ઉપહાર-પત્ર

આ

પાગલ હરનાથ

અર્થાત્

શ્રીહરનાથજીના અપૂર્વ પત્રાવલી

નામક ગ્રન્થનો પ્રથમ ખંડ

શ્રીમતી/શ્રીમાન

ને

તરફથી

પ્રીત્યુપહારરૂપે

આપવામાં આવ્યો છે

તારીખ. . . . .

પ્રકાશક—
"ધી હરનાથ સોસાયટી"
"કૃષ્ણ કુંજ", રીજ રોડ,
મલબાર હીલ, મુંબઈ, વતી
જગમોહનદાસ પરમદાસ શેઠ

મુદ્રક —
જગન્નાથ પૂનમલાલ ઠક્કર
"ધી ગ્રાફીકા"
૨૨, કલ્યાણભુવન બિલ્ડિંગ
ગોવાળિયા ટેન્ક રોડ,
મુંબઈ.

શ્રીરાધાકૃષ્ણ યુગલ

(Copyright)

પાગલ હરનાથ

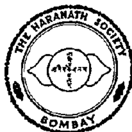
અર્થાત્

શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી

(પ્રથમ ખંડ)

અનુવાદક

જગમોહન કલ્યાણદાસ

ધી હરનાથ સોસાયટી

“કૃષ્ણ કુંજ”, રીજ રોડ, મલબાર હીલ,

મુંબઈ

શ્રીબાપુ [illegible]   શ્રીકુસુમ કુમારી દેવી

(Copyright)

હે પ્રેમસ્વરૂપ યુગલપ્રભો !

— પ્રભુપ્રેમના —

— સુમધુર રહસ્યમા —

— દીક્ષા આપનારા —

— આપનાજ પત્રો —

— અંજલીરૂપે —

— આપનેજ —

— અર્પીએ છીએ —

معشوق کبریا کے عشق مین دل ہے جناب کا
اشعار سے ٹپکتا ہے جوبن شباب کا

انسان و جن و حور و ملک کی ہے کیا مجال
اوصاف لکھہ سکین جو ہر نا رتبہ جناب کا

નિવેદન

(દ્વિતીય સંસ્કરણ)

શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીના અને એઓશ્રીના ધર્મપત્ની શ્રીમાતાઠાકુરાણી શ્રીકુસુમકુમારી દેવીના કૃપાપ્રસાદથી જ, "સોસાયટી," માત્ર બે માસના અલ્પ સમયમાં જ, "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" નામક ગ્રન્થના પ્રથમ ખંડનું આ દ્વિતીય સંસ્કરણ જનસમાજના હસ્તમાં મૂકવા ભાગ્યશાલી થઈ છે.

પ્રથમ સંસ્કરણના "નિવેદન"માં દર્શાવેલી અમારી અભિલાષા કે, 'મહાગુજરાતના પ્રેમસંસ્કારી નરનારીઓ આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" ગ્રન્થને સપ્રેમ વધાવી લેશે,' તે પાર પડી છે તે જાણીને અમોને સંપૂર્ણ સંતોષ તથા આનંદ થાય છે.

આ દ્વિતીય સંસ્કરણમાં તથા પ્રથમ સંસ્કરણમાં કંઈ પણ ફેરફાર નથી—માત્ર પ્રથમ સંસ્કરણનું દ્વિતીયવાર મુદ્રણ છે

અમો આશા રાખીએ છીએ કે શ્રીઠાકુરજીની અને શ્રીમાતાઠાકુરાણીની કૃપાથી આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્

શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" ગ્રન્થના પ્રથમ ખંડના વધુ સંસ્કરણો બહાર પડે અને ત્રિવિધતાપથી સંતપ્ત જનસમાજ આ ગ્રન્થના પઠનથી અપૂર્વ શાન્તિની શીતલતા પ્રાપ્ત કરે!

મુંબઈ, શ્રીકુસુમકુમારી જન્મદિન, તા. ૧૫-૧૨-૧૯૪૨, સંવત્ ૧૯૯૯ ના માર્ગશીર્ષની શુક્લાષ્ટમી. શ્રીહરનાથાબ્દ ૭૮.	ધી બૉર્ડ ઑફ કન્ટ્રોલ, "શ્રી હરનાથ સોસાયટી," મુંબઈ.

જ.

નિવેદન

પ્રભુના પ્રેમની સાક્ષાત્ મૂર્તિ એવા શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીની અને એઓશ્રીથી અભિન્ન એવા એમના ધર્મપત્ની અને દયાની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ શ્રીકુસુમકુમારી દેવીની કૃપાથી જ, મુંબઈની શ્રી હરનાથ સોસાયટી, "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" નામક ગ્રન્થનો પ્રથમ ખંડ પ્રકટ કરવા આજે ભાગ્યશાળી થઈ છે

સંવત્ ૧૯૯૮ ની કાર્તિક શુક્લ પ્રતિપદાને દિવસે "શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ" નામક ગ્રન્થ પ્રકટ કર્યા પછી એક વર્ષમા જ 'પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રી હરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" નામક ગ્રન્થ બહાર પાડવા "સોસાયટી," શ્રીઠાકુરજીના તથા શ્રીમાતાઠાકુરાણી શ્રીકુસુમકુમારી દેવીના કૃપાપ્રસાદ વગર, કદિ પણ સમર્થ થાત જ નહિ

શ્રીઠાકુર હરનાથ બંદ્યોપાધ્યાય, પાગલ હરનાથને નામે સમસ્ત જગતમા સુવિખ્યાત છે શ્રીઠાકુરજીની આ વિખ્યાતિ એઓશ્રીના સર્વસ્પર્શી, અલૌકિક અને અકથનીય વિશ્વપ્રેમને લીધે છે એટલું જ નહિ પરંતુ એઓશ્રીએ ભિન્ન ભિન્ન જાતિના અને ધર્મોના તથા પૃથ્વીભરના ભિન્ન ભિન્ન સ્થળે વસતા જીજ્ઞાસુઓ ઉપર તેમજ પોતાના ભક્તજનો અને સબંધીજનો ઉપર તથા અન્યજનો ઉપર જે પત્રો લખી તેઓને પ્રભુપ્રેમના સુમધુર રહસ્યમા દીક્ષિત કરી પ્રભુપ્રેમની મધુરિમાનુ પાન

કરાવી અનનુભૂતપૂર્વ શાન્તિ અને આનંદના દાન આપ્યા છે તે પત્રોને લઇને પણ છે

અને આ કારણને લઇને જ એઓશ્રીના પત્ર–સમૂહને પણ "પાગલ હરનાથ" એવું એઓશ્રીનું લાડકવાયું નામ આપવામાં આવ્યું છે

"પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી," એ કાંઈ સાધારણ પત્રોનો સંગ્રહ નથી પત્રોના રૂપમાં વેદાન્તનો કોઈ શુષ્ક ગ્રન્થ નથી, પત્રોના સ્વરૂપમાં માત્ર દિગ્દર્શન કરાવી આપનારો કોઈ સાધારણ આધ્યાત્મિકગ્રન્થ નથી 'પાગલ હરનાથ'નું પાને પાનું અને લીટીએ લીટી, મનુષ્યના અજ્ઞાનરૂપી તમ આવૃત જીવન–યાત્રા–પથ ઉપર જ્વલંત કૃષ્ણ–પ્રેમની જ્યોતિ પ્રસારી તે પથને કૃષ્ણ–પ્રેમ–રાજ્યના રાજપથમાં પરિણત કરી મનુષ્યની જીવન યાત્રા સફળ અને સુફલ કરવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે એમ અમો બેધડક કહીએ છીએ

આ "પાગલ હરનાથ' ગ્રન્થ તો વેદને પણ અગોચર એવા કૃષ્ણ–પ્રેમની ગાથાના કથનથી મનુષ્ય હૃદયમાં ફલ્ગુનદી માફક ગુપ્ત રહેલ 'સહજ" પ્રભુ–પ્રેમને હૃદયની બહાર છલકાવી દેવા સમર્થ છે

વર્તમાન યુગ તે કલિયુગ છે કલિયુગ અગણિત દોષોથી પરિપૂર્ણ છે

" कलेर्दोषनिधे राजन्नस्ति ह्येको महान्गुण ।
कीर्तनादेव कृष्णस्य मुक्तबन्ध परं व्रजेत् ॥ '
(શ્રીમદ્ ભાગવત)

'હે રાજા! દોષના ભંડારરૂપ કલિયુગમાં એક

મોટો ગુણ છે, તે એ કે શ્રીકૃષ્ણનું કીર્તન કરનાથી જ મનુષ્ય સર્વ બંધનોમાથી છૂટો થઈને પરમ પદને પામે છે."

દોષોના નિધિ એવા વર્તમાન કલિયુગમા મનુષ્યને સુસજ્જિત કરી સુરક્ષિત કરવાને માટે જ શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીનુ અવતરણ થયુ છે. કેટલાક વર્ગો એઓશ્રીને વર્તમાનયુગના એક શ્રેષ્ઠમા શ્રેષ્ઠ આચાર્ય તરીકે માને છે અન્ય વર્ગોવાળાઓ એઓશ્રીને પ્રભુ તરફથી પયગામ લાવનાર પયગમ્બર તરીકે માને છે અને ખસુસ કરીને પૂર્વ બંગાલના અને અન્ય પ્રાન્તોના મુસલમાન ભાઇઓ એઓશ્રીને نور خدا (નૂરે ખુદા) અને دوست دو جہاں (ઇહ અને પરલોકના સાથી) તરીકે ઓળખે છે

આ "પાગલ હરનાથ" ગ્રન્થમા શ્રીઠાકુરજીએ અસખ્યવાર ભાગ મૂકીને અને અનેક યુક્તિપ્રયુક્તિ દ્વારા સમજણ આપી છે, કે, "પ્રભુ પ્રેમના વિષય છે, ભયના વિષય નથી," માટે "પ્રભુને પ્રેમ કરો," "પ્રભુને તમારા નિજજનમાના એક ગણો," પ્રભુ "ભયકારી" છે– "ભયકારી" નથી, ઈત્યાદિ અને મતમતાન્તરના વાડાઓથી અને સાપ્રદાયિક વિધિનિષેધથી પર એવા પ્રેમસ્વરૂપ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરવા માટે શ્રીઠાકુરજીએ સરળમા સરળ અને સર્વે સપ્રદાય–મત–ધર્મ કે મજહબને માન્ય થઇ પડે એવો ઉપાય, "પ્રભુનુ સતત નામ લીધા કરવુ", એ દાખવ્યો છે એઓશ્રી સ્પષ્ટ કહે છે, કે, "નારદને કઈ તપસ્યાનો અભાવ હતો? શિવજીને કયો યોગ અને કઈ સિદ્ધિ નહોતા મળ્યા? શુકદેવે ક્યા શાસ્ત્રનુ અધ્યયન નહોતુ કર્યુ?–કે સર્વની છેવટે તેઓ નામનો જ આશ્રય

કરી ધન્ય થયાં છે?"

શ્રીઠાકુરજીએ માત્ર કરુણાવશાત્ પોતાની આ "અપૂર્વ પત્રાવલી"ને પાને પાને તથા લીટીએ લીટીએ, નામ–માહત્મ્યની અપૂર્વ સનાતન "શિક્ષા" આપીને, તથા કલિકાલના પ્રબલ પ્રવાહના પ્રભાવથી લુપ્તપ્રાયઃ થઈ ગયું હતું એવું "ભાગવતધર્મો"નું જ્ઞાન પુનઃ સજીવન કરી તે જગતના નરનારીઓને આપીને, તેઓનાં નીરસ જીવનમાં રસ આણ્યો છે–તેઓનાં ત્રિવિધતાપથી સંતપ્ત જીવનમાં શાન્તિની શીતલતા આણી છે. અમોએ લખેલી આ બીનાના પુરાવાઓ અસંખ્ય છે.

આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" ગ્રન્થ ખરેખરો જ "અપૂર્વ" છે, ધર્મોપદેશ આપનારા ગ્રન્થોમાં "અપૂર્વ" છે, આધ્યાત્મિક જ્ઞાન આપનારા ગ્રન્થોમાં "અપૂર્વ" છે, સંસારીઓ માટે "અપૂર્વ" છે, સંન્યાસીઓ માટે 'અપૂર્વ" છે. કર્મી–ત્યાગી, પંડિત–અજ્ઞાની, સૌ કોઈને માટે પણ એક "અપૂર્વ" ગ્રન્થ છે. એટલું તો અમો વિના સંકોચે કહેવા સમર્થ છીએ, કે, "પાગલ હરનાથ" એ હરેક કોટીના, શ્રેણીના, વર્ગના તથા દરજ્જાના સ્ત્રી–પુરુષોને તેઓની જીવનયાત્રામાં યોગક્ષેમ આપવા સંપૂર્ણ શક્તિ ધરાવે છે.

આવો "અપૂર્વ" ગ્રન્થ આજે જનસમાજના હસ્તમાં મૂકવા અમારી "સોસાયટી" ભાગ્યશાલી થઈ છે તેને માટે "સોસાયટી" શ્રીઠાકુરજીની તથા એઓશ્રીથી અભિન્ન એવાં એમનાં ધર્મપત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીનો

ચિરદિન ઋણી છે.

આ "અપૂર્વ પત્રાવલી" ગ્રન્થ મૂલ બંગાલી ભાષામાં, ચાર ખંડોમાં, શ્રીઠાકુરજીના ભક્તો, અનુયાયીઓ અને પ્રસંશકોએ ઘણા વર્ષો પહેલાં, પ્રકટ કર્યો હતો. પ્રથમ અને દ્વિતીય ખંડોના તો અંગ્રેજી તથા મરાઠી ભાષાઓમાં અનુવાદો પણ થઈ ચૂક્યા છે. મરાઠી અનુવાદ અમારી ધી હરનાથ સોસાયટી તરફથી જ પ્રકટ થયો છે.

"પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી"ના ચારે ખંડોમાંથી શ્રીઠાકુરજીએ પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા સર્વે પત્રો ઉદ્ધૃત કરી તે સર્વે પત્રોનો અમારા વડીલ ભાઇ શ્રીજગમોહનદાસે કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ, એક સ્વતંત્ર પુસ્તક રૂપે, નામે શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ," ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે, ગત સંવત્ ૧૯૯૮ ની કાર્તિક શુકલ પ્રતિપદાને દિવસે, અમારી ધી હરનાથ સોસાયટીએ જ પ્રકટ કર્યો હતો.

આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" પુસ્તક, બંગાલી ભાષામાં પ્રકટ થયેલ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથેર અપૂર્વ પત્રાવલી" ગ્રન્થના પ્રથમ ખંડનો ગુજરાતી અનુવાદ છે; પરંતુ તેમાં શ્રીઠાકુરજીએ પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીને લખેલા પત્રોનો સમાવેશ થતો નથી, કારણ કે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે શ્રીઠાકુરજીએ શ્રીમાતા ઠાકુરાણીને લખેલા સર્વે પત્રો તો એક સ્વતંત્ર પુસ્તક રૂપે, નામે "શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ," અમારી

'થી હરનાથ સોસાયટી બહાર પાડી ચૂકી છે.

અમારી ખાત્રી છે, કે, મહાગુજરાતનાં પ્રેમસંસ્કારી નરનારીઓ આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" નામક ગ્રન્થને સપ્રેમ વધાવી લેશે અને અમો શ્રીઠાકુરજી તથા શ્રીમાતા ઠાકુરાણીને એટલી જ પ્રાર્થના કરીએ છીએ, કે, આ ગ્રન્થ મહાગુજરાતના પ્રેમ-સંસ્કારી નરનારીઓમાં ભગવદ્ભક્તિપ્રેમપિપાસા જાગૃત કરવા તથા તેવી પ્રેમપિપાસાને પ્રભુપ્રેમામૃતના પાનથી તૃપ્ત કરવા સફલ થાઓ!

હવે અમો અમારા વડીલ ભાઇ શ્રીજગમોહનદાસ કલ્યાણદાસે કરેલા આ ગુજરાતી અનુવાદ માટે કંઇક કહેવા અમારી ફરજ સમજીએ છીએ. શ્રીઠાકુરજીની મૂલ બંગાલી ભાષાની વિશિષ્ટતાઓ—જેવી કે મધુરતા, ગાંભીર્ય, ભાવ-પૂર્ણતા, રસપ્રાધાન્ય—આ સર્વ—ભાઇ શ્રીજગમોહનદાસ પોતાના આ અનુવાદમાં પૂર્ણરૂપે લાવવા સફલ થયા છે એમ કહેતાં અમોને અતિ આનંદ થાય છે. સાહિત્યની દષ્ટિએ આ અનુવાદ ઉચ્ચ કોટીમાં ગણાશે. એટલું જ નહિ પરંતુ ગુજરાતી ધર્મસાહિત્યમાં તો આ અનુવાદ—ગ્રન્થ સુર્વપ્રિય અને સર્વમાન્ય થઇ પડ્યા વગર રહેશે નહિ એવી અમોને ખાત્રી છે.

સંવત્ ૧૯૯૮ ની કાર્તિક શુક્લ પ્રતિપદાને દિવસે અમારી "સોસાયટી "એ પ્રકટ કરેલ "શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ" નામક ગ્રન્થના નિવેદનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે અમોએ ભાઇ શ્રીજગમોહનદાસને, "પાગલ હરનાથ, અર્થાત શ્રીહર-

નાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલીના." બંગાળીમાંથી ખંડોનો પોતે કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ, અમારી ધી હરનાથ સોસાયટીની ગ્રન્થમાલાનાં પુસ્તકો તરીકે પ્રકટ કરવા ઇચ્છા દર્શાવી હતી અને ભાઇ શ્રીજગમોહનદાસે અમારી તે ઇચ્છાને માન આપી જેવી રીતે "શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ" નામક ગ્રન્થ પ્રકટ કરવા અમારી "સોસાયટી"ને અનુમતિ આપી હતી તેવી જ રીતે આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" નામક ગ્રન્થના પ્રથમ ખંડનો પોતે કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ પણ પ્રકટ કરવા અમારી "સોસાયટી"ને અનુમતિ આપી છે અને મજકૂર અનુવાદના સંબંધમાં પોતાના સર્વે હક્કો અમારી ધી હરનાથ સોસાયટીને સોંપી દીધા છે, તેને માટે અમો ભાઇ શ્રીજગમોહનદાસને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને અમારી કૃતજ્ઞતા અત્રે પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

અંતિમમાં અમોને જણાવતાં અતિ આનંદ થાય છે કે અમારી ધી હરનાથ સોસાયટીના આ નવીન ગ્રન્થ નામે "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી"ની પૂર્વે, વર્ષારંભને દિવસે, પ્રકટ થયેલ ગ્રન્થ નામે "શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ"ની ૧૦૦૦ પ્રતોમાંથી ૯૦૦ થી વધુ પ્રતો, મુદ્રણાલયમાંથી આવ્યા પછી માત્ર એક માસની અંદર જ ખપી ગઈ હતી. આ બીના, મહાગુજરાતનો વાંચકવૃંદ—સ્ત્રી પુરૂષ ગૌ કોઈ—ભાવગ્રાહી હોઇ પ્રભુપ્રેમ પિપાસાવાળો છે એમ નિઃશંક સૂચવે છે. અમારી ખાત્રી

છે કે આ "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી" નામક ગુજરાતી અનુવાદ-ગ્રન્થ પણ મહાગુજરાતની ભગવદ્‌ભક્તિપ્રેમપિપાસાને, શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીની તથા એઓશ્રીથી અભિન્ન એવાં એમનાં ધર્મપત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવીની કૃપાથી, તૃપ્ત કરવા અવશ્ય સફલ થશે!

મુંબઈ, સંવત્ ૧૯૯૮ ની શ્રીવિજયાદશમી, તા ૧૮-૧૦-૧૯૪૨. શ્રીહરનાથાબ્દ ૭૮.	ધી બૉર્ડ ઑફ કન્ટ્રોલ, "ધી હરનાથ સોસાયટી," મુંબઈ.

પ.

श्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः ।

પાગલ હરનાથ

અર્થાત્

શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી

हरेर्नाम हरेर्नाम हरेर्नामैव केवलम् ।
कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा ॥

પત્રાંક ૧

પ્રિય,

સદાએ હરિનામમાં મત્ત રહો; જેથી પવિત્રતા કે અપવિત્રતા મનમાં સ્થાન પામે નહિ. જગતમાં અપવિત્ર કશું છે જ નહિ, અને જે કાંઇ હોય તો તે પણ કૃષ્ણ નામના સ્પર્શથી સૌથી પવિત્ર થઇ જશે. માટે કહું છું કે નિદ્રામા કે સ્વપ્નમાં હમેશાં જ કૃષ્ણ નામમાં ડૂબેલા રહો. નામ જ મંત્ર છે, નામ જ તંત્ર છે. નામ જ ઇશ્વર છે. નામથી વધારે મોટું બીજું કોઇ પણ નથી. કૃષ્ણ કરતા પણ કૃષ્ણ નામ શ્રેષ્ઠ અને ભારે વસ્તુ છે. મારા ભાગ્યમાં એવું સુખદ અને શુભદ નામ લેવાનું બન્યું નથી માટે જ તો મને ભય રહે છે. નામ-મહામંત્રના બળથી ભવરોગ નિવારણ થાય છે, તો પછી ક્ષુદ્ર દૈહિક વ્યાધિ નાશ પામે એમાં તો કહેવું જ શું? કશી ચિન્તા કરતા નહિ. નામ લીધા કરો એટલે

જગત ઈશ્વર

જગત તમારું થઈ જશે—તમે કૃષ્ણના થઇ જશો. ચિદાનન્દમાં ડૂબેલા રહેશો—નિરાનંદની છાયા સરખી પણ કદિ જોવામાં આવશે નહિ. આધિભૌતિક, આધિદૈવિક અને આધ્યાત્મિક કોઇ ભય તમને ગ્રહશે નહિ; મળેલો ભય જ ભય પામીને દૂર પલાયન કરી જશે—સર્વ કાલ તમે નિશ્ચિંત રહેશો. માટે કહું છું, કે, કૃષ્ણનું નામ લીધા કરવું એ જ જીવનનું એક માત્ર કર્તવ્ય અને ઉદ્દેશ છે. નામ ભૂલી જવાથી સ્વર્ગનું ઇન્દ્રત્વ પણ મહા નરક ભોગ તરીકે ગણાય છે. કૃષ્ણને ભૂલી જવાથી જ જીવ માયાનો દાસ થાય છે અને કૃષ્ણનું સ્મરણ કર્યાથી જ જીવનમુક્ત થવાય છે. જેનું આયુષ્ય પળવાર માત્ર પણ રહેલું છે તેણે કૃષ્ણ નામ લઈ જીવન સાર્થક કરી લેવું જોઈએ. કૃષ્ણને ભૂલ્યાથી બ્રહ્મત્વ, કે, શિવત્વ પણ કશા ખપનું નથી. સુખ દુઃખ ક્ષણસ્થાયી છે, તેમાં મચી રહી કૃષ્ણને ભૂલી જવું અને અંજલિ અંજલિએ વિષપાન કરવું એ બન્ને સમાન વાત છે.

તમારા લોકનો જ

ઈશ્વર

પત્રાંક ૨

પ્રિય યતીન,

તમારો પત્ર વાચી હુ રડી પડયો જો મારામા કોઈ શક્તિ હોત, તો તમારે માટે તે હુ વાપરત, પરતુ મારામા તેવી શક્તિ નથી ખરેખર જ હુ અત્યત દરિદ્ર છુ કૃષ્ણપ્રેમ સાથે મને કાઇ પણ લાગતુવળગતુ નથી જો મારી પાસે સામાન્ય માત્ર પણ તે હોત તો આનદથી તે તમને આપીને હુ કૃતાર્થ થાત તોપણ આટલુ માત્ર તો કહુ છુ, કે, તમે જે જે લખ્યુ છે તે સઘળુ જ તે દયામય કૃષ્ણે સાભળ્યુ છે તેઓ તમારુ હૃદય પરમ પવિત્ર કરી તમારી સ૮ન પ્રાર્થના પૂર્ણ કરશે તેઓ તો વાછાકલ્પતરુ છે સર્વ પ્રાર્થના પૂર્ણ કરી શકે છે તમારી વામના પણ પ્રપૂર્ણ કરશે એમા કોઇ પણ પ્રકારનો સદેહ નથી નિશ્ચિત મને તેનુ નામ લેતા રહો અને તમે જોશો કે સકલ આનદ અને પરમશાન્તિ થોડા સમયમા જ તમને પ્રાપ્ત થશે, તે સમયે તમારી છાયામા બેસી અનેક તાપિત જનો શીતલ થશે તે દિન બહુ દૂર છે એમ નહિ સમજતા કૃષ્ણ કરતા કૃષ્ણ નામ અધિક બનશાની અને પરમ શાન્તિદાયક છે આવો સ૮ત્વ મહામત્ર બીજો કોઇએ નથી, દૃઢ વિશ્વાસ સહિત નામ લેતા રહો, શ્રધ્ધા

વિના પણ નામ લેવાથી તે વિફલ જતુ નથી એ દિવસ માટેની આ પૃથ્વીને ચિરશાન્તિનુ સ્થાન ગણી ઠગાવુ એ યોગ્ય નથી આ પૃથ્વીનુ જે કાંઈ પણ દેખાય છે, તે ચિરસ્થાયી હોય છતાએ મારા સબધે તે ક્ષણસ્થાયી છે, કારણ કે પૃથ્વી તો જેમની તેમજ રહી શકશે પરતુ મારૂ ચિરદિન રહેવાનુ કોઈ પણ પ્રકારે સભવી શકે તેમ નથી હુ દાનમા છુ અને આ ક્ષણિજ ન પણ હોઈ શકુ. માટે કહુ છુ કે, એ દિવસ માટેની આ પૃથ્વીને ચિરદિનસની ગણીને આપણ અનન્ત શાન્તિ-નિકેતનને ભૂલી જઈએ નહિ, એ જ માત્ર તે દયામય નિકટ મારી પ્રાર્થના છે પ્રભુ આપણી મનોવાછા પૂર્ણ કરે માટે કહુ છુ, કે, ચિરદિનના અને સઘળી અવસ્થાના અકપટ બધુ કૃષ્ણને અને ચિરદિનના સ મન કૃષ્ણ-નામને ભૂલી જઈ, બે દિનના પાર્થિવ સુખદુ ખ, પુત્રપરિવારને આપણા પોતાના ગણી ભ્રાન્ત થઈએ નહિ નામ ભૂલવા નહિ શક્તિના આધાર અને શ્રી સ્વરૂપ નામમા વિશ્વાસ રાખવો અને મન વાણી અને કર્મથી તેનો આશ્રય લેવો એ સર્વનુ જ કર્તવ્ય છે જે બધુની નિકટ રહેવાથી સદાએ હરિ-કથા થાય તેને જ ખરેખરો બધુ ગણવો ઉચિત છે, અને જેઓ પૃથ્વીના સકલ બધનોને વધારે દૃઢ અને સખત કરવાનો પ્રયત્ન કરે તેઓ યદિ પણ બધુપદને યોગ્ય થઈ શકતા નથી આ પૃથ્વીના કરવાના જે, જે, કર્મો છે તેને કર્તવ્ય સમજી કરો અને નામને પોતાનુ પરમ મગલ અને પ્રીતિદાયક

નિજ–ધન ગણી તેને જ પ્રાણ દઈને ચાહો પ્રાણ બીજા કોઈને પણ દેના નહિ પાર્થિવ દેહને પાર્થિવ કાર્યો માટે વાપરો, અને કૃષ્ણના પ્રાણ–મન કૃષ્ણને સમર્પી સુખ–સમુદ્રમા ડૂબ્યા રહો, કદિ પણ ઉદ્વિગ્ન થવુ પડશે નહિ અને કોઈનો પણ ભય કરવો પડશે નહિ જે જગતનુ બીજ અને જગતનુ મૂલ કારણ છે તેના ઉપર પ્રેમ રાખ્યાથી સર્વે જીવ અને સર્વે વસ્તુ ઉપર પ્રેમ રાખ્યા બરાબર થાય છે જે પ્રમાણે વૃક્ષના મૂલમા જલસિંચન કર્યાથી તેના સર્વે અંગને જલસિંચન કરવાનુ થાય છે, તે પ્રમાણે કૃષ્ણ સાથે પ્રેમ કર્યાથી જ સર્વેને પ્રેમ કરેલો ગણાય છે તેઓ જેના બધુ છે સ્થાવર જગમ સર્વેએ તેના બધુ છે, માટે મન, વાણી અને કર્મથી સર્વ કારણના કારણ તે કૃષ્ણ ઉપર પ્રેમ રાખવો એ સર્વનુ કર્તવ્ય છે આ કારણને લીધે શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે "જે જન ભજે છે કૃષ્ણને, તે છે મહાભાગ્ય"

માને રક્તમાસ શરીરધારી કૃષ્ણ તરીકે ગણવી એ દરેક જણનું કર્તવ્ય છે જે માએ આ શરીરને ગર્ભમા ધારણ કર્યુ છે, જન્મ આપ્યો છે અને તેનુ પાલન અને પુષ્ટિ કરી છે તેને જ સાક્ષાત્ ઈશ્વર ન ગણીએ તો પછી ઈશ્વરત્વ બીજે કયા રહ્યુ છે? તેઓ (ઈશ્વર) જે પ્રમાણે જગત્ ધારણ, પ્રસવ, પાલન અને પુષ્ટિ કરે છે તે પ્રમાણે મા પણ આ શરીરના સબધમા કરે છે, તો પછી મારા સબધે મા ઈશ્વર કા ન થઈ શકે વારુ? વળી

બીજી એક વાત—હું જે દેવમૂર્તિની પૂજા કરું છું તેને જ માનને યોગ્ય ગણી બીજાની પૂજિત દેવમૂર્તિની જો હું ઘૃણા અને અવમાનના કરું તો તેમ ન્યાંથી પાપ લાગે કે નહિ, કહો વારુ ? તેજ પ્રમાણે કેવલ પોતાની જ માને દેવી ગણી બીજાની માની જો અવમાનના કરું તો, તેથી મહાપાપનો સંચય કર્યો એમ થાય માટે કહું છું, કે, પોતાની મા તુલ્ય સર્વની જ માતાઓને જોજો. કૂતરા, બિલાડા ગણી તેઓની માતાઓની પણ ઘૃણા કરતા નહિ જે માએ પોતાના હૃદયનું રક્ત આપી તમારું પાલન કર્યું છે તે માને હૃદયની પ્રેમભક્તિ આપી તેની સેવા કરવી એ જ તમારું કર્તવ્ય છે માતા કરતા પરમ દેવતા બીજો કોઈ નથી. ઈન્દ્ર, ચંદ્ર, ઇત્યાદિ તેત્રિશ કોટિ દેવતાઓ માતા શરીરમા વર્તમાન રહ્યા છે, એમ સમજજો સ્ત્રીને એનવાને માટેની સહયોગિની ગણી, વર્તમાન અને ભવિષ્યની સર્વ શક્તિ ગુમાવી બેસવી તે કોઈ પણ પ્રકારે ઉચિત નથી સ્ત્રીને વર્તમાન અને ભવિષ્યની પ્રધાન સંગિની ગણવી જોઈએ સ્ત્રી કાઈ સામાન્ય પાર્થિવ ભોગની સાથી નથી, તેને તો ભોગની ચિરસંગિની ગણી તે પ્રમાણે વ્યવહાર કરવો ઉચિત છે તેને, તેને ઉપયુક્ત માન આપી, સકલ અવસ્થામા સહયોગિની કરવી એ જ કર્તવ્ય છે તેના ગુણો ગ્રહણ કરી નિજના ગુણો તેને આપવા જોઈએ આ પ્રમાણેના આદાન-પ્રદાનથી સંયોગ ગાઢ થતો જઈ ક્રમે કરી બેના એક થવાશે તેમા આનંદ છે, તેમા જ મંગલ

છે જે પ્રેમ કરવા શીખ્યા છો, તો એ દિવસમાં એ પ્રેમ ભૂલી ન જવાય તેનો પ્રયત્ન કરવો ઉચિત છે નીચ કામને વશ થઈ ચિર-સુખને વિસર્જન આપવું એ ઉચિત નથી તમે મારો પ્રેમ સ્વીકારજો અને અન્ય સર્વેને પણ આપજો

તમારા લોકનો આશ્રિત

પત્રાંક ૩

મા રે! (નગેન બાબુનાં પત્ની),

માળા ફેરવવાની વાત! એ વિષે વળી જીજ્ઞાસા કરવાની તે શાની હોય, મા! હે મા! જો કોઈને મળમૂત્ર ત્યાગ કરતા એકાદ રત્ન જડી આવે તો, તે શું પોતાને અપવિત્ર ધારી એ રત્ન ઉપાડશે નહિ? રત્ન લેવા માટે મનુષ્ય કદિપણ પવિત્ર અપવિત્ર એવો વિચાર કરતો નથી માટે કહુ છુ કે મા! માળા ફેરવતા વળી પવિત્ર અપવિત્રનો વિચાર તે શા વાસ્તે જોઈએ મા? તે ઉપરાંત મા, જે વસ્તુ સદાએ પરમ પવિત્ર છે, તેમા તે વળી અપવિત્રતા ક્યાથી મા! તમે નિત્ય શુદ્ધ છો, તમારા સ્પર્શથી પરમ અપવિત્ર દ્રવ્ય અને જીવ તત્ક્ષણ પરમ પવિત્ર થઇ પડે છે માટે કહુ છુ, કે, મા, માળા ગ્રહણ કરવામા કોઇ પણ પ્રકારનો સંદેહ કરતા નહિ હે મા, પાપી જો પોતાના પાપના ભયથી ગંગાસ્નાન ન કરે તો પછી તેના પાપ કેવી રીતે ટળે વારુ? પાપીઓ છે માટે જ ગંગાનું આટલુ માન—આટલુ માહાત્મ્ય છે જો પાપીઓ નહિ હોત તો, ગંગાનો આટલો આદર કોઈએ કરત નહિ મા, હવે મન અને વાણીથી તે રસમય કૃષ્ણના નામને કંઠનુ ભૂષણ કરો એ જ મારી પ્રાર્થના છે કૃષ્ણનામ કરતા

બીજો કોઈ મહામંત્ર છે જ નહિ. મા ! "મોચી છતાં પવિત્ર થાય, જો તે કૃષ્ણ ભજે". કૃષ્ણનું જ ભજન કરવું એ જ જીવનનું પ્રધાન ઉદ્દેશ્ય છે; જીવ પોતાનું કર્મ ભૂલ્યાથી જ માત્ર કર્મબંધનમાં પડે છે

"જીવ એ ભૂલી ગયો, છે પોતે કૃષ્ણ-નિત્યદાસ,
દીધો માયા પિશાચીએ, તેને તત્ક્ષણ ગળે ફાંસ."

મા ! કૃષ્ણને ભૂલ્યાથી જ જીવ માયાનો દાસ થઈ ચિરદિનને વાસ્તે બદ્ધ થઇ જાય છે. માટે કહું છું, કે, મા, કૃષ્ણને ભૂલતાં નહિ. કૃષ્ણને મેળવવાનો પ્રધાન ઉપાય તેનું નામ કરવું, અહોનિશ તેના નામમાં ડૂબ્યા રહેવું. મા, રે, જે સુશીતલ જલમાં સદાએ મગ્ન રહે છે, તેને શું પ્રખર સૂર્યકિરણ કદિપણ સ્પર્શ કરી કષ્ટ આપી શકે વારૂ ? પૃથ્વીના સમસ્ત જીવો હાહાકાર કર્યા છતાંએ એ દારૂણ ઉત્તાપ તે જલમગ્ન વ્યક્તિને કંઇપણ કરવાને શક્તિમાન નથી. તે જ પ્રમાણે માયા લખ્ખો પ્રયત્ન કર્યા છતાંએ, જેઓ કૃષ્ણનામ અને કૃષ્ણપ્રેમમાં ડૂબ્યા રહે છે, તેઓને કંઇપણ કરી શકતી નથી. કૃષ્ણનામ વ્યતીત અન્ય ઉપાય છે, કે, નહિ તે, મા, હું જાણતો નથી; માટે મારી પ્રાર્થના છે, કે, સદાએ આ નામ લેતા રહો. મા, નામ લેતાં લેતાં પ્રેમ ઉત્પન્ન થશે અને પ્રેમ ઉત્પન્ન થતાં જ તે પ્રેમના હરિ પ્રાપ્ત થશે.

તમારો

હરિ

પત્રાંક ૪

પ્રિય ક્ષીરોદ,

મને વળી વધારે ઉદ્વિગ્ન કરશો નહિ. તમારો પત્ર મળતાં જ મને અનેક ચિંતા થાય છે, કે, કોણ જાણે, એમાં શું એ લખી બેઠા છો. મને એવી રીતે લખો નહિ. મને તમારા લોકોમાંનો એક ગણી સુખી કરજો. હું મહા પાખંડ અને શઠ છું; તમારા લોકોનો પ્રેમજ તમારા લોકોને મારા દોષો નજરે પડવા દેતો નથી. તેથી કરીને જ કહ્યું છે, કે, " Love is blind " (પ્રેમ અંધ છે). માટે જ તમે લોકો મને સર્વ પ્રકારે સુંદર દેખો છો. પોતાના સંતાનને કદિ પણ કોઈ નઠારૂં ધારતું નથી. ગમે તેમ હોય પણ તમારા પત્રની પ્રત્યેક લીટી એક પૂરે-પૂરા પાગલ માણસની મૂર્તિ બતાવી આપે છે. ચિત્તને મજબૂત ઘેરાવામાં ઘેરીને રાખજો. જલનો સ્વભાવ વહેવાનો છે, કદિ પણ સ્થિર રહી શકતું નથી, તોપણ ઘડાની અંદર રાખ્યાથી ચિરકાલ સુધી સ્થિર રહી શકે છે. મન પણ તે જ પ્રમાણે સખત ઘડામાં ન રાખ્યાથી ક્રમેક્રમે ચલિત થવા પામે છે. **મનને ચલિત કરનાર મોટામાં મોટા બે ખાડા છે—કામિની અને કાંચન.** આ બંનેમાં વળી કામિની જ પ્રધાન છે; માટે મનને સ્થિર કરવું હોય

તો આ મોટા ખાડા પાસે જવું બંધ કરવું જોઇએ. તમે શું જાણતા નથી, કે, મોટી નદીની નિકટમાં કૂવો ખોદાવાથી તેના જલની નદીના જલની સાથે વધઘટ થવા પામે છે? નદી સતત કૂવાના જલને ખેંચીને કૂવાને સુકવી નાંખે છે. માટે કહું છું, કે, મોટી નદી રૂપી કામિનીથી દૂર રહેવું એ જ ઉચિત છે; તેમ છતાંએ જ્યારે મનને સખત ઘડામાં પૂરી રાખશો, તો, પછી નદીની મધ્યે રહીને પણ તમારી કાંઈ પણ ક્ષતિ થશે નહિ. ઘડામાં જલ ભરીને નદી મધ્યે ડુબાડી રાખવાથી નદીનું જલ વધવાથી તેમાંનું જલ વધશે નહિ અને નદીનું જલ કમી થવાથી તેમાંનું જલ કમી થશે નહિ; તે સદાએ પૂર્ણ રહેશે. માટે કહું છું કે સર્પ સાથે ખેલવું હોય તો પ્રથમ સર્પને વશ કરવાનો મંત્ર શિખવો ઉચિત છે. મંત્ર જાણ્યા વિના સર્પને પકડવા જતાં જ વિષથી પ્રાણ જાય એમાં કાંઈ સંદેહ નથી. પ્રથમ મંત્ર શિખવો અને ત્યાર પછી સર્પને પકડવા જવું. રાજા થવુ હોય તો પ્રથમ ભિક્ષા માગતાં શિખવું જોઇએ. ક્ષીરોદ, મનને સખત દોરડાથી બાંધો; જો જો વચમાંથી તૂટી ન જાય. એટલા માટે જ રસિકગણે કહ્યું છે કે "સ્ત્રી રૂપી નદીમાં કોઇએ ન્હાવા ઉતરશો નહિ રે!" ઈત્યાદિ; અગાધ સમુદ્રરૂપી સ્ત્રીમાં જાણ્યા વગર ઝંપલાવવા દોડી જતા નહિ. પ્રકાશ જોઇને પતંગીઆની માફક તેમાં ઉડી પડવાનું ચાહતા નહિ. સાવધાન! સાવધાન!! ચાલાક તો હું તેને કહું, કે, જે નિરાનંદ પૃથ્વીમાં આનંદથી રહી શકે છે.

નિરાનંદ સ્થાનમાં નિરાનંદમાં રહેવું એમાં બહાદુરી નથી. દારૂડીઆઓની વચ્ચે દારૂડીઆ થઈ રહેવું એ કાંઈ મોટી વાત નથી, ચોરો વચ્ચે ચોર થઈ રહેવું એમાં આશ્ચર્ય નથી, પરંતુ વિપરીત ગુણ ઉપર અધિકાર મેળવી રહેવું એ જ બહાદુરી અને આદરની વસ્તુ છે. માટે કહું છું કે, શોક-પૂર્ણ સ્થાનમાં હસતા કારનતા રહેવું એ જ રસિકતા અને મહાસાધન છે. માટે પુન: કહું છું કે સાવધાન! સ્ત્રીને સહધર્મિણી ગણજો, તેને બેનરાની વસ્તુ ગણી ભ્રમમાં પડતા નહિ. શ્રી રામચંદ્ર સુવર્ણના સીતાજી મનાવી રાજ-સૂય યજ્ઞ કરી ગયા છે. સ્ત્રીને દૂર રાખી, તેની મૂર્તિને અન્તરનું ધન કરી તેના ચિંતનમાં જે સુખ મળે છે, તે સુખ નિકટમાં મળતું નથી. નિકટમાં રાખવાનું નામ માયા અને દૂરના સ્નેહનું નામ ખરો પ્રેમ અને અનુરાગ. ચોતરફ ચેતીને ચાલવું તેનું જ નામ ચતુરતા. જવા દો, અનેક વાતો મનમાં રહી ગઈ છે, સમય આવતા ફરીશ. લખવાથી પૂરી થાય તેમ નથી. મને સ્મરણમાં રાખજો.

તમારો

ઈશ્વર

પત્રાંક ૫

પ્રિયતમ અનુકુલ, (અનુકુલચંદ્ર મુખોપાધ્યાય),

તમારો પત્ર મળ્યો છે, હુ શુ જાણુ છુ, કે, તમને ઉપદેશ આપુ ? તો પણ જ્યારે જે મનમા આવે છે, તે હુ લખી નાખુ છુ, કે, ઓની દર્દ છુ તમે લોકો મારા ઉપર અતિશય પ્રેમ રાખો છો, તેથી કરીને જ મારી અસબદ્ધ અને નિરકુશ વાતો પણ તમને લોકોને મધુર લાગે છે. આમા મારી વાતનો લેશમાત્ર પણ ગુણ નથી, ગુણ તો તમારા લોકોના પ્રેમનો છે સ્ત્રી પોતાના સ્વામી પાસે એવી કેટલીએ પાગલની માફક વાતો કરે છે, બીજાઓને તે વાતો સાભળી હસવુ આવે, પરતુ તે વાતો સ્વામીને એટલી બધી મધુર લાગે છે (Vice Versa) કે તે વાતો બધ કરવાની સ્વામી ઇચ્છા પણ કરતો નથી સ્ત્રીની વાતો સ્વામીને અને સ્વામીની વાતો સ્ત્રીને, જે, એટલી બધી મધુર લાગે છે, તે, શુ વાતોનો ગુણ, કે, પ્રેમનો ગુણ ? માટે કહુ છુ, કે, તમારા લોકોની પાસે હુ જે પણ બોલુ છુ, તે, તમે લોકો મધુ મધુર ગણો છો, એ બિના તમારા લોકોના પ્રેમનો પૂર્ણ રીતે પરિચય આપનારી છે.

સારૂ લાગવાનુ બીજુ પણ એક કારણ છે. સારા દ્રવ્યોનો સર્વત્ર જ આદર થાય છે માતૃસ્નેહ—આ કૂતરા,

સુકાયલુ રૂપ, ગ્યાન ઉપરથી તોડી લઇ લવાથી થયેલી ઝાખપ ઇત્યાદિ અનેક અરૂચિકર વસ્તુઓ નજર સામે આવ્યાથી પૂર્ણ રૂપે સુખ મળી શકતુ નથી "કેરી" કહેતા પણ તેમ જ થાય છે "કેરી" એ નામ અને ખરેખરી એક "કેરી" એ બેની વચ્ચે ઘણો મોટો ફરક છે "કેરી" શબ્દ બોલ્યાથી કેરીની સર્વોત્કૃષ્ટ મિઠાશ જ મનમા આવશે, પરંતુ કેરી હાથમા આવવાથી સદેહ થશે, કે, એ મિઠી હશે કે, કેમ ? ત્યાર પછી તના છાલ, ગોટલા—કોઇ તૂરી, તો, કોઈ કડવુ—એ સર્વેનો વિચાર આવશે પરતુ "કેરી" એ નામમા એ બધુ કશુએ નથી, ગોટલો નથી, છાલ નથી કેવલ મધુર રસ જ છે તે જ પ્રમાણે માગ કૃષ્ણ—નામ અને કૃષ્ણ વચ્ચે ફરક છે નામમા તો કેવલ માત્ર મિઠાશ જ છે, કૃષ્ણમા તો બધુ એ છે, તેમનામા તો નાના પ્રકારના ભયાનકત્વ પણ છે બિભત્સત્વ પણ છે પરંતુ નામમા તો કેવલ મધુરત્વ જ છે, માટે કહુ છુ કે નામ જ અધિક મધુર છે નામ પ્રધાન હોવાનુ બીજુ એક મુખ્ય કારણ એ છે, કે, નામ રૂપી મૂલ્ય વડે કૃષ્ણને ખરીદ કરી શકાય છે જ્યારે રૂપીઆ આપી કોઈ પણ વસ્તુ વેચાતી લઈ શકાય તો પછી રૂપીઆ જ માગ સબધે પ્રધાન ગણાય રૂપીઆ હોવાથી જ જ્યારે પણ લાલસા થાય, કે, તરત જ જે ચીજની અભિલાષા હોય, તે ચીજ વેચાતી લઈ શકીએ તેથી કરીને નામનો સગ્રહ કરી રાખતા રાખતા જ્યારે પણ કૃષ્ણને વેચાતા લેવાનો લોભ

થાય કે તરત જ તેમને વેચાતા લઇ જાય આવવા માટે જ નામ જ આપણે પક્ષે સર્વપ્રધાન અને સર્વોત્કૃષ્ટ છે ત્યારે ધનસંગ્રહ કરવામાં પ્રથમ જે પ્રમાણે કષ્ટ કરવું પડે છે અને કૃપણ થવું પડે છે, તે જ પ્રમાણે નામ સંગ્રહ કરવામાં પણ પ્રથમ સંયમ અને ગોપન કરવા પડે છે પછી જ્યારે દ્રવ્ય અધિક થાય છે, ત્યારે અર્થોપાર્જનને માટે કષ્ટ કરવું પડતું નથી કારણ કે એકના વ્યાજની પેરે તે તો પોતાની મેળે આવતું જ રહે છે, તે જ પ્રમાણે જ્યારે નામરૂપી ધનથી ધનવાન થઈ જવાય છે ત્યારે તે ગોપન રાખતા છતાંએ વધુ વાર ગુપ્ત રહી શકતું નથી, પોતાની મેળે જ પ્રગટ થઈ પડે છે માટે કહું છું કે પ્રથમ તો સંયમ અને ગોપન એ બેની સહાય લેવી પડે છે તેમ જો ન હોય તો જે કાંઇ થોડું ધન હોય તે કોઇ ચોરી કરી લઇ જવાની બૂમ ઉડી જાય છે એટલા માટે માનવાનથી ગોપનમાં નામ કરવાનું શાસ્ત્રમાં વારંવાર કહ્યું છે તમારા મનનો સંકલ્પ દૃઢ રહે અને સામાન્ય સુખને માટે ચિરસુખને જતા ન કરો એ ઇચ્છું છું આપણે પાકા મનસૂબા એ જ આશામાં જીવન રાખું છું, પણ હું જાણતો નથી, કે કૃપણ તે આશા પૂર્ણ કરશે કે નહિ તેની ઇચ્છા જ બળવતી અને સર્વત્ર ફળવતી છે માટે મારે ચિંતા કરતા નહિ, પણ ભૂલમાં રહેતા નહિ વખતોવખત મને સંભારતા રહેજો.

તમારો

ઈશ્વર

પત્રાંક ૬

શ્રીચરણોમાં પ્રણામ સહિત વિશેષ નિવેદન,
(નૃસિંહબાબુ–વેવાઈ મહાશય)

આપનો કૃપાપત્ર મળ્યો. મહાશય, પ્રતિમાસે એકવાર પૂર્ણચંદ્રનું દર્શન થાય છે, તેથી જ તો તેને આટલાં માન અને આદર મળે છે. આપનો પત્ર પણ ચંદ્રનો સ્વભાવ પામ્યો છે, માટે જ આ ચકોરની આગળ તેને આટલું માન છે. હું જાણી શકતો નથી, કે, આપ પત્રોમાં શું શું ભરીને બંધ કરોછો; ખોલતાંવેંત જ હસવું અને રડવું આપો–આપ આવી મને વશ કરી લે છે. પત્ર મળતાંની સાથે જ મને એમ લાગે છે કે આપ મળ્યા—આનંદની સીમા રહેતી નથી. વાંચતાં વાંચતાં એકદમ આત્મવિસ્મૃત થઇ આનંદમાં મગ્ન થાઉં છું; બીજી જ ક્ષણે વળી મારી અવસ્થા ઠીક Robinson ના જેવી થઈ પડે છે અને તેની વાત યાદ આવી દુઃખી કરી મૂકે છે–"Alas! Recollection at hand hurries me back to despair". શા માટે તે મને આટલુ દુઃખ આપે છે તે હું કહી શકતો નથી. ગરીબોના ઉપર સર્વ કોઇનો જુલમ ચાલે છે. હવે બીજો કોઇ ઉપાય ન જડતાં હાથ જોડીને કેવલ તે ભવભય–નિવારક કૃષ્ણ નિકટ વિનીત પ્રાર્થના છે, કે, તેઓ મને

સહન કરવાની શકિત આપે અને હુ ગમે તે કષ્ટમા પડયા છતાએ મારા પ્રાણુના ધનને ભૂલી ન જાઉ "મારૂં" કહેતા મારૂ કશુએ નથી હું તો હવે નવાણીયાનો માલ છુ, જે દયા કરી ઉંચકી લે છે, તેનો જ થઇને રહુ છુ હુ ટિકિટ વગર સમુદ્રયાત્રા કરૂ છુ, એટલા માટે વ્હાણનો કૅપ્ટન જે કાંઈ છૂટ આપે છે અથવા તો જ્યારે જ્યા અને જેમ રહેવાનુ કહે છે તે પ્રમાણે જ હુ કરૂ છુ અને ત્યા જ રહુ છુ. મારી પાસે પૈસો ન મળે એટલે જોર પણ ન ચાલે આપે તો વાટ ખરચ આપ્યો છે તેની આપતુ તો જોર પણ ચાલે, જરાક આમતેમ રતા જ કૅપ્ટનને બેચાર વાત સભળાવી દો તેમ છો. જેઓની પાસે ભજનરૂપી સાધન છે તેઓ પાર જવાને માટે તે કર્ણવારની વધુ ખુશામત કરતા નથી, તેઓ તો દામ આપી પાર ચાલ્યા જાય છે, પરતુ જેઓ મારા જેવા ગરીબ છે, ભજન સાધન વિનાના છે, તેઓને બીજો કોઇ ઉપાય નથી તેઓનું કર્તવ્ય તો એ જ છે, કે, સદાએ દયામયનુ નામ જપ્યા કરવુ અને તેના ગુણ ગાવા અવશ્ય જ તેઓ દયા કરશે મનમા દઢ વિશ્વાસ રાખી તેઓનુ નામ જપ્યા કરવુ અને તેઓના ગુણ ગાના એ જ સર્વતોભાવે કર્તવ્ય છે અને એ જ ઉચિત છે જુઓને, મહારાજની સાથે મહારાજની જ, અમીરની સાથે અમીરની જ, યોગીની સાથે યોગીની જ, સન્યાસીની સાથે સન્યાસીની જ અને ગરીબની સાથે ગરીબની જ વાત ચીત શોભે છે, જે સ્થાને આનાથી વિપરીત હોય છે તે

સ્થાને જ કષ્ટનુ કારણ હોય છે માટે કહું છું, કે, જેઓની પાસે ભજનરૂપી સાધન છે તેઓ જ બ્રહ્મ, ઇશ્વર, ઇત્યાદિ સાથે બેસીને વાતચીત કરે; પરંતુ મારી પાસે તો કશુએ નથી, હું તો બહુજ કંગાલ છું. તેથી કરીને હું કંગાલના ઠાકુર ગૌરની સાથે વાતચીત કરવા ચાહું છું અને તેથી કરીને હું તે ગોપબાલક અને ગાયોના ચરાવનાર મારો પ્રાણ કનૈયો તેનો સંગ ચાહું છુ અને મંત્ર, જપ, જપ, ધ્યાન કશુએ કરવુ પડતું નથી કેવલ માત્ર થોડાક પ્રેમની જરૂર છે; પરંતુ મારૂ એવુ દુર્ભાગ્ય છે, કે, જેની પાઈ સરખી પણ પડતી નથી એવો પ્રેમ પણ તેઓને આપી શકતો નથી. પરંતુ કૃષ્ણ એટલા દયામય છે, કે, જે તેઓને ચાહતા નથી તેને જ તેઓ વધારે ચાહે છે, જે તેઓનો દ્વેષ કરે છે તેના જ ઉપર તેઓ દયા કરે છે. આવા દયામયને છોડી શા વાસ્તે ગજદ્વારે ભિક્ષા માગું ? રસિકના સંગમાં અરણ્ય વાસ પણ પ્રાર્થનીય છે આશીર્વાદ કરો, કે, હું મન, વાણી અને કર્મથી તેઓનો થઈ શકુ. હું મુક્તિ ચાહતો નથી, બ્રહ્મત્વ, કે, ઈન્દ્રત્વ ચાહતો નથી, ચાહુ છુ માત્ર તેઓના દાસનો દાસ થવાને, કે, મારી આશા પૂર્ણ થાય. કંગાલ ઉપર કૃપાપરવશ થઇ તે દયામય હરિએ અતિ કંગાલ ગૌરાંગરૂપે સર્વ ઉપર દયા કરી છે અને નિતાઇરૂપે કરગરી કરગરીને પ્રેમ આપ્યો છે આપણે માટે પ્રભુને આટલું કષ્ટ વેઠવું પડે છે, તેનો માત્ર વિચાર આવતા પ્રાણ ફાટી જાય છે. ધન્ય પ્રભુ ! ધન્ય છે તમારી દયાને ! અમાગ

પાપોને માટે તમને કેટલુ બધુ કષ્ટ ! અમારા પાપોનો ભાર વહન કરતા કરતા તમને કેટલુ કષ્ટ થાય છે, તે જાણુતા અને સાભળતા છતા પણ રોજરોજ પાપનો બોજો અમે વધારતા જઈએ છીએ હે પ્રભુ ! અમારી શી ગતિ થશે ?

મહાશય ! તમે જે લખ્યુ છે તે સત્ય જ છે વૈષ્ણુવ થવા માનથી જ મનુષ્ય વહી જાય છે, કારણુ કે, તે પોતાની મેળે પોતાનુ અસ્તિત્વ ખોઈ પોતાના દિવસો જડવત્ ગાળે છે કહેવત છે કે "જાતિ ખોયાથી જ વૈષ્ણુવ" જીવના જાતિ ધર્મો જેવા કે અહંકાર, માત્સર્ય, લોભ, મોહ, કામ, લજ્જા, ભય, ઘૃણા, હિંસા, દ્વેષ ઇત્યાદિ આ સર્વ ગુણુ જ્યા સુધી રહે છે ત્યા સુધી જીવ વૈષ્ણુવ થઇ શકતો નથી જ્યા સુધી જીવ પોતાની જાતમા રહે છે ત્યા સુધી તે વૈષ્ણુવ થઇ શકતો નથી એટલા માટે જ તો જાતિ ખોયા વગર વૈષ્ણુવ થવાતુ નથી માટે કહુ છુ, કે, ખરેખર જ જીવ વૈષ્ણુવ થયે વહી જાય છે, પરતુ તેની ગતિ વિપરીત હોય છે જે દિશામા જીવ–સમુદ્રની ગતિ હોય છે, તે દિશામા તે વૈષ્ણુવ જીવ જતો નથી તેનાથી વિપરીત દિશામા તે જાય છે–આનુ જ નામ યમુનાની ઉલટી ગતિ આ ઉલટી ગતિમા તે ચાલતો રહે છે અને ક્રમે ફરી ઉત્પત્તિ સ્થાનમા જઈ પહોચી તે સ્થિર થાય છે, સારે તેને કિનારો જડે છે અને તે નિશ્ચિત થાય છે પરતુ સામાન્ય જીવ ક્રમે ક્રમે તીરથી વધારે ને વધારે દૂર દેશમા, કોઇ વાર ડૂબતો તો

કોઇ વાર તરતો, અવિશ્રાત ગતિએ તણાતો જાય છે વિશ્રામ કરવા એક પળનો પણ અવકાશ તેને મળતો નથી કૃષ્ણ કરે અને આપણે વૈષ્ણવ થઇ વહ્યા જ જઈએ મહાશય! યમુનાની આ ઉલટી ગતિનુ એક માત્ર કારણ કૃષ્ણનો બસીનાદ જ છે આ ઉલટી ગતિમા ચાલ્યાથી જ બસીધ્વનિ સાભળવા મળે છે અને તે બમી સાભળતા સાભળતા ક્રમે કરી તે બસી વગાડનારના પણ દર્શન મળે છે અને કૃતાર્થ થવાય છે પરતુ જેઓ જીવની સામાન્ય ગતિમા તણાતા જાય છે તેઓને આ મધુર શબ્દ ક્રમે ક્રમે ક્ષીણ કરતા પણ ક્ષીણ થતો જાય છે અને છેવટે તેઓ તેને સપૂર્ણ ખોઈ બેસી ચિરન્તિને માટે તરવાનો માર્ગ ખોઈ બેસે છે તે સમયે કષ્ટ બીરણ કરતા પણ બીવણ સ્વરૂપ ધારણ કરી જીવને તાડન કરે છે, ત્યારે કાતર ભાવે આર્તનાદ કર્યા છતા પણ કાઇ વળતુ નથી, ત્યારે જીવ પોતાના કાર્યો સભારી સભારીને પશ્ચાતાપમા બળી રહે છે માટે કહુ છુ, કે મહાશય, તમે ખૂબ વહેલા માડો જાતિ ગુમાવી વૈષ્ણવ થાઓ બહુ આનદ! બહુ આનદ!! જાતિ ગુમાવવામા બહુ આનદ!!! જાતિ ગુમાવ્યા પછી અન્નની ચિંતા રહેતી નથી, જ્યા જાઓ ત્યા અન્નપાણી તૈયાર! એટલા માટેજ લોકોમા કહેવત છે કે "ચૈતન્યના ચારે ખુણા ખુલ્લા છે" આ બધુ સાભળી રખે,ને આપ મને પાગલ ગણશો તેથી વધુ લખવાનુ બધ કર્યું આપનો કડીઓ બધ કર્યો હવે શિરપાવ મળે કે આનતો થાઉં અને

નટની પણ નટેશ્વરી અને ગુરૂની પણ ગુરૂ એવી અન્તઃપુરની રમણીઓ નિકટ જઇ મારી વિદ્યાનો પરિચય આપુ

ગૃહિણિ ! પ્રણામ આપ લોકોએ જ મને રમત-ક્રીડા-શિખવી છે, માટે ગુરૂ-દક્ષિણા આપવા આવ્યો છુ; નિર્ગુણ શિષ્ય પાસે પ્રણામ સિવાય આપવાને બીજુ કાંઈ ધન નથી. માટે તે જ નિવેદન કર્યું- કૃપા કરી ગ્રહણ કરો જે ખેલ આપ લોકોએ શિખવ્યો છે તેમા જગત્ મુગ્ધ થયુ છે; જે ખેલ આપ લોકો ખેલાવો છો તે સમજવાની કોઇની પણ શક્તિ નથી. ધન્ય છે આપ લોકોને ! અને ધન્ય છે આપ લોકોના તે ગુરૂ-અને કોઈ વખતે શિષ્ય પણ-તે નટના નટેશ્વર કૃષ્ણને ! આપ લોકો પરસ્પર મળી જે ન કરો તે જ મિથ્યા છે ધન્ય છે આપ લોકોને, ધન્ય ધન્ય ! આપ લોકો જ ઊર્ધ્વ અને નીચી ગતિવાળા યમુના છો. જેઓની ઉપર આપ લોકો દયા કરતાં નથી તેઓ કદિ પણ ઊર્ધ્વ ગતિએ જઈ શકતા નથી. અધોગતિમાં જગતને જીવપર્યંત કરી રાખ્યું છે, કોણ જાણે આપ લોકોનો ખેલ ? ડૂબાડનારા આપ લોકો છો-તારનારા પણ આપ લોકો જ. જીવન અને મૃત્યુ બન્નેના આપ લોકો જ માલિક છો-આપ લોકો જ જીવ-રાજ્યના રાજા છો. જીવ-રાજ્યમાં આપ લોકો જ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવરૂપી છો. જન્મ આપ લોકો જ આપો છો, પાલન આપ લોકો જ કરો છો અને વળી કરાલ કાલ થઇ ગ્રાસ પણ આપ લોકો જ કરો છો. ધન્ય છે આપ લોકોની શક્તિને !

જાળમાં ફસાવવાને તથા જાળમાંથી મુક્ત કરવાને કેવલ માત્ર આપ લોકો જ શક્તિવાન છો. આપ લોકો જ ઇચ્છામયી, દયામયી, પિશાચી અને રાક્ષસી છો. આપ લોકો જ બહુરૂપી છો. જેઓ જે પ્રકારે તમને ભજે છે તેઓ તે પ્રકારે આપ લોકોને દેખે છે. જે દુર્ગા જગત્પાલિની અને દયામયી છે તેજ વળી ઘોર, ભયંકર અને અસુરનાશિની બગલા પણ છે. આપ લોકો જ રાજરાજેશ્વરી–વળી આપ લોકો જ કાલી કરાલી પણ છો. આપ લોકોની લીલા–આપ લોકોનો ખેલ–કોણ સમજી શકે? માટે મારી પ્રાર્થના એ છે, કે, આપ લોકોની દયા હું ખોઇ બેસું નહિ. હું સદાએ આપ લોકોની પરમપ્રેમમયી અને દયામયી મૂર્તિ જોઇ શકું. આપલોકોના ભયથી સદાએ સજ્જડ જેવો તો રહું છું માટે વધુ ભય દેખાડશો નહિ. સદાએ શિષ્ય ગણી દયાની દૃષ્ટિથી મને નિહાળજો એ જ માત્ર પ્રાર્થના છે. પાગલની કથાથી ગુસ્સો કરતાં નહિ.

આપ બંનેનો સ્નેહી

નરેન્દ્ર

પત્રાંક ૭

શ્રીચરણોમાં, (નૃસિંહ બાબુ–વેવાઈ મહાશય)

મહાશય, "નામ લેવું અને ગુણ ગાવા" એ સિવાય બીજું શું છે? આ જ મર્મનું મૂલ છે, આના થકી જ સર્વ કાંઈ થાય છે. આનામાં જ શિવ મત્ત છે, આનામા જ નારદ મુક્ત છે અને આના જ જોરે શુકદેવ શ્રેષ્ઠ છે. નામ થકી જ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે અને પ્રેમ થકી જ પ્રેમના તે પ્રભુ મારા રસમય રાસબિહારી મળે છે. જે પ્રમાણે ધ્રુવનો આશ્રય કર્યાથી સર્વ ગ્રહ નક્ષત્રનો આશ્રય કરેલો ગણાય છે, જે પ્રમાણે વૃક્ષના મૂલમા જલસિંચન કર્યાથી તેની પ્રત્યેક શાખા, પ્રશાખા, પત્ર અને પુષ્પને જલસિંચન કર્યા બરાબર છે, તે જ પ્રમાણે નામનો આશ્રય કર્યાથી જ સકલ તપસ્યા અને ઋદ્ધિસિદ્ધિનું સેવન કર્યા બરાબર છે. નામ લેવાથી જ સકલ તપસ્યાનું ફલ એની મેળે જ આવી મળે છે; માટે મારૂં નિવેદન એ જ છે, કે "નામ લેવું અને ગુણ ગાવા" એ સિવાય બીજું શું કાર્ય છે, તે હું જાણતો નથી. અનેક તપસ્યાનાં ફલથી નામમાં વિશ્વાસ જન્મે છે. કૃષ્ણનામ કૃષ્ણ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ વસ્તુ અને મધુમય છે નારદને કઈ તપસ્યાનો અભાવ હતો? શિવને કયો યોગ કે કઈ સિધ્ધિ નથી

મળી ? શુકદેવે કયા શાસ્ત્રનું અધ્યયન નથી કર્યું—કે તેઓ આખરે નામનો જ આશ્રય કરી ધન્ય થયા છે, નામને જ પરમ પદાર્થ ગણી તેમાંજ પ્રાણ ઢાળી દીધા છે અને સદાએ ઉન્મત્ત અવસ્થામાં કાલ અતિક્રમણ કરેછે. કૃષ્ણ આપણને ક્યારે ઉન્મત્ત કરશે એ જ આશામાં રહયોછું; જોઉં છું, કે, દયામયની દયા કેટલે દિવસે થાયછે. કાંઇ જોર જબરજસ્તી નથી —જ્યારે તેમની ઇચ્છા થશે ત્યારે જ થશે— આશામાં માત્ર રહયો છું. મહાશય! એટલા માટેજ કૃષ્ણના શ્રીમુખનું વાક્ય છે કે :—

" नाहं तिष्ठामि वैकुंठे योगिनां हृदये न च ।

मद्भक्ताः यत्र गायन्ति तत्र तिष्ठामि नारद ॥ "

કેવલ આ જ માત્ર શિખવવાને માટે જ વ્રજના નવીન નટવર, નિતાઇ ગૌર થઇ, આંખમાં અશ્રુ સહિત દ્વારે દ્વારે ભટક્યા છે. મહાશય! આ સંબંધમાં કહેવાની, કે, શ્રવણ કરવાની જરૂર નથી— નજરોનજર જોઇ શકશો, સદાનંદમાં ડૂબી જશો અને આનંદમાં જેને તેને પણ ડૂબાડશો.

શ્રીયમુનાની ઉલટી ગતિ વિષે કહેતાં આપને શું ઊર્ધ્વગતિનો વિચાર આવે છે કે? યોગ ક્રિયાવડે ઊર્ધ્વરેતસ્ થવું તેને આધ્યાત્મિક વ્યાખ્યામાં શ્રીયમુનાની ઉલટી ગતિ કહેછે. આપણા મુખ્ય પ્રેમિકો આ મુખની વાતથી તૃપ્ત થતા નથી અને માનતા પણ નથી. તેઓ સાક્ષાત્ શ્રીયમુનાની ઉલટી ગતિ જોવા ઇચ્છે છે અને કૃષ્ણ-કૃપાથી

તે જોઈ તેઓ પ્રાણને તૃપ્ત કરે છે મહાશય! આશુ મારું ભાગ્ય થશે કે કોઈવાર પણ કૃષ્ણના મસીનાઝને અનુસરી શ્રીયમુનાની ઉન્નતી ગતિને હું પ્રત્યક્ષ જોશ પામુ? તે શુભદિન શુ કૃષ્ણ કદિ દેખાડશે ખરા? તેમની ઇચ્છા તેઓ જ જાણે તેમના ઉપર તો આપણુ કાઈ જોર નથી આશીર્વાદ કરો, કે, તે શુભદિન મારા આવે મહાશય! પાગલની માફક હું શુ લખી, કે, કહી નાખુ છુ, તે ક્ષણવાર પછી મારા મનમા રહેતુ નથી જો કૃષ્ણ કોઇ દિવસ સુપ્રસગ આપશે અને આપના દર્શન થશે તો પ્રાણથી ઇચ્છા પૂર્ણ થતા સુધી આ સર્વ વાત આપને કહીશ હાલ તુરત તો મનની આશા મનમા રાખી નિશ્ચલ થયો છુ તેમ છતાય કાઇ કહી શકાતુ નથી મહાશય! જે પ્રમાણે પ્રસવનો ઠીક સમય કોઈપણ જન નિર્ણય કરી કહી શકતુ નથી તેજ પ્રમાણે કયારે આ દેહ પોતાના ગુપ્ત આવાસમાથી છુટશે તે પણ કોઈ ઠીક કરી કહી શકતુ નથી જન્મ અને મૃત્યુ એ બને એકજ વસ્તુ છે આપણે આ વાત ન જાણતા કેન મત્યુના ભયથી દિવસમા સાત વાર મરીએ છીએ–પરતુ જરા વિચારી જોવાથી જણાશે, કે, જે પ્રમાણે જન્મ સમયે આનંદ કરવો ઉચિત છે, તે જ પ્રમાણે મરણ સમયે પણ આનદ કરતો ઉચિત છે જન્મ અને મૃત્યુ એક જ વસ્તુ છે, એમા કાઇ પણ ભિન્નતા નથી, આપણે કેવલ માત્ર સસ્કાર દોષથી ભય પામીએ છીએ માટે કહુ છુ, કે, આપના શુભદર્શન થતા પહેલા

જો સારો આ દેહવાસ ખલાસ થાય, તો પણ, તેમાં કાંઈ હાનિ નથી. આપણે પુનઃ મળીશું, પુનઃ રમીશું. આપણો આ સંબંધ આજકાલનો નથી, યુગયુગાન્તરનો છે એમ જાણજો ....આપ લોકો મારા પ્રણામ અંગીકાર કરજો.

મહાશય! જેમ આપ એક કુશળ ખેલાડી છો તેમ એક ઝેરી સાપ પણ આપને મળ્યો છેઃ આપ ખેલાવતાં પણ જાણો છો તેમજ ખેલતાં પણ જાણો છો. હું તંત્ર-મંત્ર જાણતો નથી, તેથી સાપના ભયથી, સાપ વગરનો પ્રદેશ એવો જે હિમાલયનો ગર્ભ તેમાં આશ્રય લીધો છે. મને એકાદ બે મંત્રો શિખવશો કે? તેમ થવાથી હું નિર્ભયપણે મારો કાલ વ્યતીત કરી શકું. સાપને રમાડવાનો મંત્ર શિખવાનું મને ઘણું મન છે, પરંતુ એના ફુંફાડાના ભયથી પાસે જતાં ભય લાગે છે. એક બે ડંખ પણ લાગ્યા છે અને તેનાં ડાઘ પણ રહી ગયા છે; હજી પણ વખતોવખત દુઃખિત થવું પડે છે આપ તો મહાપુરુષ છો, નિર્ભયપણે કાલ અતિક્રમણ કરો છો અને હવે પછી પણ કરશો. આપના ઉપર કૃષ્ણની અપાર દયા છે. હું આપનો છું તેથી જ કૃષ્ણ મારા ઉપર પણ પ્રેમ રાખે છે; જે પ્રમાણે સ્ત્રીના ભયથી પુત્રના ઉપર પ્રેમ રાખવો પડે છે, જે પ્રમાણે માતાનાં લાડથી પિતાને આદર બતાવવો પડે છે, એ વાત તો આપ જાણો છો ને? આપની આગળ મેં સર્વ કહી નાંખ્યું છે. કોઇ કોઈવાર વજન કરી

વાતો કહેવી જોઈએ કેમકે કોણ જાણે કયારે શું થવાનું છે? મહાશય! ભયમાં ને ભયમાંજ મારા ચિરદિન ગયા છે. ભયમાં જ દેશ છોડયો છે. રાજાની સાથે મિત્રતા કરવામાં ગરીબનું મરણ જ તેને માટે મંગલકારક છે. તેથી જ હું નાસતો ફરૂં છું. પરંતુ રાજા મને છોડતા નથી; પકડી રાખવા માટે સદાએ વ્યસ્ત રહે છે. હવે મહાશય, આપનું શરણ લીધું છે; જે થકી હું ભયશૂન્ય થઈ શકું એવું આપ કરો. મહાશય! જેઓને આપણે રાજા કહીએ છીએ તે આ રાજાઓ નથી,—આતો ઘરના રાજા, બહારના રાજા, સ્વર્ગના રાજા, નરકના રાજા, વૈકુંઠના રાજા, ગોલોકના રાજા વૃંદાવનના રાઈ–રાજા. કહો વારૂં કયાં પલાયન કરી જાઉં? શિવજી પણ ઘરબાર છોડી સ્મશાનનો આશ્રય લીધાં છતાંએ આ રાજાના હાથમાંથી છૂટી શકયા નથી તો પછી પામર જીવની તે શી વાત! પરંતુ મહાશય, આપ તો આપના જોરથી આવા રાજાઓની સંગે રાજ કરો છો; બલવાનના પક્ષે આ દૂષણીય નથી. આપ લોકો તો સર્વ કાંઇ કરી શકો તેમ છો. પરંતુ મે તો, ભયથી સજ્જડ જેવો થઇ જઇ, સદાએ તેઓના ચરણતલનો આશ્રય લીધો છે, છતાંએ સમયે સમયે ધ્રૂજું છું. મહાશય! ધન્ય છે પ્રકૃતિને, ધન્ય છે તેની શકિતને અને તેના ગોદિની મંત્રને! ચરાચર સૃષ્ટિમાં તેનું એકછત્ર રાજત્વ છે, સર્વત્ર જ તે રાજરાજેશ્વરી અને રાજ્યચક્રવર્તી છે, જીવન અને મૃત્યુ બંનેના તે માલિક છે. કોઇને તે આજે મારે છે, તો, વળી

કોઇને કાલે મારીશ એમ કહી રાખી મૂકે છે, કોઇને ડૂબાડે છે, તો. કોઇને વળી તારે છે. એકમાત્ર કૃષ્ણ શિવાય બધાંજ તેની ચાકરી કરે છે મહાશય, ખરું કહું તો કેવલમાત્ર તેના ભયને લીધે જ મેં મુરારિ કૃષ્ણનું શરણું લીધું છે—હું જાણતો નથી કે આગળ ઉપર શું થશે. કૃષ્ણ નિકટ પ્રાર્થના કરો, કે, મારે આ બળવાન રાજાઓને હાથે કોઈ સજા ભોગવવી ન પડે. જેવી રીતે આનન્દમયીઓની આનન્દમયી મૂર્તિ જોતો આવ્યો છું તેવીજ રીતે આનન્દમયી મૂર્તિ જોતો જોતો ચાલ્યો જાઉં. દયામયીઓની દયા ચાહું છું, બીજું કાંઇપણ ચાહતો નથી. આપ લોકની દયા થતાં જ કૃષ્ણ દયા કરશે.

આપ લોકનો

ટેર

પત્રાંક ૮

બાળા અનુ

તમારો પત્ર વાંચી મને બહુ હર્ષ થયુ છે ગો એટલુ બધુ લખવુ નમારુ છે હશે સદા હરિપ્રેમમાં મસ્ત રહો, હરિ નામમા રત રહો પરોપકાર કરવાના વ્રતી થઇ રહો અવશ્ય કૃષ્ણ કૃપા કરશેજ કૃષ્ણને ખરીદ કરવાનુ મૂલ્ય એ માત્ર લાલસા છે બીજા કોઇ પણ ધન કે રત્નના બદલામા કૃષ્ણને મેળવી શકાતા નથી જપ બલ, તપ બલ વ્રત અધ્યયન ઇત્યાદિ કોઈ પણ વસ્તુથી તેમને વશ કરી શકાતા નથી માટે કહું છુ કે તમારો અનુરાગ ચાલુ રહે કૃષ્ણની આગળ સર્વ સમાન છે જગતને આપણુ પોતાનુ ગણો જગત કૃષ્ણનુ છે અને કૃષ્ણ આપણા પોતાના છે તેથી કરીને તેમની વસ્તુ અવશ્યજ આપણને પ્રિય હોવી જોઇએ જગતને જગત ગણી તેના ઉપર પ્રેમ રાખવા નહિ જગતને કૃષ્ણનુ ગણી તેના ઉપર પ્રેમ રાખજે તેમ કરવાથી હિંસા, દ્વેષ તમારામા ઉત્પન્ન થશે નહિ કારણ કે એ અન્યની વસ્તુ છે એવુ જ્ઞાન રહેવાથી એ વસ્તુમા કદિ પણ તમને આત્મજ્ઞાન થશે નહિ ગોવાળીઆઓ ચારણભૂમિમા ગાયોના ટોળાને પોતાની ગાયો ગણી પરસ્પર સંબોધન કરે

છે, કહે છે–"ભાઇ, મારી ગાયને પાછી વાળો," "મારી ગાય માંદી પડી છે," "મારી ગાયને વાછરડું આવ્યું છે"–પરંતુ આમાં તેને કાંઈ પણ સુખ દુઃખ થતું નથી; કારણ કે, તે મન અને પ્રાણથી જાણે છે, કે, તે ગાયો તેની નથી; મુખથી જ માત્ર પોતાની કહે છે. તેજ પ્રમાણે જો મન અને પ્રાણથી જાણી ગવાઈ જાય, કે, આ સર્વ કાંઇ કૃષ્ણનું જ છે તો તેમ થવાથી જો, કે, સર્વ વસ્તુને આપણી કહી શકીએ છતાંએ કોઇ પણ વસ્તુમાં આસક્તિ થતી નથી,–આનું જ નામ સંન્યાસ, આત્મસંયમ, ઇત્યાદિ આવી જાતનો વિચાર કરવાથી જ જીવ મુક્ત થાય છે અને આવી જાતનો પુરૂષ જ જીવન્મુક્ત છે માટે સદાએ આવો ભાવ રાખતા રહેજો આવા ભાવમા રહીને પરોપકાર કર્યાથી કદિ પણ અહંકાર આવશે નહિ અહંકાર નહિ આવ્યાથી જ અભિમાન–શૂન્ય થશો; નિરભિમાની થવાથી જ તે અભિમાન–શૂન્ય નિતાઇની દયા મળશે, અને નિતાઇની પ્રાપ્તિ થઈ, કે, ચૈતન્ય તમાના હાથમા જ છે; અને ત્યારે તમે નિશ્ચિંત થશો. તે સમયે માત્ર તમે એકલા જ આનંદ અનુભવશો. તેમ નહિ પણ અનેક લોકો તમારે લીધે પ્રેમાનંદમા તણાઇ જશે અને અનેક લોકોને તમે પ્રેમમાં ડૂબાડી શકશો.

તમારો જ

હર

પત્રાંક ૯

શ્રીચરણોમાં પ્રણામ સહિત વિશેષ નિવેદન,

(નૃસિંહભાણુ)

આપનો સુધાપૂર્ણ પત્ર વાંચી હું ઉન્મત્ત થયો છું. હું જાણતો નથી, કે, શા વડે તમે પત્ર લખો છો અને શા વાસ્તે તે મને આટલો બધો મધુર લાગે છે કેટલાંએ પુણ્યના સમૂહના ફલમાં આપ જેવું રત્ન મને મેળવી આપવામાં આવ્યું છે. કૃષ્ણ ઘણા જ દયામય છે; તેમની અપાર દયાનો અંત નથી અને તુલના પણ નથી. પતિતોના ઉપર તો તેમની અધિક દયા છે, તેથી જ તો તેઓ મને આટલા બધા ચાહે છે, તેથી જ તો તેઓ વાદળાંની વાંછના કર્યા વગર જલ આપતા રહે છે. આવા દયામયને પણ હું ભૂલી જાઉં છું–ધિક્કાર છે મને! મહાશય! કૃષ્ણે આપને નવ–જીવન આપ્યું છે; હવે તેઓ આપને ક્રમે ક્રમે સકલ પ્રકારનું સુખ અને શાંતિ પણ આપશે. આપ નિશ્ચિંત રહેજો, પરંતુ મ.ગ ઉપર દયા રાખજો. ગરીબ ઉપર દયા રાખવાથી કૃષ્ણ સંતુષ્ટ રહે છે. મહાશય! આપ મને જેવો ધારીને લખો છો તેની સાથે મારે કશો સંબંધ નથી. આ પ્રેમશૂન્ય કઠિન જીવન ધારણ કરી કષ્ટે દિન કહાડું છું. મેં ધાર્યું હતું, કે; આ જીવનમાં કૃષ્ણ–ભજન કરી સુખી થઈશ; પરંતુ

તેમાનુ તો કશુએ થયુ નહિ માત્ર માણસને ભજતો રહ્યો છુ, માણસને પકડવા જતા કૃષ્ણને છોડી દીધા છે મારા જેવો પાગલ આ પૃથ્વીમા બીજો કોઇ હશે ખરો ? કોઈ કોઇ વાર જીવન ભાર રૂપ જણાય છે સર્વ કાઇ કૃષ્ણની જ ઇચ્છા છે, માર્ગ તેઓએ જ દેખાડ્યો હતો અને વળી અમલદાર પણ તેઓએ જ કરી દીધો છે, તેઓની જે ઇચ્છા છે તે જ થાય છે અને થશે, આપણી વૃથા ચિંતામા કાઇ ફલ નથી એમ જાણવા છતા પણ હુ નિશ્ચિત થઇ શકતો નથી કોઇ કોઇ વાર બહુ કષ્ટ થાય છે અને તે દયામયના ઉપર રાગ પણ થાય છે ખરો આપ આશીર્વાદ કરો, કે, કૃષ્ણના ઉપર નિર્ભર થઈ મારૂ અવશિષ્ટ જીવન સમાપ્ત કરી શકુ મહાશય ! આ સસારમા પુત્ર, કન્યા, ભ્રાન્તિની પતાકા છે અને તેના ફલસ્વરૂપ છે, ભ્રમથી ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થ થકી જેઓ સુખની વાછા કરે છે તેઓ દ્વિગુણ ભ્રમમા પડે છે પણ રસિક પુરુષ તો પોતાના પરાજયનુ નિશાન સન્મુખ રાખીને જ કાર્ય કરે છે, કે, જેથી વળી બીજી વાર ભ્રમમા ન પડાય માટે કહુ છુ કે મહાશય ! આ જાદુઈ બાજીમા હુ એવો તો મુગ્ધ બની ગયો છુ કે પ્રાણના પ્રાણ કૃષ્ણને પણ ભૂલી ગયો છુ પરંતુ કૃષ્ણ એવા દયામય છે, કે હુ તેમને ભૂલી ગયા છતા પણ તેઓ મને ભૂલી ગયા નથી, સદાએ તેઓ મારા આદર અને જતન કરે છે હવે આપ લોકો મળ્યા છો તેથી ઘણીવાર આશા રહે છે, કે, હવે હું નિશ્ચિત થઈ શકીશ અને પાછો ભ્રમમા

પડીશ નહિ આ આશા હૃદયમાં રાખીને જ મે આપ લોકોનું શરણું લીધું છે, શરણાગતનું પ્રતિપાલન કરશો એ જ માત્ર પ્રાર્થના છે ભ્રાન્તને વધુ ભૂલાવવાનો પ્રયત્ન કરતા નહિ, દારૂડિઆને વધુ મદ પાશો નહિ એક તો હું અકારથી પૂર્ણ થઇ આમતેમ ભટકું છું, તેમાં વળી જો આપ લોકો મને કોઇ અગાધ જલમાં ફેંકી દેશો તો ફરી આપ લોકો મને પામશો નહિ, હવે મને ડૂબાડવો કે, તારવો એ આપ લોકોના હાથમાં છે, જેમ આપ લોકોની ઇચ્છા હોય તેમ કરો મહાશય ! મહાશક્તિને તુચ્છ ગણી તેની સાથે ખેલ કરવા હું ગયો હતો, હવે તેના ફલ ભોગવવાનો સમય આવે છે જે શક્તિ આસ્તે આસ્તે સમસ્ત જગતનો ગ્રાસ કરી રહી છે, તેને આપણે સામાન્ય અબલા સ્ત્રીઓ ધારીએ છીએ એકવાર પણ વિચારી જોતા નથી, કે, તેઓ કોણ છે અને તેઓનું કાર્ય શું છે ? પરંતુ તેઓ તો સઘળું જાણે છે આપણને ગોથાં ખાતા જોઇને તેઓ બહુ ખુશી થાય છે; આપણા બંધનોની ગ્રંથી વળી જરા વધારે સખ્ત કરવાને તેઓ સદાએ તત્પર હોય છે છોડવાની વાત તો બાજુએ રહી, પરંતુ નિત્ય નૂતન પ્રકારે બાંધવાને તેઓ પ્રવૃત્ત રહે છે આપણે તેઓશ્રીના ચરણોના એવા તો છછુંદર જેવા નરમ પાળેલા પશુઓ છીએ, કે, આનાકાની કર્યા વગર આપણે આપણા હાથ અને ડોક આગળ ધરીએ છીએ અને તેઓ ધીમે ધીમે આપણા અષ્ટાંગોને બાંધી લઇ આપણને નિર્જીવ જડવત્ કરી મૂકે છે જેવી તેઓ

દયામયી છે તેવી જ તેઓ નિષ્ઠુર પણ છે. તેઓની લીલા કેણુ જાણી શકે? જીવગણુ તેઓની દયાના પ્રાર્થી થઇને જ પૃથિવી પર અવતરે છે પરંતુ જરા સતેજ થતાંવેંત જ તેઓની દયા અને મમતા ભુલી જાય છે અને તેઓની સંગે ક્રીડા કરવા જાય છે. પરંતુ થોડા સમયમાંજ પોતાની ભૂલનું ભાન થાય છે. તે સમયે પરાજીત થઇ ભયાનક બંધનમાં બદ્ધ થવાય છે અને તે વેળાએ બીજો કોઇ આરો રહેતો નથી. ત્યારે ખરેખર! નાથેલા બળદની પેંઠે રોતાં રોતાં ભાર વહન કરે છે અને સમયે સમયે માર પણ ખાય છે. માટે કહું છું કે મહાશય! આ સાપની સાથે ખેલ ન કરવો એમાંજ સાર છે. અને જો કોઇની ખેલવાની ઇચ્છા થાય તો, તેણે એ વિષયમાં સારી રીતે સમજી કારવી લેવું જોઇએ અને મંત્રતંત્ર પણ શીખી લેવા જોઇએ. આપણે ક, ખ, ભણ્યા વગર નોકરી કરવા નીકળીએ તો શેઠના ખાંમડાં ખાતાં અને રડતાં રડતા જ આપણા દિવસ જાય. ક્રમે ક્રમે ઉન્નતિની આશા તો બાજુએ રહી પણ લાભમાં તો લાતો જ ખૂબ મળે તેમ છતાંએ મજાહ તો જુઓ, કે, લાતોમાં જો ખરેખરી લાતો હોય તો એકદિન ને એકદિન ચાકરી ઉપર તિરસ્કાર આવે ખરો; પરંતુ કોમલ પગની લાતોમાં કોણુ જાણે શો ગુણ છે, કે, એક વાર લાત ખાધી, કે, પાછી ખાવાની ઇચ્છા થાય છે. સર્વેના જીવનમાં આ લાતોનો લ્હાવો લેવાની ઇચ્છા સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે. ધન્ય છે તે શક્તિને, કે,

જેનામાં આટલી શક્તિ અને ગુણ છે. આ જ શક્તિ કૃષ્ણનું એક પ્રધાન આવરણ છે; એથી કરીને જ કૃષ્ણનાં દર્શન કરવાને કોઇ શક્તિવાન થતું નથી, અને દર્શન કરવા જતાંએ પ્રથમ એ શક્તિના હાથમાં ફસાઇ પડાય છે. મહાશય! એ તો બેધારી તલવાર છે; પ્રસન્ન થતાંએ વિપદ્ અને ગુસ્સે થતાંએ વિપદ્. એમના હાથમાંથી છટકી જવું એ રસિક લોકનું કામ છે, કારણ કે વચલો માર્ગ તેઓ સારી પેઠે જાણે છે. તેઓની જ ઉક્તિ કહું છું:—

"કર્દકપૂર્ણ તળાવમાં ભળીને સ્નાન કરો,
પણ ભીંજવના નહિ માથાના કેશ."

આમાં જોરજુલમનું કામ નથી, ખુશામતનું કામ નથી. આમાં તો મધ્યમ માર્ગનું જ કામ છે. મહાશય! કૃપા કરી મને તે માર્ગ બતાવો. મને લાગે છે, કે, નીલકંઠે તેની જ પ્રાપ્તિ માટે પોતાના એક ગીતમાં કહ્યું છે કે:—

"નયન આવરણ લઇલે, મા બ્રહ્મમયી એકવાર,
તવ કૃપાથી ભવ-સાગર આ, કરી જાઉં હું પાર."

અનેક આશાએ મેં આપનું શરણ લીધું છે. મારી ઉપર દયા કરજો. ભિખારીને રોજ રોજ હાથ જોડી માફ કરવાનું કહેતા નહિ; એકદિન તો તેની ભિક્ષાની ઝોળી ભરી દેજો. અને જો ખરેખર જ આપની પાસે કંઇ ન હોય તો દયા કરી મને એક ભલામણ પત્ર લખી આપો, કે, અંદર ગૃહિણી પાસે જઇ તે નિવેદન કરું અને મનમાનતી રીતે મારી ઝોળી ભરી લઉં અને પેટ ભરીને ખાઇ પણ

સડું. એ દયામયીઓની દયા થયેથી કશું એ દુષ્પ્રાપ્ય નથી. તેઓ જ તો મારાં ઇચ્છામયી અને પૂર્ણાનન્દમયી છે. હું તે તેઓની દયાનો જ માત્ર પ્રાર્થી છું. પાગલની દલીલનું મનમાં લાવવા નહિ.

સ્નેહ ભેળો

ઉર

પત્રાંક ૧૦

શ્રીચરણોમાં,

આપનો પત્ર માર્ગમાં છે ખરો, પરંતુ એ આશામાં વધુવાર બેસી રહેવાયું નહિ તેથી આજે પાછો "માંગીને માન અને રડીને પ્રેમ" લેવા આવ્યો છું. મારું માન તો માનમયીઓ આગળ જ છે. આદર તો આદરિણીયો જ જાણે છે. એટલા માટે જ તો ચંડાલિનીઓથી માંડીને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સ્ત્રીઓને ચરણે મેં મારાં મન અને પ્રાણ વેચી નાંખ્યાં છે. જોઉં તો ખરો, કે, તેઓની દયા થાય છે કે નહિ? આપનો ભલામણ પત્ર તેઓની આગળ લઈ જાઉં અને જોઉં, કે, તેનાથી કદાચ તે દયામયીઓની દયા મળે છે, કે, નહિ. જગતની સર્વે જ સ્ત્રીઓ તે એક મહાશક્તિરૂપી મહાપ્રકૃતિની એક એક મૂર્તિ છે. કહેવત છે, કે, "ઘેટાંનાં શીંગડાં વાંકાં પણ લડવા સમયે સીધાં." તે જ પ્રમાણે સર્વે સ્ત્રીઓ સરખી હોય છે. તેથી જ તો કહ્યું છે, કે, (જો, કે, આ વાત કોઈ સમજતું નથી), "All women are the same, but their faces are different."

ખરેખર આ વાત સાચી છે. જે અર્થમાં લઈએ તે અર્થમાં સાચી છે. જે અર્થમાં અંગ્રેજ મહાત્માએ ઉપનું વાક્ય લખ્યું છે, તે પણ સત્ય છે અને જગતની સર્વે

સ્ત્રીઓ તે એક મહાશક્તિ છે, એ વાત પણ મહામત્ય છે. શાસ્ત્રમા વર્ણ્યુ છે, કે, વ્યાસને જ્યારે શિવે કાશીમાથી કાઢી મુક્યા, ત્યારે તેઓએ નવીન કાશી રચવા માટે પ્રયત્ન આરભ્યો અને ગંગાને પોતાની કાશીની ચારે દિશાએ ફરી વળવા માટે તપશ્ચર્યા દ્વારા સતુષ્ટ કરી, ત્યારે ગંગાએ દર્શન આપી કહ્યુ, કે, "વ્યાસ, તમે ભલ્યા, પાર્વતીને અસતુષ્ટ કરી મારી પાસે પાર્વતીની વિરૂદ્ધ પ્રાર્થના કરવા આવ્યા છો ખરા, પણ, તમારે જાણવુ ઉચિત છે, કે, પાર્વતી અને મારામા અભેદ છે એ તો સત્ય જ છે પરંતુ, કેવલ પાર્વતી અને મારામા જ અભેદ છે એટલુજ નહિ પણ પૃથ્વીમા નાના યોનિમા જે સકલ સ્ત્રી-મૂર્તિ છે, તે, સર્વેની સાથે મારે અભેદ છે" માટે સ્ત્રી-રહસ્ય સમજવાની કોઇની પણ શક્તિ નથી, દૂરથી જ તેઓને નમસ્કાર કરવા એ જ માત્ર સ્ત્રી-રહસ્ય ભેદ કરવાનો પ્રધાન ઉપાય છે નિર્વાણપથ ખુલ્લો કરી આપનાર માત્ર-પણ સ્ત્રી જ છે અને ચિરજીવનને માટે તે પથ બધ કરી ઘોર નરકનો પથ ઉઘાડી આપનાર માત્ર પણ તેઓ જ છે આવી વિરૂદ્ધશક્તિમયીઓના શ્રીચરણે કોટિ કોટિ પ્રણામ તેઓની આનંદમયી મૂર્તિ જ સુખ આપનારી અને શુભ કરનારી છે અને તેઓનુ ઘોર પિશાચી રૂપ મહા કરાલ અને ભય કર છે કદિપણ આવુ ઘોર રૂપ મને જોવાનુ ન થાય એવુ ઇચ્છુ છુ જે સ્તનમાથી ક્ષીર નીકળી મને જીવન આપ્યુ છે તે જ સ્તન મને આકર્ષણ કરી મૃત્યુના મુખમા ધકેલી દે છે કેવી મહાશક્તિ ! ત્રાહિ,

ત્રાહિ !! મહાશય, આપ તો પરમ રસિક છો, તેથીજ તો સાપને રમાડી લોકોનુ મનરજન કરો છો પરતુ મારૂ ઘણુ જ દુર્ભાગ્ય છે, કે, હું સાપનો મત્ર જાણતો નથી દયા કરી જો મને તે શીખવી દો તો એકવાર નિર્ભયે આ કામ-રૂપિણી કાલી ફરાલીઓની સાથે પ્રાણ ખોઈને ક્રીડા કરી જીવન સફલ કરી લઉ હું ઘણો પામર છુ, મારા નસીબમા એ સુખ અસભવ છે જેઓએ ક, ખ, નો અભ્યાસ કર્યો નથી તેવાઓને Conic Sectionની સમજણ પ્રયત્ન દ્વારા પણ આપી શકો ખરા કે? આપ લોકો જો મનમા નો તો બધુએ કરી શકો તેમ છો, મોટાઓને અસાધ્ય એવુ કશુએ નથી આ પત્ર મે આપને જ લખ્યોછે એમ નથી, તમો દપતીયુગનને ઉદ્દેશીને લખ્યો છે આ અધમને શીખવવાને અને તારવાને યુગલ-રૂપ વ્યતિત અન્યરૂપને પક્ષે અસભવ છે માટે જ તો યુગનરૂપ કરવાને અને યુગલ રૂપ થયેલા જોવાને મને બહુ જ ગમે છે તમો દપતીયુગલ મારા પ્રણામ ગ્રહણ કરજો ગર્વિણીઓનો ગર્વ જોવા મને બહુ જ ગમે છે

આપ લોકનો

ઈર

પત્રાંક ૧૧

શ્રીચરણોમાં,

મહાશય! આપનુ શરીર ખરાબ થવાનુ બીજુ એક નિગૂઢ કારણ તે શુ તે કહો વારુ! જો કોઇ વિવાહિતા છોકરી મોટી વય પર્યંત સ્વામીના હાથમા સોંપાયા વગર પિતામાતાના ઘરમા રહે, તો તેનુ શરીર કદિપણ સારુ રહે ખરુ? Palpitation of the heart, મૂર્છા, નિસ્તેજતા જડતા, ઇત્યાદિ નાના પ્રકારના રોગોથી પીડાઈ શરીર માટીરૂપ થઈ જાય કે નહિ? તેજ પ્રકારે ઇશ્વરની સૃષ્ટિમા પણ જણાય છે તમોગુણ એ આરંભ અવસ્થા રજોગુણ એ મધ્ય અવસ્થા અને સત્વગુણ એ શુદ્ધ અવસ્થા છે જીવ જો ક્રમે ક્રમે તમોગુણથી આરંભીને સત્વગુણની દિશામા આગળ વધે નહિ, તો, તેમ થવાથી તેનુ શરીર આપોઆપ જ ખરાબ થઈ પડે છે બાલ્યભાવ એ જીવનની કોઈપણ અવસ્થામા ગણ્ય નથી યૌવનથી માંડીને જ અવસ્થાનો આરંભ થાય છે તે અવસ્થામા મનુષ્ય તમોગુણથી આક્રાન્ત થઇ નાના પ્રકારના કાર્યો કરે છે, તે સમયે સહન પણ થઇ શકે છે ત્યાર પછી પ્રૌઢાવસ્થા આવે છે, તે સમયે મનુષ્ય તમોગુણ અને સત્વગુણની મધ્યાવસ્થ હોય છે ત્યાર પછી વૃધ્ધાવસ્થા

–તે સમયમાં સત્ત્વગુણનું અવલંબન કરવું એ જ શ્રેયસ્કર છે સાધનમાર્ગના સંબંધમાં પણ એ જ પ્રમાણે છે. શક્તિ એ આરંભ અવસ્થા, શૈવ, સૌર, ઇત્યાદિ મધ્ય અવસ્થા અને વૈષ્ણવતા એ ચરમ અવસ્થા છે. આપણો હવે મા (શક્તિ) પામે રહેવાનો સમય નથી; વિવાહને ઉપયુક્ત થયા છીએ. માટે હવે જગત્સ્વામી કૃષ્ણનું અનુગમન કરવું એ જ કર્તવ્ય છે. તમે તો અનેક પુણ્યના ફલે વ્રજધામમાં આવ્યા છો, તો, હવે અંતર અને બહારનો મેલ ધોઇ નાખી મધુર કૃષ્ણનામ ગ્રહણ કરો અને તમે જોશો કે નવ જીવન પ્રાપ્ત થઇ તમે ચિરસુખમાં રહેશો. હવે માસ, ઇત્યાદિ તામસ ભોજનમાં તથા પશુહિંસા, ઇત્યાદિ તામસ યાગયજ્ઞમાં મચ્યા રહી શરીર અને મનને અપવિત્ર કરવાનો સમય નથી. હવે તો શુદ્ધ આહાર અને કૃષ્ણનામમાં અનુરક્ત થવું એજ ઉચિત છે, તમે જોશો, કે, એક મહિનાની અંદર જ શરીર નિરોગી અને મન પવિત્ર થઇ વિશુદ્ધ આનંદનો ભોગ કરી શકશો. શરીર આહાર ઉપર આધાર રાખેછે, વિશુદ્ધ દ્રવ્યનો આહાર કર્યાથી શરીર વિશુદ્ધ કા ન થાય વારૂ? માટીની વસ્તુ માટી જ રહેવાની અને સુવર્ણની વસ્તુ સુવર્ણ જ રહેવાની. માટીની વસ્તુ કોઇપણ પ્રકારે સુવર્ણ થઇ શકવાની નથી. સુવર્ણ માટી થઇ શકવાનું નથી તે જ પ્રમાણે તામસિક દ્રવ્યના આહારથી શરીર તામસિક જ થવાનું મહાશય! હું મોટો ચંડાલ છું. કૃષ્ણ નામનો

મહિમા હુ તે શુ સમજુ ! તોપણ શાસ્ત્રમાં લખ્યુ છે અને અનેક સાધુઓના મુખથી સાભળ્યુ છે, કે, કૃષ્ણનામ એક મહૌષધિ છે, અન્યાન્ય ઔષધો કેવળ માત્ર દૈહિક રોગ નાશ કરેછે, પરતુ કૃષ્ણનામ તો પારમાર્થિક વ્યાધિ પણ નાશ કરેછે, જીવને પવિત્ર કરેછે અને શાતિમય વૃદાવનમા લઇ જાયછે. ભવરોગ નાશ કરે એવુ આવુ બીજુ ઔષધ છે જ નહિ શારીરિક વ્યાધિ નામાભ્યાસથી નષ્ટ થઇ શરીર પવિત્ર થાય છે. માટે તે મહૌષધિ હવે વ્યવહાર કરી જોવી એ શુ સારૂ નથી ? વધુવાર ભૂલમા રહેવુ એ શુ સારૂ છે ? આ મધુર નામ અહરહ સ્મરણ કરવાની અભિલાષાએ શિવે સસાર ત્યાગ કરી બિલ્વવૃક્ષના મૂલનો આશ્રય લીધો છે. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે, કે, સસાર ત્યાગ એ પારમાર્થિક શાતિનુ અને બિલ્વવૃક્ષ એ ઐહિક શાતિનુ પ્રથમ પગથિયુ છે માટે નિવેદન માત્ર એ જ, કે, અહરહ કૃષ્ણનામમા મત્ત રહો અને જોશો કે, સઘળા સારા વાના થશે પાગલની માફક મેં ઘણી વાતો લખી નાખી છે, પણ મનમા કાઇ લાવતા નહિ, માફ કરજો

અત્યન્ત આશ્રિત

હર

પત્રાંક ૧૨

યતીન બાબુ,

આપનો પત્ર આદ્યોપાન્ત વાંચી હું બહુ જ લજ્જિત થયો છું. આ અધમ ચ ડાલ પાસે સદુપદેશ મેળવવાની જે અભિલાષા આપે કરી છે તે કોઇ પર્ણકુટીરવાસી અથવા તેના કરતાં પણ દરિદ્ર વૃક્ષતલવાસી પાસે ગજ્યની પ્રાર્થના કરવા જેવુ કર્યું છે. મારી અવસ્થા હું જ જાણું છું; મારા જેવો દાંભિક બીજો કોઇ જ નથી. જેઓ પાપને પાપ જાણી આચરેછે તેઓ કૃષ્ણ નિકટ ક્ષમા મેળવે ખરા; પરંતુ મારા જેવા પાખંડી—જેઓ પ્રભુનું નામ લઇ, ધર્મનો ઢોંગ કરી, પાપ કરે છે તેઓનો ઉદ્ધાર ક્યાંથી થાય ! મારા અંત કરણની વાતનું મનમા ને મનમાં ચિંતવન કરતાં પણ મહા ભય ઉત્પન્ન થાય છે. લોકની આગળ તે પ્રકાશ કરવી એતો અસંભવિત છે.

"मद्विधो नास्ति पापात्मा नापराधी च कश्चन ।
परिहारे ऽपि लज्जा मे किं ब्रुवे पुरुषोत्तम ॥"

મારી અવસ્થા તેવી જ છે. પોતાના પાપની વાત પ્રભુ પાસે બોલતાં લજ્જા આવે છે.

"અર્થલાભ એજ આશે,
કપટ વૈષ્ણવ વેશે,
ભ્રમથી બટકું ઘરે ઘરે."

બરાબર આ જ માગ અંતરની વાત છે. છતાંએ આપ અટન વગેરેના મુખથી મારે વિષે જે વાતો સાભળો છો, તેનુ કારણ અન્ય કશુએ નહિ, પણ માત્ર એ જ કે તેઓ દયા કરી માગ ઉપર પ્રેમ ગખે છે અને મને પોતાનો નિજજન ગણે છે, અને તેથીજ મારા દોષોને તેઓ ગુણો ગણે છે અને લોકોની આગળ તે કહેતા શરમાતા નથી કહેવાય છે કે, પોતાનો દીકરો કોયલાના જેવો કાગો હોય છતાંએ માબાપ તેમા ઉજ્જવલ શ્યામવર્ણ દેખે છે પ્રેમની આંખો જ ન્યારી હોય છે "Lover sees angel's beauty in Egyptian brow" તેથીજ તેઓ મારા ઉપર પ્રેમ રાખે છે ગમે તે હો પણ ખરૂ પૂછો, તો, મારામા કશો ગુણ નથી

મહાશય! ગત કર્મ ભૂલી જાઓ, તેને માટે મનમા દુ:ખ ધરશો નહિ પાપીઓ જે દિવસે કૃષ્ણનામની દિક્ષા લે છે તે જ દિવસથી તેઓના પૂર્વ પાપ નાશ થઇ તેઓને નવ-જીવન પ્રાપ્ત થાય છે આપને પણ નવ-જીવન પ્રાપ્ત થયુ છે, તો હવે પાછી પૂર્વ કર્મોની ચિંતા કરી અનર્થક મનમા અશાંતિ આણશો નહિ નિશ્ચિત મને નામ લીધા કરો, સઘળી અશાંતિ દૂર થઇ પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થશે, કશી ચિંતા નહિ કૃષ્ણનામ કરતા બીજો કોઈ મહામંત્ર નથી નામ જ ભવરોગની એકમાત્ર મહૌષધિ છે નામ સ્મરણ કરવાથી આ લોકમા અને પરલોકમા અવિશ્રાંત આનંદ અને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે નામ ભૂલશો નહિ, નામ લેતી

વખત સમય–અસમય, સ્થાન–અસ્થાન, પવિત્રતા–અપવિત્રતા, કાંઈ વિચાર કરતા નહિ; એમાં આસન–શુદ્ધિ કે ભૂત–શુદ્ધિની જરૂર નથી; ગમે ત્યારે લેવાથી લાભ અને આનંદ જ છે. જીવના દુઃખથી ઉદ્વિગ્ન થઈ દયામય હરી શ્રીગૌરાંગરૂપે પધારી ચાંડાલ પર્યંતને નામ વ્હેંચી જગતને ધન્ય કર્યું છે; આટલા માટે જ શ્રીગૌરાંગ સર્વથી પ્રધાન કહેવાય છે, એમ જણાય છે.

આપના શરીરની અવસ્થા સાંભળી ખરેખર હું દુખિત થયો છું; ગમે તે હો, પણ કશી ચિંતા કરતા નહિ. હજી પણ સમય છે, હજી પણ પ્રયત્ન કર્યાથી ભાંગેલું ઘર નવું થઈ શકે તેમ છે ઘર હજી પણ વાસોપયોગી છે, હજી પણ સાવધાન થયેથી સુખમાં રહી શકશો. શરીર સારૂં રાખવા માટે બ્રહ્મચર્યજ સર્વથી પ્રથમ અને પ્રધાન ઉપાય છે. વીર્યજ જીવન છે, વીર્યજ શરીરના રક્ષણનું મૂલ કારણ છે; વીર્ય–ધારણ એ જ પ્રધાન બ્રહ્મચર્ય છે એ વાત ખૂબ ધ્યાનમાં રાખજો. એ સંબંધી બીજું જે જે કહેવાનું, કે, કરવાનું હોય તે અટલ પાસેથી તમે સાંભળશો. થોડા દિવસ રોજ ૧૦–૧૨ મોટી એલચી ખાજો, તેનાથી ઘણો ફાયદો થશે. પારકાને સામાન્ય ઉપકાર કરી શકશો તો જીવન સાર્થક થયું એમ જાણજો. વાક્યદ્વારા અને કાર્યદ્વારા પરોપકાર કરવા પ્રયત્ન કરજો. આહાર ઉપર વિશેષ નજર રાખજો. અપવિત્ર દ્રવ્ય કદી પણ ગ્રહણ કરતા નહિ. પતિ માટે પ્રાણ પાથરનારી એવી તમારી સ્ત્રી પર ધ્યાન આપજો

તેને તેના ઉપયુક્ત માન આપજો. તેઓજ ગૃહલક્ષ્મી અને મૂળશક્તિ છે એમ જાણજો જગતની સ્ત્રી માત્રને ઉપયુક્ત માન આપજો શ્વાન અને બિલાડાની સ્ત્રીઓને પણ તેજ મહાશક્તિ ગણી માન આપજો તેઓની મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન કરતા નહિ તેઓ જ બળ આપવાને અને હરી લેવાને એક માત્ર નાયિક છે અવકાશ મળે અગલ નિરોગી, વગેરે સાથે એકાતમા ચર્ચા કરજો તેમા વણો આનદ મળશે હાથરસમા હવે તમે કેટના દિવસ રહેનાર છો ! મહાશય ! મારા ઉપર દયાદૃષ્ટિ રાખજો, આપ લોકો જ મારી આશા અને ભરોસો છો મારા પોતામા કોઇ શક્તિ કે સામર્થ્ય નથી હુ તો પ્રકૃત સાધન ભજનહીન એક બદ્ધ જીવમાત્ર છુ મારામા કોઈ પણ ગુણ નથી ગાધા, અટલ, વગેરે સઘળા જ મારી આશા અને ભરોસો છે તેઓ પાસેથી જ ઘણુ જાણી શકશો ઇષ્ટ મત્ર ગમે તે હોય પણ નામ જપતી વખતે મધુરમા મધુર રાધાકૃષ્ણ નામ લેજો, સર્વ એક જ છે, માત્ર નામમા જ ફેર છે કોઈ પણ પ્રકારે મનમા સદેહ આણશો નહિ માગ જેવા નરાધમને જોવા માટે આટલા વ્યાકુળ કેમ છો ? કૃષ્ણની ઇચ્છા હશે તો એક દિવસ મળવુ થશે ને થશે જ આપના પરમ પવિત્ર સ્ત્રીને મારા યથાયોગ્ય પ્રણામ કહી નિવેદન કરજો કે, મારા ઉપર સ્નેહ અને દયાની નજર રાખે તેમનો પ્રેમ છે તેથી જ મને આટલો ગર્વ છે મારૂ પોતાનુ કહીએ તો કાઇ જ નથી સમયે સમયે શ્રીધામ વૃદાવન દર્શન કરવા જજો તેથી

પણ મનને ઘણી શાંતિ મળશે. કૃષ્ણ-કૃપાથી અમો સારાં છઈએ, કાંઇ ચિંતા કરશો નહિ. સમયે સમયે દયા કરી મારી ખબર લીધા કરજો.

આપ લોકનો

હરનાથ

પત્રાંક ૧૩

પ્રાણપ્રિય રાધા,

બાબા, તમારો પત્ર અને ચીચીનું પાર્સલ મળ્યાં એટલી બધી તસ્દી શા માટે? માગ જિનસ તો હવે પૂરા થયા આવ્યા છે, ત્યારે એટલી બધી તસ્દી શા વાસ્તે? બાબા, શું કહું? પ્રત્યેક ચીચી તમારા પ્રેમ અને ગ્નેહથી પરિપૂર્ણ હોઈ તેમાં તમારી મુખાકૃતિ રહેલી માલમ પડી આવે છે પ્રત્યેક ચીજને મેં ઘણા આદરથી સ્પર્શ કરી તમારા આલિંગનનું સુખ મેળવ્યું છે આનંદની વસ્તુ અમો સર્વેએ ઘણા આનંદથી ખાધી છે હે બાબા રાધા, મારે માટે એટલી ચિંતા શા માટે? ચિંતાનું તો કશું કારણ નથી હું વારંવાર તમને લખું છું, કે મારે માટે ચિંતા કરવી નહી, તોપણ મને ભૂલી જશો નહિ અને સમયે સમયે ખબર લેતા રહેજો તમે લોકો જ મારું જીવન-સર્વસ્વ છો તમે લોકો જ મારી ધર્મધ્વજ છો, તમારા લોકોના નિયાગ આવતા આ દુઃખમય સંસાર વિષ્ણુના વૈકુંઠ કરતા પણ આનંદમય લાગે છે અને છોડવાની ઈચ્છા થતી નથી હવે સંસાર છોડતા કાંઈક કષ્ટ ઉપજે એમ લાગે છે એક સમયે આ સંસારથી છૂટી જવા માટે મેં પ્રાર્થના કરી હતી આજ કેવલ તમારા લોકોને માટે જ તેજ સંસારમ

અથવા તેના કરતા પણ વધારે બીજણુ સસારમા હજી થોડા વધુ દિવસ રહેવાની ઇચ્છા કરૂ છુ. આશ્ચર્ય ! ધન્ય છે તમારા બન્નેને ! શ્રીજયદેવ લખી ગયા છે કે —

'कसारिरपि ससारवासनाबद्धशृखलाम् ।
राधामाधाय हृदये तत्याज ब्रजसुदरी ॥''

હવે હુ સમજ્યો, કે, તે ગોલોકવિહારીને આ સસારમા લાવવા માટે કેવલ પ્રેમ જ શક્તિવાન છે, પ્રેમથી આકૃષ્ટ થઇને જ શ્રીહરિ ગોલોક છોડીને વ્રજભૂમિમા અને પ્રેમને માટે જ નારાયણુ વૈકુઠ અને લક્ષ્મીનો ત્યાગ કરીને પૃથ્વી ઉપર અવતીર્ણુ થયા છે જ્યારે શ્રીકૃષ્ણુના સબધમા પ્રેમ એટલુ બળ ધરાવે છે, ત્યારે સામાન્ય મનુષ્યની તો વાતજ શી કરવી ? પણુ હમણા તમારા લોકોના પ્રેમમા પડી મારૂ જીવન-સર્વસ્વ અને મારા પ્રાણુ શ્રીકૃષ્ણુને પણુ ભૂલી ગયો છુ તમારા લોકના ચિંતનમા જ દિનરાત કહાડતા ઇષ્ટનુ ચિંતન કરવાનો સમય મળતો નથી અને સમય મળતા પણુ મન લાગતુ નથી માટે કદાચ તમનેલોકોને પત્ર ન મળે તો એમ નહિ સમજતા, કે, હુ તમને ભૂલી જઇ નિશ્ચિંત રહ્યો છુ પ્રાણુ જશે તોપણુ તમે લોકો મારા મનમા રહેશો

પ્રાણુપ્રિય રાધિકા બાબાની વાત સાભળી મોહિત થયો છુ, આશ્ચર્ય પામ્યો નથી. રાધિકા તે આપણા શિવાનન્દના પુત્ર પ્રેમદાસ જેવા છે માટે જ તે સવળુ છાનુ છાનુ ર્ક્યા જાય છે, બહાર તેટલુ જણાવતા નથી બાબા રાધા,

રાધિકાનો ભાવ જોઇ આશ્ચર્ય પામશો નહિ, કારણ કે, મોટા સાપ કરતા નાના સાપનું વિષ અધિક હોય છે જડ કરતા બાલકનો પ્રયત્ન અધિક હોય છે, સિધ્ધ કરતા સાધકની વ્યાકુલતા અધિક હોય છે. તે જ પ્રમાણે પ્રથમ અવસ્થામા સર્વની સ્થિતિ એવી જ થઇ પડે છે પૂર્વરાગમા શ્રીમતીની જે ચેષ્ટા અને આકુલતા હતા તે ભાવનો વિરહમા શુધ્ધા અભાવ હતો આગ રાધિકાનો આ પૂર્વરાગ છે. હવે પ્રાર્થના એ છે, કે, આ નવ-અનુરાગ પ્રતિદિન વધીને મહારાગમા પરિણત થાય, પ્રેમ દિન પ્રતિદિન વધીને મહાભાવમા પરિણત થાય કૃષ્ણ એવો દિવસ ક્યારે લાવશે ? આપણ-માના કોઇ એક જણમા પણ આવો ભાવ ઉત્પન્ન થાય તો આપણે સર્વે કૃતાર્થ થશું એક જણ ઘણો ખરચ કરી મૂર્તિની સ્થાપના કરે છે અને હજારો લોક તેના દર્શન કરી આનંદ પામે છે એક શ્રીઅદ્વૈતે શ્રીગૌરાંગને આણ્યા હતા અને લાખ્ખો લાખ્ખો જીવો તેના દર્શન કરીને નિષ્પાપ થયા હતા-પ્રેમના પૂરમા જગત તણાઇ ગયુ હતુ. તે જ પ્રમાણે બાવા, જો એક જણને પણ મહાભાવ પ્રાપ્ત થાય તો આપણે સર્વે ભાવ-સમુદ્રમા ડૂબીશુ તે દિવસ કેટલો દૂર છે તે હુ જાણતો નથી. શુ આપણે તે જોઇ શકીશુ ? શરીર ક્ષણભંગુર છે, એનો કંઈ ભરોસો નથી, હમણા છે અને ઘડી પછી ન પણ હોઈ શકે, માટે ઈચ્છુ છુ કે તે દિન જલદી આવે, એ આશામા જ રહ્યો છુ. કૃષ્ણ દયામય છે, અવશ્ય દયા કરશે જ અટલનુ હૃદય જેવી રીતે સુખમા

છે તેવી રીતે તમે લોકો પણ આનંદમાં તો છોને? એ છો આનંદ શા વાસ્તે? છોકરાં તમને કોઈ કોઈ વાર કષ્ટ આપે છે તેથી? એ પણ એક મજાહ છે. એ મજાહનું પણ આસ્વાદન કરી લો. એ તો ભ્રાંતિરૂપી વૃક્ષનું ફળ છે. એનું જ નામ અસલ "દિલ્લીકા લડુ." એની મજાહ પણ એવી જોઈએ; ન જોઈએ તો ખામી રહી જાય. કશી ચિંતા નહિ. એટલની માફક તમે લોકો પણ સુખમાં રહો છો અને રહેશો.

તમારો

હર

પત્રાંક ૧૪

શ્રીનૃસિંહ બાબુના ચરણમાં,

આપનો તારીખ ૨૨મીનો પત્ર આજે મળ્યો છે આપનો પત્ર મને મળશે અને હુ ઉત્તર લખીશ એવી મને આશા નહોતી અત્યારે પણ એવી આશા છે તેમ હુ કહી શકતો નથી પછી તો જેવી શ્રીકૃષ્ણની ઇચ્છા મહાશય, જેઓ મહાપ્રલય સબધી કોઇપણ પ્રકારે વિશ્વાસ કરી શકતા નથી, તેઓએ આ સમયે એકવાર કાશ્મીર આવી નારાયણની વિરાટ મૂર્તિ જોઈ જવી હજી પણ કાશ્મીર ૧૬ ફીટ જલમા છે શ્રાવણ માસની નવમી તારીખે સમગ્ર કાશ્મીર ૪૦ ફીટ જલમગ્ન થયુ હતુ અને જે કાઇ હતુ તે સમસ્ત તારાજ કરીને હમણા તો ચતુર્દિશાએ કેવલ જનરૂપ ધારણ કરી મહાકાલ આનદે ક્રીડા કરતો ફરે છે ૨૦૦ ગામો એકીવખતે ચિહ્નશૂન્ય અને જીવશૂન્ય થયા છે શ્રીનગર શહેરમા લગભગ ૪૦૦૦ મોટા મોટા ઘરો સામટા જમીનદોસ્ત અને ચિહ્નશૂન્ય થઈ ગયા છે સઘળા લોક પર્વતની ટેકરીઓ ઉપર અને રસ્તા ઉપરના વૃક્ષો ઉપર રાત દિવસ અતિ કષ્ટે કહાડે છે આવી ભીષણ મૂર્તિ કોઇએ કદી જોઇ નથી જોતજોતામા મોટા મોટા મકાનો સામટા પડી જતા જણાય છે તે જોતા મનમા એમ થાય છે, કે,

ઇન્દ્રના વજ્ર કરી ઘો જાણે એક એ, મોટો અસુર પડે છે એ તો એક વાત બીજુ વળી અનાહારનુ દુ ખ એક રૂપિયાના ત્રણ શેર ચોખા અને તે પણ મગતાની મારામારી આવુ સોનાની ન કાજેવુ કાશ્મીર આપણા જેવા વાનરોના હાથમા પડવાથી સપૂર્ણ પાયમાલ થઇ ગયુ છે આવુ હૃદયવિદારક દૃશ્ય કોઇએ કદી પણ જોયુ નથી, તો પછી તેના અનુભવની કલ્પના પણ કોઈ કરી શકે તેમ નથી જેણે જોયુ છે તે જીવનમા ફરીવાર ભૂલી શકવાનો નથી આભગીને તમને ભય ઉત્પન્ન થશે, કે, અમે ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર માળના મકાનોની અગાશી ઉપર નૌકામા ફરીએ છીએ આવી ભયાનક અવસ્થા કોઇએ કદી જોઈ નથી અને જોશે પણ નહિ તાર અને ટપાલ એકીવારે બધ થઈ ગયા હતા, ગઈ કાલથી હોડી ઉપર કામ ચાલુ થયુ છે ૧૦૦૦ ચોરસ માઇલ જલમા છે ગમે તેમ હોય, મહાશય પણ આ હતભાગ્ય માટે ચિંતા કરશો નહિ જે થવાનુ છે તે થશે જ કૃષ્ણ વણા દયામય છે તેઓ જે કરશે તે જ થશે. હુ તો તેમનો જ છુ અને તેમની જ કૃપાથી કાળનો ભય રાખતા શીખ્યો નથી

મહાશય ! સ્ત્રીને સ્વામી મળે, કે, માતાપિતા ભૂલી જવા એવુ તો કોઇ શાસ્ત્ર કહેતા નથી પણ માત્ર એટલુ જ કહે છે, કે સ્વામી મળ્યા પછી માતાપિતાનો આશ્રય કરવો નહિ જે સ્ત્રીને આ જ્ઞાન નથી હોતુ તે સ્વામી—સોહાગિની થઇ શક્તી નથી વિવાહાનતર માતાપિતા તરફ ઘણ્

આકર્ષણ દેખાડવાથી લોકો તેની નિંદા કરે છે અને સ્વામી તેના ઉપર અસંતુષ્ટ થાય છે. માટે કહું છું, કે, સ્વામી મળ્યા પછી માતાપિતા ઉપર મમતા રાખવી ખરી પણ સ્વામીને તો પોતાના પરમ આશ્રય માનવા જોઇએ. તેથી જ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે :–

"પૂજન સર્વે દેવોનું કરજે
પણ થતા નહિ તત્પર,
માંગી લેજે સર્વની પાસે
કૃષ્ણ – ભક્તિ વર."

જુઓ, વ્રજ ગોપીઓએ મહાકાત્યાયની વ્રત કર્યું હતું; જગન્માતા સંતુષ્ટ થયાં ત્યારે તેમની પાસેથી કૃષ્ણને સ્વામી રૂપે પામવા માટે વરદાન માંગી લીધું હતું. એમ કાંઇ નથી, કે, સ્વામી મળ્યા પછી માબાપને શત્રુ ગણવા જોઇએ. જેઓ તે પ્રમાણે કરે છે તેઓ પાખંડી અને મહાપાતકી ગણાય છે. તેઓની સદ્‌ગતિ નથી. મહાશય ! કન્યાનાં જ્યારે લગ્ન થાય છે ત્યારે તેનામાં શું પરિવર્તન થાય છે? રૂપ, રંગ, ચહેરો, નામ, બધું જ તેનું તે જ રહે છે. પરિવર્તન થાય છે કેવળમાત્ર કોઈ એક અદૃશ્ય પદાર્થનું. તેનું નામ—હૃદય, મન અને પ્રાણ. કન્યાદાન કર્યા પછી કન્યાના કાંઇ ચાર હાથ બહાર નીકળતા નથી અથવા ત્રણ આંખો પણ બહાર નીકળતી નથી. તે જ પ્રમાણે આ બાબતમાં પણ સઘળું તેનું તે જ રહેશે. માત્ર તે જ અનિર્વચનીય પદાર્થ ગોત્રન્તેનો માત્ર કહેવાતો ફેર થઈ કેવલ "ગોત્રાન્તર" થશે. પરંતુ

ખરૂં જોતાં પરિવર્તન માત્ર મનના ભાવનો અને પ્રાણની ગતિનો થાય છે. તેની જ રીતે સઘળું તેનું તે જ રાખો–મંત્ર, તંત્ર, સઘળું તેનું તે જ રાખો; કેવલ માત્ર પ્રાણનું આકર્ષણ તે જ એક સ્વામી પ્રતિ રાખો. તેમ થવાથી માબાપનો આદર પણ મળશે અને સ્વામી–સોહાગિની પણ થવાશે. સ્વામી–સોહાગિની થવામાં કેટલો આનંદ છે, તે, સતી સ્ત્રીઓ જ જાણે છે. આદરિણીઓ જ તે અનુભવ કરી શકે છે; બીજાને તે દુર્બોધ્ય છે. જેઓ સ્વામી સોહાગને જાણતી નથી તેઓ જ વખતોવખત આદરિણીઓનો નાના પ્રકારે ઉપહાસ કરે છે માત્ર; પરંતુ સોહાગિની તો નિંદાખોરની નિંદા સાંભળતી પણ નથી તેઓનો આનંદ તેઓ જ જાણે છે. એટલા જ માટે દિવાન રામકૃષ્ણ લખી ગયા છે.–

"જેને કાની નામામૃત–પીયૂષ પાને
ચઢયું છે ઘેન ગત્રિદિવસ નયને;
રામકૃષ્ણ કહે આવો જન સાંભળે શાને
પારકી નિંદા નિજ કાને ?"

પ્રેમિક કોઈ દિવસ પણ પારકી વાત કાને પડવા દેતા નથી. તે તો પોતાના સુખમાં જ પોતે મસ્ત હોય છે માટે જ કહું છું, કે, કશાનું પરિવર્તન કરવું પડતું નથી, પરિવર્તન કરવું પડે છે કેવલ માત્ર મનના પ્રવાહનું. વળી પ્રાણની વાત પ્રાણને જ કહેવાની હોય છે, બીજાને નહિ. "પોતાના ભજનની વાત, કહેવી નહિ જ્યાં ત્યાં." એક ગીત પણ મેં સાંભળ્યું છે કે "પ્રેમની એવી મનાઈ છે, કે, પ્રેમીએ

પોતાના પ્રેમપાત્ર શિવાય અન્ય પ્રતિ દૃષ્ટિ પણ કરવી નહિ, નહિ તો પ્રેમ રહેશે નહિ," ઇત્યાદિ. આનો અર્થ એ છે કે નિજજન શિવાય બીજાની પાસે પોતાના હૃદયની વાત કહેવી નહિ તેમ કર્યાથી બન્ને વાત બગડે છે.

આપ લોકનો

હર

પત્રાંક ૧૫

શ્રીચરણમાં—

આપની શારીરિક અવસ્થાના સમાચાર જાણી પ્રાણને કેટલું દુઃખ થાય છે તે તો મારા અંતરના અંતરમાં જે રહ્યો છે તે જ જાણે છે. ગમે તેમ હોય, કશી ચિંતા નથી. કૃષ્ણનો ખેલ કૃષ્ણને જ ખેલવા દો. કાંઇ ભય નથી, નિશ્ચિંત મને રહો. મહાશય, મૃત્તિકામાં જે જે બીજ વાવ્યાં હોય છે તે સર્વે બીજ, સમય આવે, જેમ અંકુરિત થઇ તેમાંના કોઈ ફળફૂલથી શોભિત થઇ પોતે સુખ પામે છે અને બીજા જે તેને જુએ છે તેને પણ સુખ આપે છે અને વળી તેમાંના કોઇ અંકુરિત થઇને અલ્પક્ષણમાં મરી જાય છે, તે જ પ્રમાણે, જે જે કર્મબીજ જડિત આ દેહની સૃષ્ટિ થઈ છે, તે તે સર્વે બીજ અવશ્ય જ, સમય આવે, અંકુરિત થઇ જીવને કોઈ સમયે સુખ અને કોઈ સમયે દુઃખ આપે છે. તેટલા માટે આપના જેવા મનુષ્યે દુઃખ માનવું કદી પણ ઉચિત નથી. વખતોવખત એવા ઘણા પ્રસંગો આવશે અને આવ્યા પણ જશે, એના પ્રતિ કોઈ જાતનો પણ દૃષ્ટિપાત કર્યાં વગર આનંદમાં દિવસો ગાળતા રહો. અહિંનો ખેલ જ્યાં સુધી પૂરો થાય નહિ ત્યાં સુધી બીજે કોઈ સ્થળે કોઇથી જઇ શકાતું નથી અને

અયત્ન ક્યાંથી પણ જવાતું નથી. ક્ષુધા, તૃષ્ણા, વગેરે જેમ શારીરિક ધર્મ છે તેમ જરા અને વાર્ધક્ય પણ શરીરનાં ધર્મ છે. એ બધા જો ન હોય તો, શરીર હોઇ શકે જ નહિ. દૈનિક પરિવર્તનોની સાથે રહીને શરીર પણ અનેક પ્રકારનાં પરિવર્તનોને આધીન થઈ રહે છે. આ પરિવર્તન અપરિહાર્ય છે, આ નિયમ અપરિવર્તનશીલ છે. માટે એથી દુઃખ માનવું, કે, શોક કરવો એ કોઇ રીતે પણ ઉચિત નથી.............કશી ચિંતા કરશો નહિ.

અત્યન્ત આશ્રિત

હર

પત્રાંક ૧૬

શ્રીચરણમાં—

મહાશય, આપનો પત્ર મળતા જ દુર્યોધનના જેવી મારી અવસ્થા થાય છે હર્ષ અને વિષાદ બન્ને સાથે જ ઉત્પન્ન થાય છે પત્ર વાચવો પૂરો થતાજ મારી આખમા અશ્રુ કેમ આવે છે તે કળી શકતો નથી બધા મને મહા નિષ્ઠુર ગણે છે અને હુ મહાપાખડી છુ ખરો પણ ધન્ય છે આપના મત્રબલને, કે, જેણે આટલા દૂરથી પણ મને ગુરુત્વાકર્ષણની પેઠે ખેચ્યો છે ધન્ય તે મત્રબલ અને ધન્ય તે મત્રચાલક ! મને વાવાઝોડામા સુમ પાદડાની પેઠે ઉડાડયો છે અધીર અને અસ્થિર કરી મૂક્યો છે હું જાણતો નથી, કે આનો અત ક્યારે આવશે આપનો ખેલ આપ જ જાણો છો એ સત્ય છે મહાશય કે આપનો ફુફાડો જોઇ હું ભય પામું છુ પણ દુખમા દુખ એ થાય છે કે t is too late now—હવે વણુ મોડુ થયુ છે

ગમે તેમ હોય, પણ ફૂલે હજી પણ દયા કરી છે એ જ પરમ મગલકારક વાત છે મહાશય, સાપના વિષથી માણસ મરી જાય છે અને વળી વિષના જોરથી માણસ બચે છે પણ ખરો એટલા માટે સાપમા આ એ ગુણ છે જે સાપે મને તેના ગુચળામા જકડી રાખ્યો હતો તેણે જ

જ્યારથી દયા લાવીને મને માર્ગ બતાવવાની તજવીજ કરી છે ત્યારથી મારામા ચૈતન્ય આ યુ છે અને ત્યારથી જ મે તેના ચરણનુ શરણ લીધુ છે એટના માટે જ કૂતરી અને બિલાડીને પણ હુ ઘણા આદર અને માનની સામગ્રી ગણુ છુ સ્ત્રીમૂર્તિ–પછી તે કોઇપણ સ્વરૂપમા હોય–મને મ્હ્ુ પ્રિય લાગે છે, વૃક્ષોમા અને પત્રોમા તેજ સ્વરૂપ જોઈ હુ આનદમા ડૂબી જાઉ છુ મહાશય માફ કરજો, મે શુ હેતા, શુ કહી નાખ્યુ પાગનનુ બધુ જ પાગલ દયા કરજો, કે, જેથી હુ પથભ્રષ્ટ ન થાઉ અને પથ ભૂની જઇ વળી પાછો કાદવમા ન પડુ ! અમૃત જાણી ખોબો ભરીને વિષ ન ખાઉં જે કાઈ મે ખાધુ છે તે હજુ સુધી પણ પચન થયુ નથી હવે જો હુ વધારે ખાઇશ તો પ્રાણ જશે મારા અ તરની વાત તમારી આગળ જ કહી છે ક્ષમા કરજો વિષ જ અમૃત છે અને વળી વિષ જ પ્રાણ નાશ કરનારૂ ઔષધ પણ છે એ જ પ્રમાણે શક્તિ પણ પ્રાણનાશીની અને પ્રાણુનોષિણી ઉભય–રૂપિણી છે જે જે ભાવથી આ મહાશક્તિને જુએ છે, તેને તે તેજ ભાવથી દર્શન આપે છે તેના ચરણમા એટલી જ પ્રાર્થના છે કે, તે કાની કરાનીરૂપે હવે મને દર્શન આપે નહિ તેથી જ મને પ્રેમમયી રાધાનુ રૂપ આટલુ બધુ પ્રિય લાગે છે કામની પકવાવસ્થાનુ નામ પ્રેમ અને તે જ પ્રેમ–સ્વરૂપિણી તે મારી રાધા છે અહી કામની ગધ શુદ્ધાએ નથી એટલા માટે જ તો રાધાને સગે લઇને કૃષ્ણ મદનમોહન" એ નામ પામ્યા

છે રાધા જો સાથે ન હોત તો તેમનું નામ રહેત કેવળ "મદન" એટલા માટેજ (શુક-શારી સંવાદમાં) શારીએ (મેનાએ) રાધાને ઉદ્દેશીને શુકના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો હતો —

"यदा मनो राधा भाति तदा मदनमोहन ।
अन्यथा विश्वमोहोऽपी स्वयं मदनमोहित ॥"

અર્થાત્, જ્યારે સંગે રાધા હોય ત્યારે તે મદનમોહન, નહિ તો વિશ્વમોહન છતાં પણ સ્વયં મદનમોહિત મેં પ્રેમમયીનો આશ્રય લીધો છે, તો હવે તેની દયા થાય તો જ કૃતાર્થ થવાય મને આશીર્વાદ આપો, કે દયામયીની દયા પામું મહાશય અગ્નિ જ્યાં સુધી દૂર હોય ત્યાં સુધી જ તે શુભંકર છે, પાસે ગયા કે, બાળી નાખે તે વખતે ભજન સાધન કાંઈ કામ નથી આવતાં માટે કહું છું કે સ્ત્રી-રહસ્ય દૂર રહી જોવામાં જ મઝાહ અને આનંદ છે પાસે જતાં જ દગ્ધ અને જીવનશૂન્ય જડ થઈ જવાય છે મહાશય, આ રહસ્ય દુર્ભેદ્ય અને ગંભીર છે મહા મહારથીઓ આ વ્યૂહચક્રનો ભેદ કરી શક્યા નથી અને પરાસ્ત થઈ ગયા છે આ સ્ત્રી છે, આ કન્યા છે, એમ ભ્રમમાં પડી એ શક્તિનો અનાદર કરતા નહિ મહાશય, આંખે આંખ મેળવીને સાપ સાથે ખેલવું અથવા વાઘ સાથે લડવું પડે છે આંખની પલક થતાં જ કાં તો દંશ, કે કાં તો ભયંકર હુમલો ઘણું જ સાવધ ન રહેવું જોઈએ અસ્ત્રાની ધાર ઉપર રહેવાનું જેને કહે છે તે ખરેખર આનું જ નામ. કોણ જાણે આ દયારૂપીની

દયા હું પામીશ, કે, નહિ. તે તો જગત–પ્રસવિની, પાલિની અને ત્રાસકારિણી સર્વ એક સાથે જ છે. આપ, મહાશય, રસિક છો એમ જાણીને જ મેં તમારું શરણુ લીધું છે. મને ભૂલાવામાં નાખતા નહિ–દયા રાખજો. ખરેખર હું અતીવ ભ્રાન્ત છું અને જાણતો નથી કે, શેનાથી શું થશે. મારે કામ કરવાનું છે તે બે જાતનું છે. કાંઈ પણ મનમાં લાવશો નહિ. જેવી રીતે સૈતાને ઇવને ભૂલાવીને પાપને રસ્તે લઈ જવા માટે તેના વેણીબંધન માટે સરલ સર્પાકાર ધારણ કરી પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કર્યું હતું તેવી રીતે મેં પણ કલિનો ચર થઈ મનુષ્યના આકારમાં મનુષ્યને કુપથે લઈ જવા માટે આ વેશ લીધો છે. મારું અંતર્ અને બાહ્ય એમ ભિન્ન સ્વરૂપ હોવાથી જ મને ઓળખવામાં આપને આટલું કષ્ટ પડે છે... ....આપ લોકો આનંદમાં છો એમ સાંભળીને મને મહા આનંદ થાય છે અને સદા એવું જ સાંભળવાની ઇચ્છા રહે છે.

આપ લોકનો ખરીદેલો દાસ

હર

પત્રાંક ૧૭

પ્રિયતમ ક્ષીરોદ,

મારે માટે વૃથા ચિંતા ન કરતાં તે ચિંતામણિની ચિંતામાં રાત્રિદિવસ ડૂબ્યા રહો. તેમ થયેથી જ સુખમાં રહેશો. અનુરાગ મુખથી પ્રદર્શિત થાય ત્યારે તેને કામ કહેવાય છે, અને અંતરમાં રહેથી જ તેને પ્રેમ કહેવાય છે. માટે કહું છું, કે, અનુરાગના સ્રોતને અંતરમાં વાળવાની ચેષ્ટા કરો. વાણીથી 'હાય હાય' કરવું કાંઇ કામનું નથી. તમારો પ્રેમ તમે જેના ઉપર રાખો છો તે પણ સમજી શકે નહિ. પ્રાણનું આકર્ષણ પ્રાણમાં જ રાખો, બોલવા જતાં ગમે તેમ થઇ જશે. મનનો ભાવ મુખે પ્રકાશ કરેથી ગાંડા માણસની લવારી સિવાય અન્ય કાંઈ ગણાશે નહિ. મુખની વાતથી આંખમાં અશ્રુ આવતાં નથી હૃદયની વાતથી હૃદય ધવાય છે. પાગલની માફક મેં આ શું શું બોલી દીધું, તેનો જરા વિચાર કરી જોજો. તમારા પ્રેમ-ધનને હૃદયનો રાજા કરી રાખજો, પરંતુ અન્ય કોઇને પણ જાણવા દેતા નહિ. ચરણે પડ્યાથી પણ પ્રેમ થતો નથી, તેમ પાસે બેસીને રોવાથી પણ પ્રેમ થતો નથી. પ્રેમ મન અને પ્રાણમાં હોવો જોઇએ, નયનમાં નહિ. તમે પ્રેમ રાખો અને બીજાને આ પ્રમાણે પ્રેમ રાખતાં શીખવો.

પાસે રહેવાથી આવી રીતે પ્રેમ રખાતો નથી. એટલા માટે પ્રેમવનને પડેલાં પહેલાં તો દૂર જ રાખવું જોઈએ. જ્યારે રોતાં રોતાં અને ચિંતન કરતાં કરતાં સામાન્ય કામવાસના બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે ત્યારે પછી જે કાંઈ રહે છે તેજ વિશુદ્ધ સ્નેહ છે–તેનું જ નામ પ્રેમ. આ વાત ધ્યાનમાં રાખજો અને તમારા પત્નીને પણ કહેજો હું સારી પેઠે છું, મારે માટે કાંઈ ચિંતા કરતા નહિ.

શ્રીઈશ્વરનાથ,

પત્રાંક ૧૮

શ્રીનૃસિંહ બાપુના ચરણમાં,

મહાશય! એક નિવેદન—આગામી ઉપનયન સંસ્કારના પ્રસંગ ઉપર આપ વેહેલા જરૂર પધારજો. મારાં શુક અને શારી આવનાર છે અને વૃંદાવનથી મારાં મા પણ આવશે—એટલાથી પણ અભિમાનિનીના મુખ ઉપર જો તમે હાસ્ય ન જુઓ તો એ એક હાસ્ય ઉછીનાં લઇને પણ તેના મુખ ઉપર સુંદર લગાડી ચોંટાડી દેજો. મહાશય! મન રીઝવતાં રીઝવતાં મારો જન્મારો ગયો. કોઈ સમયે કોઈ રૂપ એવા મારા મેહિના મન રીઝવવાને હું પણ સમયાનુસાર ઠીક તેવોજ થઇ જાઉં છું. મહાશય, મને નરમ જોઇને તેઓએ મને બહુરૂપી સમજ્યો છે. તેઓની અસીમ શક્તિ છે, બધુંએ કરી શકે, કાંઇ પણ અસંભવિત નથી. આપણને બુદ્ધી ભોળવી, મુખે મારી ચોપડી, વાંદરા જેવા બનાવી જુએ છે અને હસે છે. જેઓ આ પ્રમાણે થવા ચાહતા નથી તેને એકીવારે પદભ્રષ્ટ કરે છે. બને તરફ વિપદ. આ સ્થળે જમા ભાંડનો વેશ લીધા સિવાય બીજો ઉપાય નથી. ધન્ય છે તેઓની શક્તિને! તાકાત છે, કે, તેઓની વિરૂદ્ધ એક પણ શબ્દ બોલાય, કે, એક ડગલું પણ ભરાય? તેઓ જે બોલાવે છે તે બોલું છું

અને જે કરાવે છે તે કરૂં છું. જ્યાં તેઓ મને દોરવી લઇ જાય છે ત્યાં જાઉં છું. જવા આવવાની ચાવી તેઓના હાથમાં છે. તેથીજ તેઓને આટલો ગર્વ અને આટલો અહંકાર છે. મહાશય! શું કરૂં? મારામાં શકિત મળે નહિ તેથી સહન કરવું પડે છે. લગભગ ઘણાઓની મારા જેવી લાચાર અવસ્થા હોય છે. કેટલાક બોલી બતાવે છે અને કેટલાક મુંગે મ્હોડે માર ખાઇને પડ્યા રહે છે—પરંતુ અવસ્થા તો બંનેની એક સરખી છે. ધન્ય છે તે દયામયીઓને! વધુ શું કહેવું? ઘણું થયું છે.

આપ લોકનોજ

ટેર

પત્રાંક ૧૯

શ્રીચરણમાં,

મહાશય, એકવાર જુગલ થઈ ઉભા રહો. હું વિજયાદશમીના પ્રણામ કરી લઉં. મહાશય, જેને આવો દફતરી છે તેને વળી પત્ર લખવાની ચિંતા શી? મારી માફક આંધળા અને લંગડા ઘોડા ઉપર ચડીને તમારે તો હિમાલય ઓળંગવો પડે તેમ નથી; આપને શેની ચિંતા? આપને જેવો છે.........તેવો એકાદ એટર્ની જો મને મળત તો હું બૅરીસ્ટરનો ધંધો ચલાવી શકત.

મહાશય, આ સઘળું ખાજો, પણ એથી જ કાંઇ ફાયદો થાય છે એમ ધારતા નહિ. સઘળા રોગોની મહૌષધિ એકમાત્ર "કૃષ્ણનામ" છે. કૃષ્ણનામ ભવરોગની મહૌષધિ છે. કૃષ્ણનામ જ સઘળાનુ મૂલ છે. કૃષ્ણ જ સર્વ કારણનું મૂલ કારણ છે. પૃથ્વીમા આશ્ચર્ય જેવું જે કાંઈ પણ જણાય તેને કૃષ્ણનો જ ખેલ જાણવો. મનુષ્યકૃત સમજી ભ્રાંતિમાં પડશો નહિ. જીવમાં કશી શક્તિ નથી. જીવ પુતળું છે—કૃષ્ણ સૂત્રધાર છે. તેઓ જેમ નચાવે છે, તેમ તે નાચે છે. મન, વાણી અને કર્મથી કૃષ્ણનું દાસત્વ અંગીકાર કરો. ચિરકાલ સુખમાં રહેશો અને નિશ્ચિંત થશો. મનુષ્યને મનુષ્ય તરીકે ગણવા; કૃષ્ણને કૃષ્ણ તરીકે ગણવા; જીવને

કદી પણ કૃષ્ણ તરીકે ગણતા નહિ. એટલા માટે જ શ્રીમતી રાધિકા જ્યારે કૃષ્ણ દર્શન કરીને ઘેર આવ્યાં અને સખીઓએ તેમની ચંચલતાનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે શ્રીમતી બોલ્યાં કેઃ—

"હે સખિ! મેં કેવી તે મોહનમૂર્તિ જોઇ! જાણે, કે, પ્રેમરસનોજ સાર. આ ત્રણ ભુવનમાં જેની તુલના જ નથી એમ મારા મનમાં આવે છે."

મને લાગે છે, કે, તેમની તુલના તેમનામાં જ છે માટે જ કહું છું, કે, કૃષ્ણની તુલના કૃષ્ણ જ. માટે નિવેદન એ કે, જીવની સાથે કૃષ્ણની તુલના કરશો નહિ. કૃષ્ણપાદપદ્મનું કાયમનોવાકયે શરણ લઈ અને કૃષ્ણપ્રેમમાં પ્રાણ ઢાળી દઈ ચાલ્યા કરો– તમે જોશો, કે, કેટલું બધું સુખ અને કેટલો આનંદ છે. આપ કૃષ્ણ માટે પાગલ થશો તો જ કૃષ્ણ પણ આપને માટે પાગલ થશે. કૃષ્ણને માટે જ્યારે રાધા અત્યંત વ્યાકુલ અને કૃષ્ણપ્રેમમાં એકીવારે ઉન્મત્ત થયાં, ત્યારે કૃષ્ણની અવસ્થા વિષે ચંડીદાસ લખી ગયા છે કેઃ—

"ઉઠતાં કિશોરી, બેસતાં કિશોરી, કિશોરી જીવન–સાર
શયને કિશોરી, સ્વપ્ને કિશોરી, કિશોરી ગળાનો હાર."

ઇત્યાદિ. માટે કહું છું, કે, જો કૃષ્ણને રડાવવા ચાહતા હો તો તમે પોતે કૃષ્ણ નામોચ્ચાર કરી રડો. કૃષ્ણને જો તમે પાગલ કરવાચાહતા હો, તો, કૃષ્ણનામમાં તમે પોતે પાગલ થઈ જાઓ. જો કૃષ્ણનો પ્રેમ મેળવી અમર થવા ચાહતા હો, તો, તેમના ઉપર પ્રેમ રાખો. જેમ હડકાયલે કુતરે, કે,

શિયાળે કરેલ વ્યકિત જલને અને સ્થલને વિષે કુતરાની અને શિયાળની મૂર્તિ દેખ્યા કરે છે, તેમ કૃષ્ણભકતગણ પૃથ્વીના સર્વે પદાર્થોમાં કૃષ્ણમૂર્તિ દેખ્યા કરે છે. એટલા માટે જ ચૈતન્યચરિતામૃતમાં લખ્યું છે કેઃ—

"સ્થાવર જંગમ કશું દેખે નહિ,
દેખે માત્ર તેની મૂર્તિ;
જ્યાં જ્યાં નેત્ર પડે,
થાય છે ત્યાં ઇષ્ટ-સ્ફૂર્તિ."

'કૃષ્ણ' 'કૃષ્ણ' કહેતાં કહેતાં આવી જાતની અવસ્થા એક દિન નક્કી આવશે. એમાં કાંઇ પણ સંદેહ નથી. હવે રજા આપો તો પોથી બંધ કરૂં. હવે તમે પાન સોપારી ધરો તો હું પણ ડીપણું, પોથી બધું બંધ કરી એકવાર અંતઃપુરમાં જાઉં. ભિખારીને એક સ્થાને બેસી રહેવું કેમ પરવડે? પાંચ ઘરે ફરનારા કુતરાનું એક ઘરે પેટ કેમ ભરાય?..............મેં અનેક અપરાધ કર્યા છે, માફ કરજો.

આપ લોકનો

ઈશ્વર

પત્રાંક ૨૦

પ્રાણપ્રિય રાધા, (રાધાવિનોદ નિયોગી),

બાબા, તમારાં છોકરાં મધુર રાધાગોવિંદનું નામ લે એમાં વળી આશ્ચર્ય શું છે? ગર્ભના ગુણ પ્રમાણે છોકરાં સારાં, કે, નરસાં થાય છે. મારાં માતા જેવાં કૃષ્ણને વિષે અનુરાગવાળાં છે, તો છોકરાં પણ તેવાં જ થાય તેમા તો સંદેહ જ નહિ. હા, ચૈતન્યચરિતામૃતની અંત્યલીલાનો ત્રીજો અધ્યાય વાંચજો–જરૂર વાંચજો. બાબા રાધા તમે બંને જણ પ્રેમમા તણાઈ જાઓ–હું જોઉં. બાબા! કામ અને પ્રેમ એક જ વસ્તુ છે–પણ ભેદ માત્ર એટલો જ છે, કે, કામ પ્રાકૃત છે અને પ્રેમ અપ્રાકૃત છે. મનોવૃત્તિ નીચ પથ પ્રતિ લઇ જનારી થયેથી જ તેનું નામ કામ; અને કૃષ્ણના પથમા અનુરાગવાળી થયેથી તેનું નામ પ્રેમ કામ લોહ છે, પ્રેમ સુવર્ણ છે. લોહ, પારસમણીના સ્પર્શથી, સુવર્ણ થઇ જાય છે. ચૈતન્યચરિતામૃત સારી રીતે વાચજો. બે ત્રણ વાર વાંચવું જોઇએ પાર્થિવ કામ પણ તેવો જ છે. કૃષ્ણાનુરાગી થવાથી સુવર્ણની પેઠે પ્રેમરૂપમાં પરિણત પામે છે. માટે જ મારી પ્રાર્થના છે, કે, તમે બંને અહરહ કૃષ્ણપ્રેમમાં મત્ત રહી બીજા સર્વેને પણ મત્ત કરી મૂકો આ ક્ષણસ્થાયી પૃથ્વીની કોઈ પણ વસ્તુમાં પ્રાણ દેતા નહિ.

તેમ કર્યાથી દુખી થવુ પડશે. આ દુનિયાની સઘળી વસ્તુ માત્ર બાજીગરની બાજી જ છે, ઘડીકમા એક જાતની, વળી ઘડીકમા બીજી જાતની માટે કહુ છુ, કે, આ ભ્રાન્તિમા ભોળવાશો નહિ એકમાત્ર કૃષ્ણ જ અપરિવર્તનશીલ અને ચિરસ્થાયી છે માટે તેમના ઉપર પ્રેમ રાખતા શીખો. કોઈ વાર પણ તે ખોવાશે નહિ અને તમારે રડવુ પડશે નહિ કેમકે જે વસ્તુ કોઇ વાર પણ ખોવાય નહિ—નાશ થાય નહિ—તે ચિરદિન સમાન ભાવે જ રહે છે ખાતા, સૂતા તેમનું જ ચિન્તન કરો. અવકાશ મળે તેમનું જ નામ લીધા કરો, તેમ કરવાથી પ્રેમમા ડૂબી જશો કૃષ્ણ ઘણા દયામય છે, અવશ્ય કરુણા કરશે, કાઈ ચિંતા નહિ

બાબા ગધા, તમે થોડા મળ્યાથી હુ ધન્ય થયો છું. હું તો મહાપાતકી છુ તેથી જ તમારા સઘળાના પાપનો બોજો મારે માથે લેતા હુ જરા પણ ભય કરતો નથી, કે, સંકોચ પામતો નથી જે તમને મળે તેમને કહી દેજો, કે, તેઓ પોતપોતાના પાપનો બોજો મારે માથે મૂકી તેઓ નિષ્પાપ અને પવિત્ર થઈ પ્રેમમય હરિને પ્રાણ ખોલી પુકારે નરક મારે માટે ભયનુ સ્થાન નથી તમને લોકોને સુખી અને પ્રેમી જોઈ હુ મહાઆનંદથી નરકમા પણ કાલ નિર્ગમન કરી શકીશ ગમે તેમ થાય, બાબા, તમે થોડા નિશ્ચિંત મનથી હરિપ્રેમમા મત્ત રહો કાઇ ચિંતા નહિ—ત્રિતાપની છાયા પર્યંત તમને લોકોને સ્પર્શ કરી શકશે નહિ અભિમાન-શૂન્ય થઈ મારા નિતાઈનું

શરણ લો. તેઓ તમને આદરથી પોતાના ખોળામાં બેસાડી કૃષ્ણપ્રેમ આપશે. તેઓ બહુ દયામય છે, પરંતુ અભિમાનીની તરફ તેવા નથી. અભિમાનીની તરફ તેઓ વજ્ર કરતાં પણ કઠણ છે. માટે કહું છું, કે, અભિમાન મૂકી નિર્મલ થાઓ. પ્રેમ–પુષ્પમાં અભિમાન જ વજ્રકીટ સ્વરૂપ છે માટે કહું છું, કે, જો પ્રેમ ચાહતા હો, તો, અભિમાન છોડો અને જેને તમે મળો તેને પણ આજ કહેજો.

તમારા લોકનો

હર

પત્રાંક ૨૨

પ્રાણપ્રિય રાધા,

ખરેખર ગોપીઓ કરતા કૃષ્ણને બીજું કોઇ પ્રિય નથી આ કારણથી તેઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ પણ કોઈ નથી અને તે પ્રેમમયી ગોપીઓ જે સ્થાને રહે છે તેનું નામ વૃંદાવન. આ કારણથી વૃન્દાવન કરતાં વધારે શાંતિમય અને પ્રેમમય સ્થાન બીજું કોઇ નથી. ગોપીઓના જેવો પ્રેમ ન થાય, તો, તે પ્રેમના રાજ્ય વૃંદાવનમા કોઇ જવા પામતા નથી. પ્રેમના રાજ્યમાં નીરસ, શુષ્ક વસ્તુને જવાને, કે. રહેવાને સ્થાન મળતું નથી. પ્રેમના રાજ્યમાં પ્રેમના ખેલ, પ્રેમના મેળ, પ્રેમ સિવાય ત્યાં કશું જ નથી. ને પ્રેમ જો શીખવો હોય તો ગોપીઓને પગલે ચાલવું જોઇએ. ગોપી-અનુગત થવાથી, ગોપી-ભજન કરવાથી, તે પરમ દયામયીઓ દયા કરી તમને અને મને તે પ્રેમ-નિકુંજમા બોલાવી લેશે. તે વખતે બધું અભિમાન જતું રહેશે, એકમાત્ર પ્રેમ રહેશે. જ્ઞાન, વિજ્ઞાન, કાંઇ પણ તે સ્થાને જઇ શકતાં નથી. પ્રેમના રાજ્યમાં જ્ઞાન ચાલી શકતું નથી: ત્યા જ્ઞાનનો આદર નથી પ્રેમની મૂર્તિ એવા એક બાળકને ખોળે લઇ જો લાડ કરશો તો તે આનંદથી લાડશે, પરંતુ જો કોઇ પંડિત તેને વિજ્ઞાન સમજાવવા જશે, તો. તે એટલું

સુખ પામશે નહિ તે જ પ્રમાણે પ્રેમમય તે વૃંદાવનમાં જ્ઞાન, વિજ્ઞાન કશું છે જ નહિ. પ્રેમમાં અનુરક્ત એવી સ્ત્રી સાથે જો કોઈ પ્રેમની વાત ન કરે અને જટિલ અને ગૂઢ શાસ્ત્રકથા કહેવા માંડે, તો, તેમ કરવાથી તે વ્યક્તિ જેમ હાસ્યાસ્પદ થઈ પડે છે, તેવી જ વાત જ્ઞાનની વૃંદાવનમાં છે. ત્યાં પ્રેમ સિવાય બીજા કોઈને સ્થાન નથી. માટે કહું છું કે, બાબા, પ્રેમથી તે પ્રેમમૂર્તિ હરિને બોલાવતા રહો. અવશ્ય મનઃકામના પૂર્ણ થશે.

તમારા લોકનો

હરિ

પ્રાગલ ઈરનાઈ

પત્રાંક ૨૨

બાબા અનુકુલ,

હું તમને 'બાબા' કહું છું તેથી જ મને લાગે છે, કે, તમને આટલું કષ્ટ થાય છે. બાબા, મને ભૂલી જાઓ. તેમ થયેથી જ તમે સુખમાં રહેશો. મારું ભાગ્ય સારું નથી, તેથી તમને કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે શું કરું, બાબા, મારાં પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત થાય છે; કાંઇ ચિંતા નહિ. આ સંસારમાં કોઈ પણ વસ્તુ ચિરદિન માટે નથી. સુખ દુઃખ સર્વે આવે છે અને ચાલ્યાં જાય છે. એમાં મુગ્ધ થવું કદી પણ ઉચિત નથી. મુગ્ધ થયેથી જ અધિક કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે. જેઓ જેટલા પ્રમાણમાં આ ક્ષણસ્થાયી સંસારમા મચ્યા રહે છે તેઓને જ્યારે એ છોડવો પડે છે ત્યારે તેટલા જ પ્રમાણમાં કષ્ટ થાય છે. માટે કહું છું કે બાબા, કોઇ પણ ચીજ માટે ઘણી આસક્તિ રાખતા નહિ. સર્વ વસ્તુ પોતપોતાના નિયમ પ્રમાણે આવે છે અને જાય છે; કોઇ પણ નિયમની બહાર નથી. સર્વ તે જ દયામય કૃષ્ણની ઇચ્છાને અધીન છે, તો પછી એટલો ભય શા માટે રાખો છો? કોઇમાં પણ અતિ આસક્તિ રાખતા નહિ. કોઈ પણ વસ્તુમાં ઘણા મુગ્ધ થતા નહિ જો ઘણી આસક્તિ રાખવા ચાહતા હો અને ઘણો આદર

અને કાળજી રાખવા ઇચ્છતા હો, તો, તે કૃષ્ણ નામ અને કૃષ્ણ વિષે રાખો. એમ કરેથી ચિરકાલ સુખમાં રહેશો. મનુષ્યને મનુષ્ય ગણી ચાહતાં શીખો; પરંતુ વધુ ચાહ ગણી ઠગાતા નહિ. વર્તમાનમાં સંતુષ્ટ રહો, ભવિષ્યની ચિંતામા વૃથા દુઃખી થશો નહિ.

—શ્રીહરનાથ

પત્રાંક ૨૩

શ્રીચરણમાં,

મહાશય, આજે આપે મને ઓળખી કહાડ્યો. હું પણ આજે નિશ્ચિંત થયો છું. આની પૂર્વે મને હમેશાં ચિંતા રહેતી હતી, કે, પાછળથી મહાશય મને ઓળખી કહાડશે. ઘણીવાર ડાહીનો ઘોડો રમવો પડ્યો હતો. હવે તો ખુલ્લા દિલે અવાર ફરી શકીશ. મહાશયનો આજે પત્ર વાંચી ઘણા દિવસ પૂર્વે શીખેલું એક ગીત મને યાદ આવ્યું છેઃ—

' ગુરૂજી ! રાત્રિનો સમય હોવાને લીધે હું તમને
ઓળખી શક્યો નહિ;
બે હાથમાં બે વેંગણ લઈને તમે આમતેમ
કૂદતા હતા,
વળી પૂછડું ઉચું કરી સાત સરોવરનું પાણી
પીતા હતા !! "

ગમે તેમ હોય, આજે આપે મને ઓળખી કાઢ્યો છે હવે મને આસમાને ચઢાવતા નહિ. હું ત્યાંનો હોઉં ત્યાં જ રાખજો. હવે મહાશય, દાસને દાસ જાણી ચરિતાર્થ કરજો—એજ મારી પ્રાર્થના અને નિવેદન છે. શ્રીધામ વૃંદાવનથી આવીને મહાશયે જે પત્ર લખ્યો હતો તેમાં પણ

માત્ર આપની એકનાની જ વાત લખી હતી તેથી કરીને સાગર પ્રભુને અપાર આનંદ થયો નહિ અને તેટના જ માટે હું પણ મહાશયની આગળ હાજર થયો નહિ અપરાધ તો થયો છે ખરો, પણ શું કરું ? હવે તો ક્ષમા કરી મને આનંદિત કરો "क्षमा रूप तपस्विनाम्". માટે આજે ક્ષમાનો ભિખારી થઈ હાજર થયો છું મહાશયની જેમ ઇચ્છા હોય તેમ કરો સાગર વ્હાલા શ્યામા માને જોઈ આપ બોકો આનંદિત થયા છો સાભળી મને ઘણો જ આનંદ થયો છે, પણ વળી ઘણો ભય પણ પામ્યો છું કેમકે, મને જોઈને વળી સાની ઉપરની આ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ ચાળી જતી રહે છું માનું નામ ડુબાડનાર છોકરો થયો છું કાણુ જાણે મારી શી ગતિ થશે ? મારા મા તો તમે તેમને જેવા કહેવા ચાહો તેવા જ છે ખરેખર તેઓ પ્રેમમયી, દયામયી અને સ્નેહમયી છે— અને જેને જેને મયી' પ્રત્યય લાગે તે સર્વે ગુણો એક સાથે જ સાગર માતામા રહ્યા છે માને મા' કરીને બોલાવતા હું કૃતાર્થ થયો છું અને હું પોતાને મહાભાગ્યવાન સમજુ છું જો તેઓ એવા પ્રેમવાળા ન હોય તો શું કૃષ્ણ વળી પાછા અવતાર ખરા ? કૃષ્ણ કેવલ એવા લોકના જ તાબામા છે મહાશય ! કૃષ્ણને ચાહતા કૃષ્ણ પોતે જ શીખવે છે તેમ ન હોત તો જીવની શી શક્તિ છે, કે, તેમના ઉપર પ્રેમ રાખી શકે ? માટે જ જેઓ કૃષ્ણના ઉપર પ્રીતિ રાખે છે તેઓ (સામાન્ય) જીવ નથી,

તેઓ તે જ મહાનંદમય ગોલોકધામના નિત્યવાસી અને તે જ રસમયના નિત્ય સહચર છે પણ એક વાત તો આપ જાણો છો, કે, કૃષ્ણના ખેલમાં પ્રધાન ઉપાદાન સ્ત્રી છે. એઓની સાથે જ કૃષ્ણના મનનો મેળ વધારે છે. એઓની પાસે જ કૃષ્ણ ગિરફતાર છે. પ્રકૃતિથી છૂટા પડતા જ તે નિર્ગુણ, નિષ્ક્રિય, નિરાકાર અને પરમ બ્રહ્મરૂપે દેખાય છે. એવી વસ્તુ હોય, કે, ન હોય તે બંને સમાન જ છે એટલા માટે જ મહાશય! આ જગતની સર્વ સ્ત્રીલોકને મન અને પ્રાણ વડે આદર કર્યાંથી કોઈને કોઈ વખતે પણ કૃષ્ણ-કૃપા મળશે જ મળશે પ્રકૃતિની વિરૂધ્ધ કોઇ કદી પણ સ્થિર રહી જય લાભ મેળવી શકતું નથી. કારણ તો મહાશયને ઠીક યાદ હશે. જે દિવસે લંકાના દ્વાર વાનર સૈન્યે કબજે કર્યાં હતાં, ત્યારે પ્રમીલા ઇંદ્રજીતને મળવા માટે લંકામાં પ્રવેશ કરવા જતાં જ્યારે વાનર સૈન્યે દ્વાર નહિ છોડ્યાં ત્યારે તે રણપ્રાર્થિની થઇ પોતે જ રામચંદ્રની પાસે આવી. ત્યારે રામે મહાવિપત્તિ ગણી તેને સ્તવન અને સ્તુતિથી સન્તુષ્ટ કરી અને વાનરોને-આદેશ કર્યો, કે, આ મહાશક્તિનો પથ કોઇ પણ રોકે નહિ આમ હતું. તો, પછી પામર જીવની વાત તો શી કહેવી? આ તો સ્થૂલ પ્રકૃતિની કથા છે. વળી ગોલોક, કે, વૃંદાવનની મહાપ્રકૃતિઓની વાત તો કોણ જાણે, કહો જોઉં ? તે પ્રકૃતિઓ જેમના ઉપર દયા કરે છે તેઓ જ કેવલ સમજી શકે છે. જેઓ કૃષ્ણની ઇચ્છા શક્તિ છે અને જેઓ કૃષ્ણને પલકે પલકે ફેરવતી

નિચર્યા કરે છે તેઓની શક્તિનુ માપ કોણ્ કરી શકે ? એટલા માટે જ પ્રકૃતિ માત્રનો આદર કરી ચાલવુ એ સારૂં છે કારણ કે, કોણ જાણે, મહાશય, કયા વનમા વાઘ સૂતો છે અને ક્યારે ઉઠીને એકીવારે ગ્રાસ કરી લેશે ? જૂની કહેવત છે કે—અજાણી નદીમા કદી પણ ન ગરવા પડવુ ઉચિત નથી. કોણ જાણે કદાચ મગર આદિ ગ્રાસ કરી લે. માટે નિવેદન એ, છે, કે જ્યારે આ મહાસમુદ્રના કિનારા વિષે કાંઈ પણ ખબર નથી ત્યારે દૂર થકી જ જલસ્પર્શ કરી નમસ્કાર કરવા એ જ યોગ્ય છે. આ રીતે કરવાથી પછી ભયનુ કાંઇ પણ કારણુ રહેશે નહિ નિશ્ચિંત મને જીવન ગાળી શકાશે તેઓનો ભેવ તેઓ જ જાણે છે પામર અભિમાની પુરુષો તે શું જાણે ? સમજ્યા વિના કંઇ કંઇ રીતે આ મહાસમુદ્રને હનાવવાને પ્રયત્ન કરે છે, પરંતુ તેઓને ખબર નથી, કે, જેમાથી સુધાકર ચન્દ્રની ઉત્પત્તિ થઇ છે તેમાથી જ જીવનાશક વિષ પણ નીકળ્યું છે. ગમે તેમ હોય, મહાશય, પરચર્ચા શું કરવા કરવી ? આપ સૌ સારી પેઠે સુખમા અને આનંદમા રહો તો મને ઘણો આનંદ થાય છે અને હવે એકવાર આપ જોડાજોડ ચાર પગે ઉભા રહો હું ધીરે ધીરે એકવાર પ્રણામ કરી ચાલ્યો જાઉં જુગનરૂપ સિવાય આ આપને બીજું કાંઈ ગમતુ નથી માટે જ આ પ્રાર્થના

આપ લોકની દયાનો ભિખારી

ઢૂંઢ

પાગલ હરનાથ

પત્રાંક ૨૪

શ્રીચરણમાં,

મહાશય, ખરેખર નિર્જનવાસ કરતાં આનંદનો વાસ બીજે કોઇએ નથી. આ અનંત બરફથી આવૃત પર્વત ઉપરના અનંત સ્થાનોમાં તેની અનંત લીલા જોઉં છું અને તલ્લીન થઈ જાઉં છું. ત્યારે મહાશય, "O Solitude! Where are thy charms that sages have seen in thy face?" etc., એ વાત ઠીક પાગલના જેવી શું નથી લાગતી? હવે હરિ બોલો અને આનંદમાં ડુબી જાઓ. તમે એકલા તે કેટલો આનંદ ભોગવશો? આનંદરૂપી મહાસમુદ્રનું એકલા પાન કરી વળી કેટલો મુકવી નાખવા ધાર્યો છે? તેના કરતાં સર્વેને સાથે લઇ જઇ તૃપ્તિપૂર્ણ પાન પણ કરજો અને પછી પાન કરવા માટે ઘડા ભરી લાવી પણ શકશો. હવે જે મળે તેને પ્રેમ–સમુદ્રમાં સાથે લઇને જાઓ. હવે કોઇને મુકી દેવાની વાત નથી. અનેક જીવને સાથે લઇને જ તો મહારામ થાય છે, કેમ, ખરૂં કે નહિ? એક પાગલની વાત કહું—શિવજી પણ એકલા રહેવાનું પસંદ કરે છે એમ તમને લાગે છે, પરંતુ જ્યારે પ્રેમ–સમુદ્ર ઉપર તેમની પણ નજર પડે છે ત્યારે બીજા કોઇ ન મળતાં છેવટે ભૂત, પ્રેત,

પિશાચને લઈને પણ આનંદથી ડમરૂ વગાડતાં આનંદમાં ઘેલા થઈ જાય છે. મહાશય, શુભ રીતે નિશો કરવામાં મજાહ નથી. નિશાના અમલથી રસ્તા ઉપર બે ચાર વાર પડી ન જવાય તો નિશો કર્યો શું કામનો? હજારો લોકો આનંદ પામે, હજારો લોકો તાળી દઈ નાચે, ત્યારે તો આનંદ થયો કહેવાય. એમ ન થતા ગત્રે એકલાં છુપી રીતે નિશો કર્યાથી વળી શો આનંદ થવાનો છે? એ તો માત્ર ઔષધ સેવન કરવા જેવું છે માટે જ તો ઔષધને અમૃત કહેવડાવવા માટે મારા પ્રભુએ નિતાઈ રૂપે દ્વારે દ્વારે પ્રેમ વહેંચી જગતને મસ્ત કર્યું હતું. હવે વળી ચોરી શા છે? મદ તો પીધો છે, હવે માત્ર રસ્તામાં આળોટવાનુ બાકી છે મારી વાતમાં કશો ઢંગધડો નથી એના ઉપર કશું ધ્યાન આપતા નહિ એને પાગલનો પ્રલાપ ગણી માફ કરજો મહાશય, માળી થઈને વૃક્ષ તો રોપ્યુ છે; હવે એટલી ચેષ્ટા કરવી ઉચિત છે, કે, જેથી એના ફળ પણ પરમ મધુર થઈને જે ખાય તેને આનંદ આપી શકે મારે માટે ચિંતા કરશો નહિ, તોપણ તેથી મને ભૂલી તો જશો જ નહિ

આપ લોકનો દાસ

ઈંદુ

પ્રાગજી ડોસા

પત્રાંક ૨૫

શ્રીયુક્ત કૃષ્ણદાસ શીલ,

ભાઈ કૃષ્ણલાલ રે ! આજે તમારો પત્ર વાંચીને હું કેટલો ગળ્યો છું તે તો તે ગુપ્ત ધનરૂપી ગુપ્ત અશ્રુએ જ જોયું છે તે દયામય હરિની દયાનો મને આ કાંઈ પ્રથમ અનુભવ નથી મેં તે અનંત શક્તિમયનાં અનંત અને અજસ્ર દયાના દૃષ્ટાંત જોયાં છે અને રોજ રોજ જોઉં છું પણ ખરો, તેમ છતા હું એવો તો પાખંડી, અબોધ અને બુદ્ધિભ્રષ્ટ છું, કે, તેમના પ્રેમમા ડૂબી શક્યો નહિ. સર્વદા આકુલ પ્રાણથી મૃગજલ જેવી આશા પાછળ દોડી આશામા ને આશામાં વ્યર્થ કાલ નિર્ગમન કરું છું ભાઈ રે ! આજે તમારો પત્ર વાંચી વ્યાકુલ થઈ વ્યાકુલ-પ્રાણે તે કિનારા વગરના મહાસાગરના કર્ણધારને બૂમો પાડવા લાગ્યો પણ ભાઈ, પૂર્વના પાપની સ્મૃતિએ મને તે આનંદથી વંચિત કરીને અગાધ અને દુસ્તર નિરાશા-સમુદ્રમાં ફેંકી દીધો ભાઈ, ભૂગર્ભની માફક અંધકારથી પૂર્ણ મારું હૃદય ગિરિકંદરાની માફક ભયાનક હિંસા અને દ્વેષરૂપી વ્યાઘ્ર અને સર્પોનું આવાસ-સ્થલ છે મારી યાતના સર્વદા અસહ્ય છે. નિરાશાના વાયુથી સદાએ પરાજિત છું. મારા મનની અવસ્થા મારું જ મન જાણે

છે અને બીજે જાણે છે તે આનંદમય પુરૂષ કે, જે આ ભાગ્યહીનના હૃદયમાં રહી દારૂણ યાતના પામે છે ભાઇ રે! સુકોમળ દેહ શું આવા કઠિન હૃદયમાં વાસ કરી શકશે? તેઓ તો સ્યામય છે હમેશાં જ જોઇ કરી હૃદયમાં આવવા ચાહે છે, પરંતુ આવા સખત સ્થાનમાં તેમને આવવા દેતા મને કષ્ટ થાય છે તે પરમ પવિત્ર ધનને આ અપવિત્ર હૃદયના ચાનવાની ઈચ્છા કરતા જ હું ધ્રૂજી ઉઠું છું ભાઇ કૃષ્ણ વધારે કહું તો ભાઇ, તમે જ મારી ગતિ છો, તમારી જ મારે એકમાત્ર આશા અને ભરોસો છે રોજ રોજ તમે નરમ અને વધુ નરમ થઇ તે કોમળ ચરણને તમારા હૃદયમાં ધારણ કરો–તે વખતે કેવળમાત્ર આ ભાગ્યહીન મોટા ભાઇને યાદ કરજો અને મારી વાત પણ તે સ્યામયની પાસે કહેજો એટલેથી જ હું પરમ પવિત્ર થઇ વ્રજવાસને ઉપયોગી દેહ મેળવી વ્રજમાં વાસ કરી શકીશ એમાં કંઇ પણ સંદેહ નથી તમે તમારા આ મોટા ભાઇને ભૂલી જતા નહિ મોટા ભાઇ મહાપાખંડી હોય તો પણ નાના ભાઇનું જે કર્તવ્ય હોય તે ભૂલી જવું નહિ મારી પાસે મારી પોતાની આશ્રયની કાંઈ સામગ્રી નથી આશ્રયમાં તો તમે જ છો ભાઈ રે! હું એ જ આશાએ આટલો બહુ પરિવારવાળો હોઇને પણ ભય પામતો નથી હું કોઇનો બાપ કોઇનો મોટો ભાઇ, કોઇનો પુત્ર, કોઇનો નાનો ભાઇ, કોઇની નાની બહેન થઇને ઘણાનો સંબંધી થયો છું આટલા બહોળા પરિવારવાળો હોવું એ મહા–

પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત છે એ પણ હું સારી પેઠે સમજું છું, પરંતુ શું કરું ભાઇ? હું અતિ ગરીબ, તેથી મારા સ્વાર્થને ખાતર કેવલ તમારા જેવા ધનીની સાથે પ્રયત્ન કરીને સંબંધ બાંધું છું. તમે લોકો દિન પર દિન અધિક ધની થાઓ, હું રોજ રોજ ગરીબ જ થતો જાઉં, તેમાં મને કોઇ જાતની ક્ષતિ પણ નથી અને કોઇ જાતનું કષ્ટ પણ નથી. હું કેવલ તમને સર્વેને સુખી જોઇને જ સુખી થઇશ અને સુખી થવાને ચાહું છું. કૃષ્ણની ઇચ્છા કૃષ્ણ જ જાણે અને જાણો તમે લોકો. કેમ ન જાણો? તમે લોકો તો તે પ્રાણ વલ્લભના આદરનાં પાત્ર છો. તેઓ મારા પણ સ્વામી છે, પણ મારું હૃદય કઠિન અને કલંકિત છે તેથી હું તમને હારી બેઠો છું. આ જગતમાં પાપી તાપી સઘળા જ તેમની આગળ અતિ આદર અને સંભાળને પાત્ર છે એટલું યાદ રાખીને કોઇ પતિત ઉપર ઘૃણા કરતા નહિ. પાપી પણ તેજ કૃષ્ણના છે અને પરમ પ્રેમિક પુરૂષ પણ તે જ કૃષ્ણના છે. ભાઇ કૃષ્ણ, જે જલ્લાદ રાજ–આજ્ઞાથી કોઇનિ પણ કતલ કરે, કે, ફાંસીએ ચઢાવે તે શું રાજ–સરકારનો નોકર નથી? જેવો મંત્રી છે તેવો જ જલ્લાદ પણ છે. પ્રભુએ જેને જેવા કામનો ભાર આપ્યો છે, તે તેવું કામ કરી પ્રભુનો હુકમ પ્રતિપાલન કરે છે. ત્યારે વળી પતિતને જોઇ ઘૃણા કેમ કરાય! ભાઇ! તેને પણ હસ્તે વદને, પ્રેમથી ગળી જઇને આલિંગન કરો તો શું કોઇ વાર પણ કૃષ્ણ તમારા ઉપર ગુસ્સે થશે? કોઇ કોઇ આ વાત

સાંભળી પ્રૂછ્છ ઉઠશે અને એ તો પાપીને ઉત્તેજન આપવા જેવું છે એમ સમજશે. પણ ભાઇ! સારી રીતે નજર પહોંચાડીએ તો આ વાતની સત્યતા માલુમ પડી આવશે. ભાઇ રે! સાપ જેમના છે તેમના જ મનુષ્ય પણ છે. ત્યારે વળી સાપ ઉપર રીસ કેમ રાખવી? માટે કહું છું કે ભાઇ, અયાચિત ભાવથી જે મળે તેને કૃષ્ણનું નામ-દાન કરો અને દિલ ખોલી તેના ઉપર પ્રીતિ કરો. જે તમારી સાથે શત્રુભાવ રાખે છે તેને પ્રેમની નજરે જોવાનું શીખો. ભાઇ રે! કોણ જાણે ક્યારે તેડું આવશે અને ચાલ્યા જવું પડશે. પ્રભુનું નામ જ પાછળ રહેશે. માટે કહું છું, કે, ભાઇ, બે દિવસની પૂજા માટે મૂર્તિ મજબુત હોય કે ન હોય પરંતુ બહુ કાલ સુધી રહેવાની છે, એવી જે પાટ (કે જેના ઉપર મૂર્તિની સ્થાપના થઈ છે) તેને મજબુત કરવી એ શું ડહાપણુ ભરેલું નથી? ભાઈ! બે દિવસના શરીર માટે અકર્મ કુકર્મ કરી નાનાવિધ સુખાદ્ય પદાર્થોથી તેને પાલન કરવા કરતાં અધિક દિન-ચિરકાલ-ટકી શકે એવું જે પ્રભુનું નામ, તે નામને નાના અલંકારથી શણગારવું એ શું સારૂં નથી? માટે કહું છું, કે, અન્યને માટે જીવન નિર્ગમન કરો. આપણી નજરમાં જેઓ પાપી દેખાય તેઓના કલ્યાણને માટે સદા અશ્રુ ઢાળો અને તેઓને માટે પાપીના સહાયક તે પ્રેમમય પ્રભુ આપણા નિતાઇને નિવેદન કરો. સર્વદા પ્રેમને માટે તે પ્રેમમય હરિની પાસે પ્રાર્થના કરો ભાઇ, જો જગતને સુખમય જોવાની ઇચ્છા હોય, તો,

સુખના વૃક્ષ તળે બેસો અને જુઓ. નિત્યાનંદના ચરણનો આશ્રય લો. અતિ દીનતાથી તેનો પદાશ્રય કરો–બોલો, કે, ‘ શુદ્ધપ્રેમમાં ડૂબી જવાશે અને પ્રેમની નજરે સર્વ વસ્તુ પ્રેમપૂર્ણ અને આનંદમય જણાશે ત્યારે તમે કૃતાર્થ થશો ત્યારે સઘળી જ્વાળા શમી જશે ભાઈ રે ' ગોપગણને જ્વાળામાંથી છોડાવવા માટે જે પ્રેમમય કૃષ્ણે દાવાનળનું પાન કર્યું હતું તે જ કૃષ્ણનું શરણ લેવું જોઈએ ભાઈ એક એક કરતા દિવસો ચાલ્યા ગયા કોણ જાણે હવે આ રીતે કેટલા દિવસ બાકી રહ્યા છે? જો શરણ લઈ શકાય તો હજી પણ સમય છે મારા ભાગ્યમાં તે નથી તો પણ તમે લોકો સત્ પ્રયત્ન કરશો તો કૃતાર્થ થશો. એમાં કોઈ જાતનો સંદેહ નથી લખતા લખતા પ્રાણ ઘણો જ વ્યાકુળ થાય છે માટે પ્રયત્નથી પાગલનો આ બકવાદ બંધ કર્યો છે મારી સંબંધ વિનાની વાતો સાંભળી હસતા નહિ મનની વાતને પુસ્તકની સાથે સંબંધ નથી મનની વાતો મનની સાથે જ થાય છે તેથી જ આજે બે એક વાતો બહાર નીકળી ગઈ તમારે લખવાનું છે માટે જ વિના સંકોચે મેં લખી મોકલ્યું છે કૃષ્ણ ભાઈ આટલું પણ જાણજે કે પ્રેમના ભંડારની એકમાત્ર અધિકારિણી પ્રેમરૂપિણી શ્રીમતિજી છે માટે કહું છું, કે, જો શુદ્ધપ્રેમમાં પ્રેમી થવા ચાહતા હો તો શ્રીરૂપિણી કન્યારૂપિણી માતા અને ભગિનીરૂપિણી અર્ધાંગિણી સઘળાનો આશ્રય લો ઓર ઠીક કરવાની આળસ ધરી અથવા સંસારની

આહ્લાદ્યરૂપિણી ગણી શકાતા નહિ. તેઓ જ કૃષ્ણપ્રેમદાત્રી છે. કન્યાને કન્યા ગણી ક્ષુદ્ર જ્ઞાન રાખના નહિ સર્વેને એક રૂપે જાણજો. હું રજાના દિવસમાં જવાની તજવીજ કરૂં છું. જો ત્યાં સુધી જીવીશ તો મળીશું. નહિ તો તમારા સૌની મંગલ કામના કરતો કરતો ચાલ્યો જઇશ. તેને માટે કોઇ દુ:ખિત થશો નહિ. સમુદ્રમાં અનંત બુદ્બુદો પલકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, વળી પલકમાં લય પામે છે—હું પણ તેના જેવો છું.

તમારો

હર

પડી. ચિરકાલના લાભને ગુમાવી ન દેવો જોઇએ. જો ચિરકાલ સુખમાં રહેવા કોઇ ચાહતું હોય તો તેણે આંખ બંધ કરી સ્વાર્થ ત્યાગ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. જ્યાં સુધી સ્વાર્થ હોય છે ત્યાં સુધી હરિ-ભજન થતું નથી. તમે, મા, કૃષ્ણપ્રેમમાં ડૂબેલાં રહો. તે જોઇ હું સુખી થઇશ. મારાથી તો ભજન સાધન હવે થનાર નથી. જ્યારે સાધનનો સમય હતો ત્યારે મેં તે નકામો કહાડ્યો છે. હવે તો મારા હાથમાં નથી. હવે તો મારી સમસ્ત આશા અને ભરોસો તમે જ છો. મારી વહાલી નનીને કહેજો, કે, તેનો મોટો ભાઇ સારી પેઠે છે, કશી ચિંતા કરે નહિ. મેનામુખીથી કેટલાક દિવસ થયાં પત્ર નથી, પણ સર્વે કુશલ છે, એમ હું ધારૂં છું. વચમાં ઘેરથી પત્ર આવ્યો હતો તેમાં તમારે માટે ઘણી ઉત્કંઠાથી પૂછાવ્યું હતું, કે, તમો ત્યાં ક્યારે જશો? કૃષ્ણની ઇચ્છા જ્યારે થશે ત્યારે જ મનકામના પૂર્ણ થશે. મારે માટે ચિંતા રાખશો નહિ. મને સંભારતાં રહેજો મા!

તમારો પુત્ર.

હર

પત્રાંક ૨૭

બાબા રાધા,

તમારા પૂર્વના પત્રમાં નનીને જરા ઠીક છે એ જાણી જેટલો હું ખુશી થયો હતો તેટલોજ દિલગીર તમારૂં શરીર સારૂં નથી એ જાણી થયો છું. આવી સખત ગરમીને લીધે આ પ્રમાણે થયું છે, પરંતુ કશી ચિંતા કરશો નહિ. સઘળું સારૂં થઈ જશે. શરીર ઉપર જરા વિશેષ નજર રાખતા રહેવું. શરીર જ સાધનનું મૂલ છે. શરીર નીરોગી રહેવાથી ઈષ્ટના ચિંતનમાં જેટલો આનંદ આવે છે તેટલો આનંદ રોગી શરીરે થતો નથી. એટલા માટે ઋષિ–મુનિઓ સમાધિનું અવલંબન કરી શરીરને દીર્ઘકાલ સ્થાયી કરવાને પ્રયત્ન કરતા. તેઓ એમ કેમ ન કરે ? તેમ કરી શકે તો જ અનેક દિન સુધી સાધન કરી શકે. વળી એટલા માટે જ હઠયોગ, રાજયોગ, વગેરેનો અભ્યાસ કરતા. માટે કહું છું, કે, બાબા, શરીર જ સાધનનું મૂલ છે. શરીરની વિશેષ સંભાળ રાખજો. યુક્ત આહાર વિહારને વિષે સદાએ યત્નવાન અને સાવધાન રહેજો. શરીર હવે ક્રમે ક્રમે ધ્વંસની દિશાએ ચાલ્યું છે. હવે જો હળવે હળવે પાછળ પગલું ભરી શકશો તો જ શરીર થોડા દિવસ ટકશે. આ ભયંકર પ્રવાહમાં વળી જલદીથી ઘસડાઈ

જવા માટે સાહાય્ય કરવી એ ઠીક નથી માટે વળી પાછું કહું છું, કે, શરીર ઉપર જરા વિશેષ નજર રાખજે વચમા વચમા અટલને મળી શકશો તો ઠીક જ થશે સમય મળે સ્થાને સ્થાને ફરજો ગુણકારી ખાવાના પદાર્થો છોડી હલકી અને ઉત્તેજક વસ્તુનો આહાર કરના નહિ દૂધ, ઘી, વગેરે દેરને ઉપભોગ કરવા લાયક વસ્તુ ઉપર વધારે ધ્યાન આપજે શાક વગેરે ફળાદિનો વધારે ઉપયોગ કર્યોથી શરીર ઘણું સારૂં રહેશે અને અનેક પ્રકારે નીરોગી પણ રહેશે એ ધ્યાનમા રાખજે

તમારો

દેર

પત્રાંક ૨૮

પ્રાણપ્રિય રાધા !

તમારો પત્ર મળ્યો છે. તમે બહુ ચિંતાતુર થયાં છો જાણી હું અત્યંત દુઃખિત થયો છું આટલા ચિંતાતુર થવાનું કાંઈ કારણ નથી. કૃષ્ણ સર્વત્ર બિરાજે છે. તેના સિવાયનું એકે સ્થાન નથી, તેની દયા સર્વત્ર જ છે, ત્યારે આટલો ભય કેમ રાખો છો? મારે માટે વૃથા ચિંતા કરી હૃદયને વૃથા દુઃખિત કરશો નહિ. સદા કૃષ્ણ-ચિંતામાં દિવસ નિર્ગમન કરો. કૃષ્ણ ઘણા દયામય છે. મનુષ્યને માટે ચિંતા કરવી વૃથા છે જેમ વૃક્ષના મૂળમાં જલસિંચન કરવાથી તેનાં પત્ર, પુષ્પ, ડાળી, ફલ એ સર્વ સ્થાને જ જલસિંચન કરવા જેવું છે તેમ કૃષ્ણ-ચિંતા કરેથી સઘળાની ચિંતા કરવા બરાબર છે. કેમ નહિ? તેઓ જ મૂલ આધાર, તેઓ જ જગતનું મૂલ કારણ છે. માટે કહું છું, કે, બાળા, સર્વના આશ્રય રૂપ તે જ કૃષ્ણના ચિંતનમાં દિનરાત ઉન્મત્ત થઈ સુખે કાલ નિગર્મન કરો કૃષ્ણ-પાદપદ્મને વિષે સમસ્ત હૃદય ઢાળી દેજો. તેમ થયેથી જ ચિરકાલ સુખે રહેશો. મનુષ્યને મનુષ્ય તરીકે ચાહજો, મનુષ્ય તો ઠગ છે. કારણ કે, તે હમણાં છે અને ક્યારે થાપ આપશે તે કહી શકાય નહિ. જેને આજે પ્રાણથી ચાહો

છો તે કાને તમને છોડી ચાલ્યો જશે જીવ માત્ર જ કૃષ્ણની આજ્ઞાને અધીન છે તેમની આજ્ઞા થયે તે વધારે રહી શકતો નથી અને તેમની આજ્ઞા ન થયે તે જઈ પણ શકવાનો નથી કૃષ્ણ સ્વેચ્છામય છે, મનુષ્ય અને જીવ માન જ તેમની આજ્ઞાને અધીન છે માટે કહુ છુ, કે, બાબા મનુષ્યને મનુષ્ય તરીકે ચાહજો

તમારો

હર

પત્રાંક ૨૯

બહેન નની ! (નિયોગી મહાશયનાં પુત્રી)—

આ વખતે સઘળાના પત્રો મળ્યા છે, પરંતુ તમારા પત્રનો જ ઉત્તર લખું છું. આ ઉપરથી જ તમે સમજી શકશો, કે, હું તમને કેટલો બધો ચાહું છું. શુષ્ક પ્રીતિ કેમ કરવી તે મારા જેવું કોઇએ જાણતું નથી. મારી પ્રીતિની વાત સાંભળી ઘણું ખરૂં તમને હસવું આવશે. ગમે તેમ હોય પણ બહેન, તમારા હસ્તાક્ષરો એક એક હીરાના ટુકડા જેવા સુંદર છે. વચમાં વચમાં મને આ પ્રમાણે આનંદ આપવાનું ભૂલશો નહિ. સર્વે કુશલ છે જાણી બહુ જ આનંદિત થયો છું. સૌનામુખીથી એકે પત્ર આવ્યો નથી. તમારાં બહેન કેમ છે તે હું જાણતો નથી. તેમનું શરીર સ્વસ્થ રહે તે એક રીતે અસંભવિત લાગે છે. જેઓ ઘણી ચિંતા કરે છે, તેઓનું શરીર ઘણું કરીને ખરાબ થઇ જાય છે. પ્રીતિ રાખ્યાથી જ ચિંતા કરવી પડે છે. જેઓ જેટલી પ્રીતિ રાખે છે તેઓને આ સંસારમાં તેટલી જ ચિંતા રહે છે. આ સંસારમાં જેઓ જેટલા રડે છે તેઓ તેટલા જ આનંદમાં રહે છે. આ સંસારમાં હાસ્ય અને રૂદન એ બે બહેનો છે. તેઓ સદાએ સાથે રહે છે, કદી પણ

વિખૂટાં રહી શકતાં નથી........બાબા રાધા! જેઓ કૃષ્ણ નામ લે છે, તેઓ ચિરકાલ સુખમાં રહે છે. માટે કહું છું, કે, બાબા, કૃષ્ણ-નામ કદાપિ ભૂલતા નહિ, કે, બીજા કોઇને પણ ભૂલી જવા દેતા નહિ. આ સંસારમાં જેઓ એકત્ર મળી કૃષ્ણ-નામ લે છે તેઓ જ ખરૂં જોતાં નિજજન -એટલું હમેશાં યાદ રાખજો. નિજજન કહેતાં સ્ત્રી પુત્રને ન સમજવાં.

તમારા લોકનો

ઈશ્વર

પત્રાંક ૩૦

શ્રીનૃસિંહપ્રભુનાં ચરણમાં,

આપના બધી રીતના કુશલ સમાચાર જાણ્યા. આપનો પત્ર મળવાથી મને કેટલો આનંદ થાય છે તે તો તે અંતર્યામી સિવાય બીજું કોણ જાણી શકે? જંગલી ફુલ જંગલમાં ખીલે છે. જેમનાં તે ફુલ છે તેમને જોઈ મનના ગર્વે કરી પોતાની મેળે સુકાઈ જઈ, માટીનાં ફુલ માટીમાં મળી જાય છે. મારી અવસ્થા પણ બરાબર એ ફુલના જેવી છે, પોતાની મેળે ખીલે છે અને પોતાની મેળે સુકાઈ જાય છે, હું તે દેખાડી શકતો નથી એ જ મનમાં માત્ર ખેદ છે. કૃષ્ણ શું જોવાનો કે દેખાડવાનો દિવસ આપશે ખરા? ઈચ્છામયની શી ઈચ્છા છે તે કોણ જાણે છે? જ્યારે કૃષ્ણે ફૂલ આપ્યું છે ત્યારે નિશ્ચય જ તેને કંઠે ધારણ કરવાનો પ્રસંગ અવશ્ય એક દિવસ આપશે જ આપશે. પરંતુ જો દેખાડવાની પહેલાં જ તેડું આવે તો પેલા સાધકના શબ્દો 'ઘરમાં વિધવા રહી છે, તેને અન્ન આપો' તેનું સ્મરણ થશે. માગ પ્રાણ હવે માગ નથી. કરજની મુંઝવણને લીધે આપદાદાની મિલ્કત વેચી નાંખી છે. હવે તો હું છેક જ કંગાલ છું; સગાંને બાજુએ ભિખારી. હવે કેવલ દયાની યાચના કરતો ઘેર ઘેર આથડું

છું. મારા કૃષ્ણ ઘણા જ દયામય છે. તેમની દયાની તુલના નથી, પાર નથી. હમણા તેઓ દયા કરી આપના દ્વાર આગળ લઇ આવ્યા છે. ધન્ય દયામય, તમારી દયા! હું પાપીને માટે તમને આટલું બધું કષ્ટ! હું ગરીબ, કેવી રીતે તમારો ઉપકાર વાળીશ તે જાણતો નથી. મારામાં ભક્તિ નથી, મારામાં પ્રેમ નથી; આ શુંક મરૂભૂમિ જેવું હૃદય તમને આપું તોપણ તમે શા માટે લેશો? ચિરદિન ઋણી કરી રાખવાની ઇચ્છા હોય તો રાખો. મારી પણ એ ચરણમાં તે જ પ્રાર્થના છે. મહાશયે લખ્યું છે, કે, મારી કથા અનેક સ્થાને સમજી શકાતી નથી; એ વાત તદ્દન સત્ય છે. પાગલની કથા અનેક સમયે સંબંધ વગરની થઇ પડે છે, અને તેથી સમજી શકાતી નથી. હું પોતે પણ મારી પોતાની વાત અનેક સમયે સમજી શકતો નથી; હું પોતે મનમાં ને મનમાં હસી મરું છું. આ શો ખેલ ખેલાય છે તે તો તે જ જાણે. ઘણી વખતે સમજવાનો પ્રયત્ન કરવા જતાં કિનારો જ ખોઈ બેસાય છે. એક તો જાતિ, કુલ, માત્ર ખોઈ બેઠો છું, તે ઉપરાંત વળી જો બીજો કિનારો પણ ખોઈ બેસું તો પછી મજાહ પણ ખૂબ અને દુઃખ પણ ખૂબ "વિષામૃતનું એકત્ર મિલન" ઘણું જ મધુર! ઘણું જ મધુર!! મહાશય, આશીર્વાદ કરો કે આ સુખદુઃખમા ચિરકાલ ડૂબેલો રહું અને બીજાને ડૂબેલા રાખું. મહાશય, આ રાજ્યના પથપ્રદર્શક એક માત્ર પ્રેમમયીઓ જ છે, પરંતુ આપ જાણો છો, કે, તેઓની સાથે ચતુરાઇ કરવા

જતાં જ પ્રેમમય રાધાકુંડ દેખાડવાના છતે ભયાનક નરકકુંડ દેખાડી દે!

આપણે તો ભ્રાંત છીએ, કશું જાણતા નથી, તેથી રાધાકુંડના ભ્રમમાં નરકકુંડનો આશ્રય કરી મહાદુઃખને પરમ સુખ જાણી તેમાં જ ડૂબ્યા રહીએ છીએ. જે રાજ્યનો પથ જાણતા નથી તે રાજ્યના પથપ્રદર્શકગણુ સાથે ચતુરાઈ કરવા જવી એ તો આપણા પોતાના ધ્વંસનું પ્રધાન કારણ થઈ પડે છે. આપણે વગર જાણે આ પ્રેમમયીઓને ભીષણ ગરલસમુદ્રરૂપ બનાવી દઈ આપણા શોખથી ઉત્પન્ન કરેલા વિષમાં આપણે પોતે જ બળી મરીએ છીએ. મહાશયને તો સારી પેઠે ખબર છે, કે, જે સમુદ્ર રત્નનો ભંડાર છે–ચંદ્ર અને અમૃતના કુંભનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે–તે જ સમુદ્ર વળી જગતનો પ્રલય કરનાર વિષનું પણ સ્થાન છે. નારાયણના જેવા રસિક થયા વગર સુધા અને લક્ષ્મી મળી શકે નહિ. શિવજીની માફક અજ્ઞ રહેવાથી તો કેવલ ગરલ. રસિકજનો જ કેવલ આ સમુદ્રના હાસ્ય–રુદન રૂપ તોફાનમાં હોશિયારીથી પાર જઈ શકે છે; બીજા લોકો તો ડૂબી મરે. હું આજ તોફાનમાં ડૂબું ડૂબું થાઉં છું. જો પકડીને તાણી લેશો તો જ ઉદ્ધાર, નહિ તો "ચાલ્યો અનંત નરકમાં." મહાશય, જ્યાં લાભ અને ભય બંને છે ત્યાં વિજ્ઞગણ લાભની આશાનો ત્યાગ કરે છે, એકવાર પણ તે દિશામાં પગલું ભરતા નથી. વળી શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કેઃ–" महाजनो येन गतः स पन्था । ". માટે કહું

છુ, કે, આવા સમુદ્રની ધારે પણ જવુ નહિ તોપણ જો જવુ જ પડે તો એઈ તપાસીને જ પાર જવાની ચેષ્ટા કરવી જોઈએ નાવિકોની ખુશામત કરવી જોઈએ તો કદાચિત્ તે રસિક નાગરના દેશમા પહોંચી શકાય, નહિ તો ડૂબતા ડૂબતાં ખારૂં જલ પીવાઈ જતા પેટ ફુગી જાય મારૂ પેટ ફાટફાટ થાય છે, તે છતા હજી પણ હુ સાવધાન થતો નથી આપને ડાકટર જાણી શરણાગત થયો છુ, દયા કરો જેવી આપની હોડી છે તેવો જ નાવિક પણ છે આપ તો જોઇ તપાસીને નાવમા ચઢ્યા છો, એટલે કોઇ પ્રકારનો ભય નથી મારે તો બંને ખરાબ છે નૌકા પણ ફૂટેલી, અને નાવિક પણ મૂર્ખ અને એકદેશ-શીં મેં તો જોઇ સમજીને જ ઝપલાવ્યુ છે અને પ્રતિપલે ડૂબવાનો ભય રહે છે આ ભયમા કેવલ ડૂબવાની પહેલા જ મરવાનો પ્રયત્ન કરી ગણુ છુ. જો, કે, એ તો માત્ર ભ્રમ છે તોપણ સમુદ્રમા પડેલાને માટે તૃણ પણ આશ્રયરૂપ ગણાય છે મારી પણ હાલમા લગભગ તેવી જ અવસ્થા છે હુ જાણતો નથી કે પ્રેમમયીઓ મને પ્રેમની નજરે જોશે, કે મને ડૂબતો જોઇ હસશે. તે તો તેઓ જ જાણે પણ આ છેલ્લી વાત જ માગ નમીમમા છે એમ મને લાગે છે મહાશય, આવી રીતે હસાવી રમાડીને ડૂબાડતા બીજા કોઇને આવડતુ નથી જેવા તેઓ નરમ છે તેવા જ કઠોર પણ છે શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે, કે—"वज्रादपि कठोराणि मृदूनि कुसुमादपि।" એ વાત તેઓને ઠીક લાગુ પડે છે આની અદ્ભુત પ્રબલ

શક્તિ બીજી કોઈએ નથી ત્યારે તેઓના ચરણમાં માત્ર આ જ નિવેદન છે, કે, ઉંદર મારીને હાથ બગાડવા એ શુ રીત છે? મહાશય, જ્યારે હું તેઓ વિષે વિચાર કરુ છુ ત્યારે હુ સર્વ ભૂલી જાઉં છુ, અને શુ બોલુ છુ, શુ સાંભળુ છુ તે કાંઇ યાદ રહેતુ નથી. આ ભયાનક સ્મરણનો વિચાર આવતા જ ભયથી જડ થઈ જાઉ છુ નિતાંત ભય પામીને મેં સ્વય ભયનુ જ શરણુ લીધુ છે, જોઉ છુ, કે, તેઓ શુ કરે છે મહાશય આજ એક વાતમા જ પાગલ થઈ ગયો છુ બીજી કોઈ દિશામા એક ડગલુ પણ ભરવાનુ મન થતુ નથી ત્યારે વળી આ તરફ ક્ષુધાનો સમય પણ થયો છે, અંદર તો જવુ જ જોઈએ, તેથી જ હાથને, જોર કરી મનના વચન પ્રમાણે વાળી લીધો છે અને હાથની મુજબ મનને પણ વાળી દીધુ છે જ્યા સુધી મળવુ થયુ નથી ત્યા સુધી મળવાની આશા મટતી નથી અને તે મને છોડતી પણ નથી. કહ્યુ છે, કે —

'ચંચળ સુખપદ કારણે
કૃપણ દુર્જન તણું,
મિથ્યા કર્યું સેવન"

મારી અવસ્થા બરાબર એજ પ્રમાણે થઈ છે .
હવે જાઉ છુ હવે હાથ આપનો નથી દયા રાખજો.

ક્રીતદાસ

પત્રાંક ૩૧

બાબા રસિકા,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. આધારે,—

"કાનુ સંગે પ્રીતિ કરવાને અધિક ચતુરાઈની જરૂર છે."

વળી આ પણ યાદ રાખજો, કે—

"ચિત્ત અતિ વ્યાકુલ થયે
ધરમ શરમ જાય."

માટે કહું છું, કે, બાબા, ધીર પુરૂષોની માફક વર્તવાથી જ કાનુના પ્રેમનો અનુભવ થાય છે, નહિ તો બહુ કષ્ટકર થઈ પડે છે. ખરેખર પૂર્વરાગ બહુ જ કષ્ટકર છે. એક રીતે જોતાં તો તે અસહ્ય છે. પરંતુ તેથી અસ્થિર થવું કાંઈ પાલવે નહિ—ધીર થવું જોઇએ.

મહાજનો કહી ગયા છે, કે—

"ગાંઠ હીરાની છે હરિ,
સ્થિતિ હોય સ્થિર કે અસ્થિર,
જાણે આ વાત માત્ર પુરૂષો ધીર."

માટે કહું છું, કે, બાબા! આટલા અધીરા થશો તો ચાલશે નહિ. સ્વામી માટે સ્વામી–સોહાગિની સદાએ ઝુર્યાં કરે છે, પરંતુ તેથી શું વડીલોના ઠપકાનો ભય તેને

નથી ? લોકોના ઉપહાસનો ભય તેને શું નથી ? આ બધા ભયને લીધે જ પ્રાણની અત્યંત વ્યાકુલતાને પણ ગુપ્ત રાખવાની ફરજ પડે છે. માટે કહું છું, કે, બાબા, વ્યાકુલતા ગુપ્ત—ઢાંકી—રાખો. ઢાંકી રાખવાથી જ જલદી પરિપક્વ થાય છે; આ તો રોજ જુઓ છો. ત્યારે શા વાસ્તે, બાબા, ઢાંકી રાખતા નથી ? ગોપન રાખો. ઢાંકી રાખવાથી કાચું પણ, સમય આવે, પરિપક્વ અને સુમિષ્ટ થાય છે. માટે કહું છું, કે. બાબા, ઢાંકી—ગુપ્ત—રાખો.

તમારો

હર

પત્રાંક ૩૨

પ્રાણપ્રિય રાધા,

તમારો મંત્રતુલ્ય મિષ્ટ પત્ર મળેથી પ્રાણ અને મન સુપ્રસન્ન થઈ ગયાં. તમને એક વાત કહી રાખું છું, કે, કદી પણ તમે પોતાને આટલા ઘૃણિત પાતકી સમજતા નહિ. જેઓએ કૃષ્ણ-નામ લીધું છે તેઓની પાસે જતાં પાપ ભય પામે છે. એકવાર માત્ર કૃષ્ણ-નામ લીધાથી સુદર્શન ચક્ર સદાએ તેઓની ચારે દિશાએ રક્ષા કરે છે; વળી કૃષ્ણ સ્વયં પણ તેઓનું રક્ષણ કરે છે ત્યારે કહો જોઉં, શી રીતે પાપ પાસે રહી શકે? તેને શું પોતાના પ્રાણનો ભય નથી? માટે કહું છું, કે, કદી પણ આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર લાવી કૃષ્ણના મનને કષ્ટ દેતા નહિ. જેમ કોઇ સ્વામી પોતાની સ્ત્રીને પ્રાણથી પણ અધિક ચાહે અને તે સ્ત્રી સદાએ "મરી જાઉં, મરી જાઉં" કરી સ્વામીને અનર્થક કષ્ટ આપે તો તમે વિચાર કરી જુઓ કે તે સ્વામીના મનને કેટલું કષ્ટ થાય. તે પ્રમાણે તમારા જેવા ભક્તગણ જો પોતાને "પાપી," "પાપી" ગણે તો કૃષ્ણને ઘણું કષ્ટ થાય છે. માટે કહું છું કે એ પ્રમાણે કરશો નહિ.

તમારો

હરિ

પત્રાંક ૩૩

પ્રાણપ્રિય રાધા,

તમારો પત્ર વાંચી પરમાનંદિત થયો છું. કૃષ્ણ તમારૂ કલ્યાણ કરો. હવે તમને સૌને મળવાને માટે પ્રાણ ઘણો તલપી રહ્યો છે. હું જાણતો નથી, કે, કૃષ્ણ ક્યારે તે શુભ દિન લાવશે. છોકરાંઓ બધાં સારી પેઠે છે સાંભળી આનંદિત થયો છું. કૃષ્ણ તેઓ સૌને સુખી રાખે. તમારાં જતન અને સાધનના ગુણથી મારા જેવા મહાપાતકીને પણ તે રસમય શ્રીકૃષ્ણના ચરણમાં કાંઈક સ્થાન મળશે એવી આશા હવે થઈ છે. તમે કૃષ્ણના જીવન-ધન છો, તમારૂં શરીર તેમનું પોતાનું જ છે. તમને મેળવી હું ધન્ય થયો છું. મારા મનનો ખરો ભાવ વ્યક્ત થવાનો નથી, તેમજ વ્યક્ત કરવાની શક્તિ પણ નથી, તેથી મૂંગો રહ્યો છું.

જ્યારે નામમાં આટલો વિશ્વાસ થયો છે, નામ એમ જ સાક્ષાત્ કૃષ્ણ છે એવું સમજાયું છે ત્યારથી જ ભવરોગનું નિવારણ થયું છે; ત્યારે વળી સામાન્ય શારીરિક વ્યાધિની તો વાત જ શી કરવી ? આ નામ નિર્જનસ્થાનમાં એકલા ઉચ્ચ સ્વરે ગાવાથી આપોઆપ પ્રેમાશ્રુ વહેવા માંડશે આનંદ અને પ્રેમ એકત્ર જ રહે છે. સ્નેહ છે તે સ્થૂલ ભાવે "કામ" એવા નામથી ઓળખાય છે, અને ઉચ્ચ

આવે તે જ સ્નેહનું નામ "પ્રેમ". લોહ અને સુવર્ણ બંને જેમ ધાતુ છે પણ મૂલ્ય અને વર્ણમાં અનેક ફેર છે તેવી જ રીતે કામ અને પ્રેમમાં ફેર છે એક લોહ અને બીજું સુવર્ણ છે પ્રેમની તુલના પ્રેમ, પ્રેમનું ફલ પ્રેમ, પ્રેમનું આસ્વાદન પ્રેમના આસ્વાદન જેવું કોઇ પણ જગતમાં કોઇ એવું દ્રવ્ય અથવા કોઇ એવી વાત નથી કે જેની સાથે તુલના કરીને તે સમજાવી શકાય, સુધા-જેના પાનથી અમર થવાય, જેના આસ્વાદનથી દેવતાગણ અમર થયા છે, જેની મિષ્ટતા સંબંધે પુસ્તકોમાં જ્યાં ત્યાં અનેક લખાણો છે—તે સુધા પ્રેમની નિકટ સ્વાદરહિત સામાન્ય જલ જેવું જણાય છે માટે કહું છું, કે, પ્રેમની તુલના પ્રેમ જ જે પ્રેમદ્વારા તે પ્રેમમય કૃષ્ણને બાંધી શકાય તેની તુલના તે વળી થઇ શકતી હશે ખરી ? પ્રેમ-ધન સ્વયમ્ કૃષ્ણ પણ પ્રેમની તુલના કરી શકતા નથી. આ પ્રેમાસ્વાદન માટે જ, જગત્-પ્રાણ કૃષ્ણ, ગૌરનો અવતાર લઈ, દ્વારે દ્વારે અને નગરે નગરે, કેવલ રોતા ફર્યા જે જે વસ્તુ હરિને પણ પાગલ કરી શકે તેનું જ નામ પ્રેમ તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ પ્રેમનું સ્વરૂપ સમજાવવા માટે કહ્યું છે કે—

"પ્રેમ નચવે કૃષ્ણને
ભક્તને પણ નચવે વળી,
નાચે સ્વયં પોતે,
નાચે એક જ સ્થાને ત્રણે મળી."

માટે કહું છું, કે, પ્રેમની તુલના પ્રેમ જ. શ્રીકૃષ્ણ

તમને તે પ્રેમનું દાન કરો, હું તે જોઈ આનંદિત થાઉં. આ અમૂલ્ય મહારત્ન કેવલ માત્ર નામ–સમુદ્રના મંથનથી જ મળે છે. બીજે કોઈ પણ ઠેકાણે તે મળી શકતું નથી. માટે જ શ્રીમદ્ ભાગવત વારંવાર કહે છે કે:—

"हरेर्नाम हरेर्नाम हरेर्नामैव केवलम् ।
कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा ॥"

અનવરત નામ–સમુદ્રમંથન કરતા રહો, રત્ન મળશે જ મળશે. એમાં કાંઈ શક નથી. રત્ન પ્રાપ્ત થયે આપ તૃપ્ત થશો અને અનેક પૂર્વજો અને અનુજો પર્યંત સઘળાંને પણ તૃપ્ત કરશો. શરીરને માટે કાંઈ ચિંતા કરવી નહિ. શરીર ભલે નિરોગી અથવા રોગપૂર્ણ પણ હોય. એક દિનને એક દિન અવશ્ય જવાનું જશે. સુધા મત્તા છતાં અમરગણ પણ શારીરિક વ્યાધિના હાથમાંથી કોઈ પણ રીતે છૂટી શક્યા નથી. વ્યાધિ એ શરીરનો ધર્મ છે, તો પછી ભય શા માટે? કૃષ્ણનું આ શરીર કૃષ્ણને સોંપી દો. તેમની જે ઈચ્છા હોય તે પ્રમાણે ભલે કરે.

આહારના પદાર્થોમાં જેનાથી તમોગુણની અથવા રજોગુણની વૃદ્ધિ થાય તેવા પદાર્થ માત્ર બિલકુલ ખાવા નહિ. તેનો અર્થ એવો ન કરવો કે જગતમાંની કોઈ પણ વસ્તુ ખાવી નહિ. મિષ્ટાન્ન ઇત્યાદિ જો ઇચ્છા થાય તો ખાજો પરંતુ અનિવેદિત ભોજનનો નિષેધ છે. અનિવેદિત આહાર જેમ નિષિદ્ધ છે તેજ પ્રમાણે એકદમ ઘણા આહારનો પણ નિષેધ છે. આહાર, નિદ્રા, ભજન, ઇત્યાદિ

ગ્રામળાં ને કોઈ એક નિયમને અધીન રાખવાનો પ્રયત્ન કરજો—સીમાની બહાર જવા દેતા નહિ. સીમામાં રહેવાથી જ શુભ ફલ મળશે તેમાં કાંઇ સંદેહ નથી. કોઇ પણ વિષયનું અધિક ચિંતન કરતા નહિ. જે કાર્ય કરતાં ભય લાગે તેને વિષે મનમાં વિચાર કરતાં પણ ભય લાગે તેવો પ્રયત્ન કરજો. જે કાર્ય કરો તે ગુપ્ત રીતે કરવાનો પ્રયત્ન કરતા નહિ. એવા કામથી દૂર રહેવું ઉચિત છે, કે, જેના વિષે પાછળથી વિચાર કરતાં મનમાં કષ્ટ થાય. એવું કાર્ય કરવું નહિ, કે, જે લોકો સમક્ષ કહી શકાય નહિ. ગમે તેમ હોય, પણ તમારા જેવાં જો બધા હોત તો આ પૃથ્વી છોડીને કોઇ પણ સ્વર્ગે જવાની ઇચ્છા કરત નહિ.

તમારો

ઈશ્વર

નથી, તે પ્રમાણે મા! તમે, હું, શ્વાન, બિલાડી. વૃક્ષ, પત્ર કીટ, પતંગ, જે કાંઈ દેખાય છે તે સર્વ જ એક પ્રકૃતિ સિવાય બીજું કાંઈ જ નથી. આ અનંત પ્રકૃતિને લઈને ચૈતન્ય રૂપે કૃષ્ણ જ, એક માત્ર પુરૂષરૂપે નિત્ય મહારાસ-લીલા રમી રહ્યા છે. મા! આ રાસલીલા અનાદિ, અનંત, અને તેથી નિત્ય છે. આનું જ નામ, મા, મહારાસ. તેજ એક માત્ર પુરૂષ કૃષ્ણ મહાપ્રકૃતિને લઈને કોઈને કોઈ રૂપે રમણ કરી રહ્યા છે. આ ખેલનો વિરામ નથી—અંત નથી. મા! આ રાસની વાતનું ચિન્તન કરતા જતાં બ્રહ્મા, શિવ. આદિ પણ અગાધ ચિંતા–સમુદ્રમાં પડી ડૂબકાં ખાય છે. આનું ખરું સ્વરૂપ જાણવાને તે કૃષ્ણ વ્યતીત બીજા કોઈની પણ શક્તિ નથી. આ ખેલનું તત્ત્વ માત્ર એક કૃષ્ણ અને તે મહાપ્રકૃતિ રાધા જ જાણે છે. બીજાને માટે તો તે અસંભવિત છે. ગમે તેમ હોય, પણ, મા, ડગલે ડગલે થતો મારો અપરાધ મનમાં લાવતા નહિ. મા! તમારા લોકોનો ખેલ, મા, તમે લોકો જ સમજો અને દયા કરી જેને સમજાવો તે જ સમજે. બીજાને માટે તે દુર્બોધ્ય છે.

તમારા લોકનો પુત્ર

હર

. પત્રાંક ૩૫

પ્રાણપ્રિય ભાઇ અટલ !

તમારા પત્રદ્વારા મારાં માના આરોગ્યના સમાચાર જાણી હું કેટલો આનંદિત થયોછું તે તો તે અંતર્યામી જ જાણેછે. હું જાણતો નથી, કે, ભાઇ, તમારા લેખિના પત્રમાં શી માદકતા શક્તિ છે. તેમ જો નહિ હોય તો, પ્રાણ આટલો ઉન્મત્ત કેમ થાય વારુ ? તે રસમયના ભક્તો પણ રસમય હોય છે. તેથી તમારો પત્ર આટલો આનંદદાયક અને સુમધુર છે. જો જો, ભાઇ મારી ઉપર નજર રાખજો. હમેશાં તમારી પાસે રહેવા મને દેતા નથી તેથી કરીને, ભાઇ, મને તમારા હૃદયમાંથી કાઢી મૂક્તા નહિ. ઘણા દિવસની પુરાતન વાત તમે યાદ રાખી છે. તેથી હું બહુ સુખી થયોછું. પરંતુ ભાઇ ! તેને યાદ કરી આટલી કૃપા શા માટે બતાવો છો ? પ્રાણપ્રિય અટલ ! યમુનાની સ્વાભાવિક ગતિ નીચાણ તરફ અને અગાધ સમુદ્રાભિમુખે હોય છે. આ ગતિનો રોધ કરવાને કાંઇ ઉપાય નથી. ભાઇ, સમુદ્રનું સદા આકર્ષણ સામાન્ય નહી શું અનુભવ કરી શકો વારુ ? અવશ્ય તેના આકર્ષણથી ખેંચાઇ, જેમાંથી તેની ઉત્પત્તિ થઇ છે એવા તે મહાસમુદ્રમાં તે વિલીન થઇ જાયછે—તેનું

કાંઇ ચિન્હ પણ દેખાતું નથી. સ્વાભાવિક અધોગતિની તે યમુનાને સ્થિર કરવાને કોનું સામર્થ્ય છે! આ પ્રમાણે કરવાના બે માર્ગ છે. એક તો સમુદ્રને સ્થિર કરવાનો. જો સમુદ્રમાં ભરતી–ઓટ ન થાય તો તેમ થયાથી તે સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી નદીઓના જલની વધ–ઘટનો અને તેની સાથે તેની ગતિનો પણ રોધ થઈ શકે. પરંતુ ભાઇ, સૂર્યરશ્મિના સંયોગે કરી સમુદ્રનું જલ વરાળરૂપે ઉપર ચઢી મેઘોને ઉત્પન્ન કરે છે અને તે કારણથી સ્વયમ્ પણ ઘટી જાય છે; પછી તે વૃષ્ટિરૂપે સર્વે નદીઓને પૂર્ણ કરે છે અને તે જ આ નદીઓની ગતિનું કારણ થાય છે. સમુદ્રની સ્વાભાવિક થતી આ ઘટનું નિવારણ કરવું અતિશય દુઃસાધ્ય છે; કેવલ દુઃસાધ્ય નહિ, પરંતુ સંપૂર્ણ અસંભવિત છે. આ કારણથી, પ્રથમ માર્ગ પ્રમાણે, નદીઓની પણ ગતિનો રોધ કરવો અસંભવિત છે. તો હવે રોધ કરવાનો અન્ય ઉપાય જોઇએ. જો, કે, ખરૂં જોતાં તે ઉપાય કાંઇ રોધ કરવાનો નથી. એ તો, જે મહાસમુદ્ર તેની (યમુનાની) ઉત્પત્તિનું કારણ છે તેમાં તેનો (યમુનાનો) લય થવા ન દેવો, એ જ માત્ર છે. તેનુ નામ વિપરીત ગતિ. આ કેવલ તે બંસીધારીના બંસીનાદ વ્યતીત અન્ય ઉપાયથી કરી શકાય તેમ નથી. તે બંસીધારીનો બંસીસ્વર સાંભળતાં માત્ર યમુના ઊર્ધ્વ વહેવા માંડેછે અને ઊર્ધ્વ વહ્યાથીજ તેનો ધ્વંસ થતો

નથી. જે પ્રમાણે આ યમુનાના સંગમમાં સ્વાભાવિક છે તે પ્રમાણે જીવ મધ્યે પણ સ્વાભાવિક છે. સર્વે જીવો કે જેઓએ મહાસમુદ્રરૂપિણી પ્રકૃતિમાંથી અસ્તિત્વ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેઓ આ સ્વાભાવિક ગતિને વશ થઈ તે મહાસમુદ્ર તરફ દોડી જઈ લયને પ્રાપ્ત થાય છે. નિવારણનો કોઈ ઉપાય નથી. પ્રકૃતિ સદા ચંચલ છે. પ્રકૃતિનો આ સ્વાભાવિક નિયમ–શક્તિ–છે. આ કારણથી જીવ કેવી રીતે સ્થિર રહી શકે, ભાઈ! ધન્ય પ્રકૃતિ! ધન્ય છે તમને કે જેના સામાન્ય હાસ્ય–રોદન સાથે આબ્રહ્મસ્તમ્બપર્યંત સમસ્ત જડ અને ચૈતન્યયુક્ત જગતના હાસ્ય અને રોદન બંધાયેલા છે. ધન્ય પ્રકૃતિ! ધન્ય છે તમારા આ કાર્યને! ભાઈ અટલ! આ અપાર સમુદ્રના હાથમાંથી બચવાને હવે એકમાત્ર ઉપાય બંસીધારીની બંસીધ્વનિ કે જેના શ્રવણથી સ્વયમ્ પ્રકૃતિ પણ જડવત્ સ્પંદરહિતા થાય છે. માટે કહું છું કે, આપણી ઉત્પત્તિની મૃત્યુ–મરણ–સ્વરૂપા પ્રકૃતિના ચરણમાં નમસ્કાર કરી, જેનાથી તે બંસીસ્વર સાંભળવામાં મળે તેવો પ્રયત્ન કરવો એ શું ઉચિત નથી? ભાઈ અટલ! જે બંસી મહાત્મા વગાડે અને ગોપીજન પ્રેમાનંદે શ્રવણ કરે છે તે બીજો કોઈ પણ જન ધરી નથી અને ગોપીજન સિવાય બીજાઓ તે સાંભળી પણ શકતા નથી. એટલે તે આખા ગીતગોવિંદનો સાર છે કે–

"नामसमेतं कृतसंकेतं वादयते मृदु वेणुम्" ઇત્યાદિ

(ગીતગોવિંદ સર્ગ ૫)

ભાઈ, તે ખરી બધ થવાની નથી આ પ્રકૃતિને શરણે જઈએ તો સાભળવા મળે આવો દિન ભાગ્યમા શુ આવશે કે? હે વ્રજવિહારિણી ગોપીગણ! તમે લોકો શુ કોઈ દિવસ કૃપા કરશો કે? ભાઈ! આ મહાસમુદ્રને કદી પણ સ્વેચ્છાપૂર્વક હલાવવા જતા નહી. સમુદ્રના સામાન્ય હલવાથી પ્રચડ પ્રચડ નૌકાઓ તૃણની પેઠે લયને પામે છે માટે કહુ છુ, કે, આ પ્રકૃતિ–સમુદ્રના સામાન્ય ક્ષોભથી અસખ્ય અસખ્ય જીવોનો ધ્વસ થઈ જાય છે કૃષ્ણ આપણુ રક્ષણ કરો પ્રકૃતિગણ આપણા ઉપર દયા કરો જે ખેલ ખેલવાને માટે આવા ભયાનક અગાધ સમુદ્રમા મેં ઝપલાવ્યુ છે તે ખેલ હુ ખેલી જઈ શકુ! ભાઈ ભગવાન્! તમે તો જાણો જ છો, કે, તે જ કારણથી નામાનંદે આપણા ગૌરહરિને નિવેદન કર્યું છે કે —

"કોણ રહેશે સ્થિર તવ માયા તણા ખેલમા"

આ પ્રકૃતિ–સમુદ્રમા સ્થિર રહેવુ ઘણુ કઠિન છે તો પણ આ પ્રકૃતિની ખુશામત કરતા અને પ્રકૃતિના નેતા જગત્સ્વામી કૃષ્ણની કૃપા–પ્રાર્થના કરતા કરતા કદાચિત્ કિનારો જડી આવે પ્રકૃતિ ગમે તે જાતીની હોય, પશુ પક્ષી કીટ, પતગ, ગમે તે રૂપમા તેનુ અવસ્થાન હોય, સદાએ આપણે તેને સભક્તિનેત્રે જોઈ શકીએ! ભાઈ ભગવાન! ભાઈ બદોપાધ્યાય મહાશય! આ મહાસમુદ્રની અદર રહી નિશ્ચિત રહેવાનો સકલ્પ કરશો અને ઘીમા બોળેલુ કાપુસ આગ ઉપર લપેટી પ્રજ્વલિત અગ્નિમા

સ્વસ્થ કાયાથી રહી શકવાની ઇચ્છા રાખવી તે બંને સમાન છે, કે, નહિ ? ધન્ય પ્રકૃતિ તમારા બલને ! આ બલ જોઈને જ શ્રીજયદેવે લખ્યું છે કે —

" कंसारिरपि संसारवासनाबद्धशृंखलाम् ।
राधामाधाय हृदये तत्याज व्रजसुन्दरी ॥"

આ કારણથી જ ગીતા કહે છે કેઃ—

" पुरुषः प्रकृतिस्थोऽपि भुंक्ते प्रकृतिजान् गुणान् "

ત્યારે હવે બીજાની તે શી વાત ? ભાઈ, જ્યારે તે સચ્ચિદાનંદમય નિત્યાનંદસ્વરુપ ચૈતન્ય જ પ્રકૃતિ–સમુદ્રમાં પડી ડૂબકાં ખાય છે ત્યારે આપણી તો વાત જ શી ! માટે ભાઈ, આપણે તો આ મહાપ્રકૃતિ તરફ હમેશાં ભય અને ભક્તિપૂર્વક નેત્રે જોવું જોઇએ. આ પ્રકૃતિની કૃપા થવાથી એક દિવસ તે પરમપુરૂષને જોઈ શકીશું. મારી કન્યા, મારી સ્ત્રી, મારી બ્હેન એવું માની આપણે કદી પણ છેતરાવું નહિ. પ્રકૃતિ માત્ર જ પ્રણમ્ય છે, પછી ભલે તે ગમે તે હોય.

ભાઇ ભગવાન્ ! રાધાગણીની દયાથી તમારામાં રાધાકુંડના ગુણ આવ્યા છે સાંભળી હું અપાર આનંદમાં મગ્ન થાઉં છું. ધન્ય છે તમને ! ધન્ય છે અમને ! ભાઈ ભગવાન્ ! મારાં માને મારા પ્રણામ કહેજો અને નિવેદન કરજો, કે, આ અધમને કદી પણ પોતાના ચરણથી વેગળો ન કરે. એઓનું ચરણ જ એકમાત્ર નિરાપદ સ્થાન છે; ચિરકાલ તે દુર્ગમાં વાસ કરું, કે, જેથી કોઇનિ પણ નેત્રકટાક્ષ કરવો ન પડે. માને મારા પ્રણામ કહેજો. એઓને

મ પૂર્ણ આગમ થયાના સમાચાર મોકલી મને ચરિતાર્થ કરજો. બંધોપાધ્યાય મહાશય, આપ અને આપના પત્નીને મારા પ્રણામ કબુલ કરજો. ધન્ય છે આપને! આપની તુલના નથી. જો, જો, મને સ્મરણમાં રાખજો. હું અતિદીન છું જાણી ભૂલતા નહિ નરકુમારને મારો પ્રેમ દેજો પ્રાણપ્રિય શારીને મારો અંતરનો સ્નેહ આપી કહેજો, કે, મારૂં પણ મન દર્શનને માટે સદા અભિલાષી છે, પરંતુ કાર્ય માત્ર સમયને અધીન છે, સમય આવતા ઈચ્છા પૂર્ણ થશે કોઇપણ વિષયમાં વાસના ન રાખવી એ જ કર્તવ્ય છે વાસના જ બંધનનું કારણ છે માત્ર તે કૃષ્ણ સબંધીય વાસના પૂર્ણ મુક્તિનું કારણ છે શારીને ખૂબ આગળ વધવાને ઉત્સાહિત કરજો, અને કહેજો, કે, મારી ઉપર નજર રાખે.

પ્રાણપ્રિય ભાઇ ભગવાન્! તમારા પત્રમા આ વખતે એક અનનુભૂત આનંદ સમાયલો છે તે આનંદ માદકના મધ હોવાને લીધે મારા પ્રાણ અને મન ઉન્મત્ત થયા છે મહાએ ઈચ્છા થાય છે, કે, એકવાર તમારો પવિત્ર દેહ આલિંગન કરી આ કલુષિત શરીરને પવિત્ર કરૂં જો કે ભાગ્યવશાત્ મેઘ દેખાયો હતો ખરો, પરંતુ દુર્દૈવ બળે તે પણ હવે અંતર્હિત થઇ ગયો હે ભાઇ ભગવાન્! જેઓને પ્રેમ કરવા માટે પાત્રો છે તેઓ અહિં તહિં કાં વિખરાઇ જાય છે? પ્રાણમા કેટના નૂતન નૂતન તરંગો રોજ ઉત્પન્ન થાય છે અને વળી કેટલી નવીન નવીન ભાવનાઓ

જાગૃત કરે છે દેખવાની અને દેખાડવાની ઇચ્છા કા પૂર્ણ થતી નથી, ભાઈ? તમારા મુરલીધરને શું વિરહ આટલો બધો પ્રિય લાગે છે? પાસે તે રહેતા નથી—રહેવા દેતા પણ નથી. આનું શું કારણ હશે, ભાઇ! હું પાપી છુ તેથી? ત્યારે મને તમારી સાથે સમાગમ થયો કેમ કરીને? ભાઇ, તમારા આ કૃષ્ણને કહેજો, કે, તમારા આ હતભાગ્ય બંધુને પારકો ન ગણે જેવી રીતે તમે મને કૃપા કરી આપનો ગણો છો તેવી રીતે તમારા તે પ્રિયતમને કહેજો, કે, તેઓ પણ મને તમારા નોકરોમાંનો એક ગણી કૃતાર્થ કરે. હુ તો અતિ અપાત્ર છુ. મને ભરોંસો કેવલ તમારો જ છે. તમારા ગુણથી અને સદાચારથી જો કદી પણ ચરિતાર્થ થઇ શકુ તો જીવન સાર્થક થયુ માનીશ. ભાઈ! કદી પણ આવો દિવસ મારો આવશે ખરો? "ક્યારે જુવેરી સખી" ઇત્યાદિ, એ ગીતમા વર્ણવેલો દિવસ શું મારા ભાગ્યમા લખ્યો છે ખરો? તમે જ જાણો ભાઇ ભગવાન! રાધાકુંડમા સ્નાન કર્યાથી જે પરિવર્તન થાય છે તેની વળી વાત શી? આ કાંઈ સામાન્ય પરિવર્તન ન હોય અનન્ત તપસ્યાથી પણ જે નથી થઇ શકતું તે એકવાર માત્ર રાધાકુંડમા સ્નાન કર્યાથી થઈ શકે છે. ભાઈ! તમને શું યાદ નથી કે તમારા નટવર કેવા શ્યામ વર્ણવાળા હતા? તેમણે એક દિવસે રાધાના વિરહથી વ્યાકુલ થઇ રાધાકુંડમા ડૂબકી મારી કેટલીક વાર પછી કુંડમાથી ઉપર આવી જુએ છે તો પોતાનુ તે અતિ શ્યામ

૩૫ સુવર્ણ જેવુ થઈ ગયુ છે તેને લીધે તેઓ વિદેશી સ્ત્રીના વેશે શ્રીમતીની સમીપ જઇ શક્યા જ્યારે રાધાકુંડમા સ્નાન કર્યાથી તમારા કૃષ્ણ ગૌરકાંતિ પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા ત્યારે તમારી જે આ મનની પવિત્રતા અને તેને લીધે નવીન ભાવનાના અંકુરો ઉત્પન્ન થાય તેમા વળી આશ્ચર્ય શુ ? જે રાધાકુંડના જલ-સ્પર્શથી શ્રાગ ગૌરહરિ આનંદ અને પ્રેમમા પુલકિત અને મૂર્છિત થયા હતા, તેમા સ્નાન કર્યાથી અપાર આનંદ મળે તેમા વળી આશ્ચર્ય શુ ? જે રાધાકુંડના માત્ર સ્મરણથી જ પ્રાણ અને મન આકુલ થાય છે અને અત્યંત પ્રેમથી શરીર પૂર્ણ થાય છે તો પછી તેના સ્નાનનુ ફળ તે કેવુ હશે તે કોણ જાણે ભાઈ ? ભાઈ હરિ ! ધન્ય છો તમે કે જે તે રાધાકુંડ-તીર-વિહારી હરિના નિત્ય સહચર છો. હુ હતભાગ્ય રાધાકુંડની વાત તે શુ સમજી શકુ ? ભાઈ હરિ ! રાધાકુંડમા સ્નાન કર્યા પછી તમને નામમા તથા પાઠમા મન લાગતુ નથી તેનુ કારણ તો તમે જ કહિ શકો. મારી આગળ શા માટે જીજ્ઞાસા કરો છો ભાઈ ? હુ તો અત્યંત મૂર્ખ અને અહંકારથી ઉન્મત્ત છુ મારા જેવા અજ્ઞાનીજીવ આગળ આ વિષે જીજ્ઞાસા કરવી એ શુ સારુ કર્યુ છે ? તમારુ લખાણ તમે જ જાણો અને જાણે તમારા તે જન---તે તોપણ ભક્તમાલ ગ્રંથમા ગોવિંદચરિતમા એક ગાન છે, જો કે તેનો અર્થ તો જાણતો નથી પણ માત્ર વાચ્યુ છે તે આ -

" ભજ રે મન, શ્રીનન્દનન્દન, અભય ચરણારવિંદ રે,
શ્રવણ કીર્ત્તન, સ્મરણ, વદન પદસેવન, દાસ્ય રે,
સખીજન-સેવન, આત્મનિવેદન, ગોવિન્દદાસઅભિલાષ રે "
ઇત્યાદિ, ઇત્યાદિ

માટે મને લાગે છે, કે, તમારૂ મન હવે નામ જપવામા અને પાઠ કરવામા લાગતુ નથી ભાઇ! બાલક મોટો થયે વળી કાઇ માતૃસ્તન ઉપર નિર્ભર કરી રહી શકે—રહે છે? આહારના પરિવર્તનની સાથે સાથે મનના ભાવનુ પણ પરિવર્તન થાય છે તમારૂ પણ તેમ થયુ લાગે છે ભાઇ હરિ! પ્રાણપ્રિય અટલ! માન્મથ બંદોપાધ્યાય! જુઓ ભાઇ! શ્રીમતી પ્રથમ તો વસી શબ્દ, પછી કૃષ્ણનામ શ્રવણ, ત્યાર પછી રૂપ-દર્શન, અને તેના પછી સ્પર્શસુખનો અનુભવ કરી ચરિતાર્થ થયા છે. એકવાર કૃષ્ણનામ સાભળ્યા પછી બસી વળી સારી લાગે? જ્યારે રૂપ-દર્શન થયુ કે પછી કેવલ નામ લીધાથી સુખી થવાય વારૂ? જ્યારે એકવાર સ્પર્શસુખ અનુભવ્યુ તો પછી કેવલ માત્ર રૂપના ધ્યાનથી પરિતૃપ્તિ મેળવી શકાશે? શ્રીચૈતન્યચરિતામૃતમા લખ્યુ છે, તેમજ વિવર્ત્તવિલાસમા પણ લખ્યુ છે કે —

" ગોપી નથી યોગીશ્વર કે તમારા પદકમલનુ ધ્યાન
કરી મેળવે સતોષ "

જ્યારે તેઓએ સ્પર્શ કર્યો છે, ત્યારે વળી ધ્યાન શાનુ સારૂ લાગે? આજે તમારૂ પણ તેમજ થયુ લાગે છે

ધન્ય છે તમને! ધન્ય ધન્ય! ભાઇ! મધ્યે મધ્યે આ પ્રમાણે પથ દેખાડી મને પ્રબુદ્ધ કરજો. હમેશને માટે જાણે એક લોહકટક જેવો હું ન રહું. જો નામ જપવું છે તો માત્ર નામને માટે નામ નહિ જપના; તેમનું નામ છે એમ જાણી જપ કરજો. જો પાઠ કરવો છે તો તેમના ગુણકીર્તન યાદ કરી પાઠ કરવો એ શું ઉચિત નથી? શ્રવણ કરવું છે તો હૃદયના પ્રેમની વાત યાદ કરી ગોપનમાં શ્રવણ કરવું. જુઓ ભાઇ, જ્યારે કન્યાના વિવાહની વાત થતી હોય, પરંતુ વિવાહ ન થયો હોય, ત્યારે સ્વામીનું નામ માત્ર સાંભળતાં તેને આનંદ થાય છે; વિવાહ થયા પછી જ્યારે કેવલ માત્ર પરસ્પર દૃષ્ટિ મળે છે ત્યારે તે તેના રૂપનું ધ્યાન અને ગોપનમાં તેના ગુણગાન અને નામ–જપ કરતી રહે છે અને અપાર આનંદ મેળવે છે. ત્યાર પછી જ્યારે સામાન્ય પ્રણય થાય છે ત્યારે જો સ્વામીની કથા અન્ય કોઇ કરતાં હોય તો તે ગુપ્ત રીતે ઉભી રહી પ્રાણ લગાડી શ્રવણ કરી આનંદ મેળવે છે. ત્યાર પછી જ્યારે પ્રેમ ગાઢ થાય છે ત્યારે પૂર્વના આ સઘળાં શું વળી સારાં લાગે? અને તે છતાં જો કદાચિત્ લાગે તો તે પ્રેમના વિષયને લઇને જ માત્ર. મારે કહું છું, કે, એ સઘળું છોડી શકાય તેમ નથી—ઉન્નતિની સાથે સાથે તે પોતાની મેળે અંતર્હિત થઇ જશે. જવા દો ભાઇ! પાગલના આ બધા બકવાદનો અંત નથી. આ સમુદ્રની લહરીઓ ગણવી અશક્ય છે. જ્યારે તેઓ દિન દેખાડશે ત્યારે સર્વે મળી

જોગળ ઈશ્વરનાથ

પ્રાણાનંદે આ સમુદ્રમાં ડૂબી ડૂબીને આનંદ લેશ. તોપણ આ માત્ર કહી રાખું છું, કે, અભાગી સમજી મને છોડી દેતા નહિ મધ્યે મધ્યે મને યાદ કરતા રહેજો.

તમારા લોકનો

ઈર

પત્રાંક ૩૬

શ્રીચરણમાં (હરિદાસ મુખોપાધ્યાય)—

ભાઈ હરિ! ઘણે દિવસે હું યાદ આવ્યો. ગમે તેમ હોય, યાદ આવ્યો એ જ બહુ થયું. આજકાલ શું બીજાને વિષે વિચાર કરવાને અવકાશ મળે છે ખરો? આજ "एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति." આપ વળી આ સર્વ શું લખો છો? આપને ઉપયુક્ત પાત્ર માનીને જ દયામય કૃષ્ણે કાં તો દયા કરી અથવા તો જોર કરી જ્યાં હતા ત્યાંથી ખેંચી લાવી વ્રજના દ્વારપાલનું પદ તમને આપ્યું છે. આના કરતાં બીજું શું સૌભાગ્ય હોઈ શકે? કોઈ શત્રુના હાથમાંથી મુક્ત થવાના ઉપાય—જો શત્રુ કમજોર હોય તો તેનો વિનાશ કરવો અથવા તો તેને આપણે પોતાને અધીન કરવો, અને જો શત્રુ બલવાન હોય તો તેની પાસેથી પલાયન કરી જવું. આ બે સિવાય ત્રીજો ઉપાય હોય એમ મને લાગતુ નથી. માટે કહું છું. કે, જો કોઈ, કોઈ પણ શત્રુના હાથથી નિશ્ચિંત થવા ચાહે તો મન, વાણી અને કર્મથી તેનું ચિંતન ન કર્યાથી જ તે નિશ્ચિંત થઇ શકે છે. કામ, ક્રોધ, અથવા બીજા કોઈ પણ બલવાન શત્રુના હાથમાંથી છટકવાની જો ઇચ્છા હોય તો તેમના રાજ્યપ્રતિ દૃષ્ટિપાત પણ કરવો નહિ. આપણું પોતાનું કર્તવ્ય

માત્ર આજ—અને તે ઉપરાંત તે કરુણામય કૃષ્ણનો આશ્રય લેવો જોઇએ અને તેની પાસે રક્ષાને માટે સર્વદા પ્રાર્થના કરવી જોઇએ કૃષ્ણનું નામ સાંભળીને સર્વે શત્રુઓ પોતે જ દૂર પલાયન કરે છે, કારણ કે તે સર્વને તેમનો ભય હોય છે તેથી કરીને જો કોઈ આ દુર્જય શત્રુગણથી છૂટવા ચાહે તો તેણે અહરહ કૃષ્ણ-નામમાં મગ્ન રહેવું જોઇએ તેમ થવાથી કોઈ પણ ભય રહેશે નહિ આ સર્વે મહાશત્રુઓ જ્યારે તમને સર્વદા મહાસ્ત્રધારી જોશે ત્યારે તેઓ પોતે જ પોતાની મેળે તમારા શરણાગત થઈ પડશે. નામના જોરથી સર્વ કાંઈ થઈ શકે છે આટલા માટે જ શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે—

"कलेर्दोषनिधे राजन्नस्त्येको महान् गुण ।
कीर्तनादेव कृष्णस्य मुक्तबन्धः परं व्रजेत् ॥"

તેથી કરીને આવું મહાસ્ત્ર બીજું કોઇએ નથી. સર્વદા નામમાં મગ્ન રહેવાથી કોઈ પણ ભય પડી નથી આટલા માટે જ શ્રીચૈતન્યે (૧) જીવ માત્ર પર દયા, (૨) નામમાં અભિરુચિ, અને (૩) વૈષ્ણવ સેવન એવો ઉપદેશ કર્યો છે

બની શકે તેટલું આ ઉપદેશનું પાલન કરવાને પ્રયત્ન કરવો એ સર્વેનું કર્તવ્ય છે પ્રથમ આરંભ—સર્વે જીવ ઉપર દયા રાખતા રાખતા કૃષ્ણ-નામમાં અભિરુચિ થાય છે અને નામમાં રુચિ થવાથી જ નામ જપતા જપતા મહાપુરુષોની દયા થાય છે મહાપુરુષોની દયા કૃષ્ણ-કૃપા

કરતાં પણ અધિક મૂલ્યવાન છે. કૃષ્ણ-પ્રાપ્તિ થતાં જ જીવ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે, પરંતુ કૃષ્ણ-ભક્તને મેળવ્યાથી જીવ સ્વયમ્ કૃષ્ણને મેળવી શકે છે. તેથી કરીને કૃષ્ણને પ્રાપ્ત કરવા કરતાં કૃષ્ણ-ભક્તનો સંગ વિશેષ મૂલ્યવાન છે. કેવલ નામ જપ કરતાં કરતાં ભક્તસંગ મેળવી શકાય છે. માટે હાથ જોડીને એ જ નિવેદન કે સદા નામમાં ડૂબ્યા રહો. નામ કર્યાથી શું થશે અથવા શું નહિ તેનો વિચાર ન કરતાં અહરહઃ નામમાં ડૂબ્યા રહો એટલે ચિરસુખ અને ચિરશાંતિમાં રહેશો. આ હતભાગ્યને ભૂલશો નહિ.

આપ લોકનો સ્નેહી

હર

પત્રાંક ૩૭

મારા પ્રિય ઉપેન બાબુ !

આપનો પ્રેમપૂર્ણ પત્ર મળ્યાથી અપાર આનંદિત થયો છું. મારું ધારવું એવું છે, કે, પ્રભુ બહુ દયામય છે; વિશેષ કરીને શરણાગતના તો તેઓ અત્યંત પાલક છે. તેમની દયાથી આપ ક્રમે ક્રમે ઉન્નતિ કરી શકશો અને શરીર પણ ક્રમશઃ કર્મ કરવાને શક્તિવાન થશે. મન, વાણી અને કર્મથી તેમનું શરણ લેજો. આપ તો જાણો છો કે દેવતાગણ સત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણોમાંથી કોઈને કોઈ ગુણના પક્ષપાતી હોય છે. કોઈ દેવતાની આરાધના સત્વ ગુણાવલંબી થઈને કરવી પડે છે. કોઈ દેવતા રજોગુણ-પ્રિય હોય છે, અને કોઈ વળી તામસિક હોય છે. વળી આ ત્રણે ગુણોના યોગ અને વિયોગથી શરીર ઉત્પન્ન થાય છે. માટે કહું છું, કે, શરીરને, યોગ્ય સાધન કર્યાથી જ, મનુષ્ય ફલની પ્રાપ્તિ કરે છે. શરીર વળી આહાર ઉપર આધાર રાખે છે. આથી કરીને જેનો જેવો આહાર તેવું તેનું શરીર થઈ પોતાને યોગ્ય ગુણનું સેવન કરે છે. તેટલા માટે પ્રથમથી જ આહારની જ આપનો મુખ્ય પણે સમજવો જોઈએ અને આહાર ઉપર વિશેષ નજર રાખવી જોઈએ. ખાણીપીણાના સમયમાં તથા ત્યાર પછી

પણ ખરા વૈદ્યો શા માટે લઘુ પથ્યની વ્યવસ્થા કરે છે, કહો વારૂ? લઘુ આહારથી શરીર આરોગી રહે છે અને સત્વગુણનો ઉદય કરી શકાય છે અને સત્વ ગુણ જ શરીર રક્ષાની એકમાત્ર શક્તિ કહી શકાય. આપણા શાસ્ત્રોમાં તેથી જ કરીને સત્વ-પ્રધાન વિષ્ણુને પાલનકર્તા કહ્યા છે. વળી આ ગુણથી વિપરીત તમોગુણ જ નાશનું કારણ છે. આજ કારણને લીધે તમ-પ્રધાન શિવને સંહારકર્તા કહ્યા છે. માટે કહું છું કે મહાશય, જો શરીર નીરોગી રાખવું હોય તો વિશુદ્ધ આહારની વિશેષ જરૂર છે. આ કારણને લીધે નિવેદન એ જ કે કોઈ પણ જાતનો સંદેહ રાખ્યા વિના તામસિક આહારનો એકવારે ત્યાગ કરવો એ જ ઉચિત છે. ફલ, મૂલ, શાકભાજી આ જ સાત્વિક આહાર છે, અને મત્સ્ય, માંસ, મદ્ય, કાંદા, લસણ વગેરેની તામસિક આહારમાં ગણના થાય છે. જો શરીરને નીરોગી કરવા ચાહતા હો તો પ્રથમથી જ આહાર વ્યવસ્થિત કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. થોડા દિવસ માટે બીજાને ત્યાં જમવા જવાનું છોડી દેવાથી બહુ જ સારૂં થશે. ઘી, દૂધ ઇત્યાદિ ઇચ્છા પ્રમાણે લેજો. મત્સ્ય અને માંસનો એકવારે ત્યાગ કરજો, તે એટલે સુધી કે તેની લાલસા પણ ન થાય. ફલમાં વિશુદ્ધ સત્વપ્રધાન ફલ તે બિલ્વફલ છે આટલા માટે જ તમ-પ્રધાન દેવ શંકરે આ બિલ્વમૂલનો આશ્રય લીધો છે. બિલ્વપત્ર, બિલ્વછાલ, બિલ્વફૂલ અને ફલ એ પ્રત્યેકમા તમોગુણનો નાશ કરવાની શક્તિ છે માટે જ

શંકરને એ સર્વે પ્રિય છે. આ બિલ્વફલ જ્યારે મળે ત્યારે અવશ્ય ખાજો. ફલ ન મળે તો પાનનો રસ પીજો. પાનના રસમાં મિષ્ટતા નથી પરંતુ થોડી સાકર મેળવીને પી શકાશે. આમ કર્યાથી આપનું શરીર ક્રમે ક્રમે સુધરતું જશે. જો આ રસ તમને કડો પડે તો સાકરને બદલે મીઠું મેળવીને પીજો. મહાશય, આ પ્રકારે શરીર સત્વ-પૂર્ણ થયેથી મન અસત્ વિચારનો ત્યાગ કરશે. ત્યારે તમે અતિ આનંદે મધુર કૃષ્ણ-નામ લઇ આ અને હવે પછીનું જીવન સાર્થક કરી શકશો. કૃષ્ણ-નામ કરતાં બીજો કોઇ મહામંત્ર નથી. કૃષ્ણ-નામ સકલ પ્રકારનાં સુખ આપવા સમર્થ છે, સકલ સિદ્ધિ મેળવી આપી શકે છે અને સર્વ પ્રકારે ભક્તને કૃતાર્થ કરે છે. રાજસિક અને તામસિક તપ દ્વારા અનેક જણ સિદ્ધ થઈ શકે છે, પરંતુ સિદ્ધ થયા છતા પણ તેઓના નિજ નિજ ગુણની શક્તિ નષ્ટ થતી નથી. આ વિષે અનંત પ્રમાણો મળી શકશે રાવણ, કુંભકર્ણ, કંસ વગેરેના કરતા શ્રેષ્ઠ સિદ્ધ પુરુષો તો બીજા કોઈ નથી, પરંતુ સિદ્ધ થયા છતા પણ તેઓ પોતપોતાના ઇષ્ટ દેવતાઓ સાથે બરોબરી કરવા ચૂક્યા નથી-આનું જ નામ તમ. માટે કહું છું, કે, સત્વ ગુણ દ્વારા આરાધના કરતા રહો, પવિત્ર અને સુખી થશો. કૃષ્ણ-નામ થકી કેવલ માત્ર શુદ્ધ સત્વગુણનો ઉદય થાય છે; તેનું ફલ ભક્તિ, ભક્તિ થકી પ્રેમ, અને પ્રેમ વડે જ તે પ્રેમમૂર્તિ હરિને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આપ જો એમ કહો, કે, આપ તો

'કુલ પરંપરા શાક્ત છે, આપનાથી નવીન પથ કેમ ગ્રહણ કરાય તો તે સંબંધે આપને હું કેવલ પ્રલ્હાદ, ઉધ્ધવ અને અને વિદુરના દ્દષ્ટાતો આપું છું. ઉપરાંત દૈનિક વ્યવહાર પણ સમજાવું છું. કન્યા દીર્ઘકાલ પર્યંત માબાપને અધીન રહે છે, પરંતુ જરા વયમાં આવતાં સ્વામીને અધીન થાય છે અને સુખમાં રહે છે. જ્યાં સુધી અજ્ઞાન અવસ્થા હોય છે ત્યાં સુધી 'મા' 'મા' કરી બાલિકા મા પાસે રહેવા ચાહે છે. પણ ત્યાર પછી સ્વામીના એક ક્ષણના વિયોગથી તેને, જાણે કે, પ્રલયનું દુઃખ થાય છે; સ્વામીના સામાન્ય સુખને માટે માના હજારો કષ્ટો ઉપર દષ્ટિ સુદ્ધાં પણ કરતી નથી જે સ્ત્રી આથી વિપરીત આચરણ કરે છે તેને જ કુલટા ગણી સર્વે તેનો તિરસ્કાર કરે છે. જીવની અવસ્થા પણ બરોબર તેવી જ છે જ્યા સુધી જીવ અંધ હોય છે ત્યા સુધી 'મા' 'બાપ' કહેતો કહેતો રડ્યા કરે છે, પરંતુ સ્વામી મળ્યા પછી સર્વે ભૂલી જાય છે. કૃષ્ણ જ જગતના એકમાત્ર સ્વામી છે. માટે નિવેદન એ જ કે સતી સ્ત્રીની પેઠે શરીર, મન અને વાણીથી તે સ્વામીના શરણાગત થઈ કૃતાર્થ થાઓ. આ બાબતમા હુ તો પૂર્ણ અધ છુ, તો પણ આપના જેવા મહા પુરૂષો પાસેથી જે કાઇ મેં સાંભળ્યું છે તે જ જણાવ્યું છે. અત્યત દરિદ્ર માણસ પણ લાખો રૂપીઆની વાતો કરી શકે છે. આટલા રૂપીઆ તેણે કદી જોયા હોતા નથી, તો પણ જેણે જોયા છે તેમની પાસેથી સાંભળીને તે પણ કહે છે, કે, લાખ રૂપીઆ આટલી જગામાં

માત્ર અને કરોડ રૂપીઆ માટે આટલી જગા લેઇએ મેં પણ આવા દરિદ્ર હોવા છતા, આપની પાસેથી માત્ર સાંભળ્યુ છે દૃષ્ણુ—નામ સકલ સુખની ખાણ છે જે મેં માત્ર સાંભળ્યુ છે તે જ આજ નિવેદન કરૂ છુ આ વિષયમા ભાગ ગત અનેક મહાપુરૂષો છે તેમની પાસેથી આ બધી વાર્તાનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરી શકશો મારી પાસે જે માત્ર અનુમાન જ છે તે બધુ તેઓની પાસે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકશો આ વિષયમા અનેક સાધાનો આપને રાધા (ગધાવ નમ શાચ) પાસેથી મળી શકશે શ્રીહરિને દેદ કરવાનો સકલ સરજામ તેની પાસે છે તે લેજો વળી એક બીજુ નિવેદન એ કે, નવીન વિવાહિતા સ્ત્રીની પેઠે પ્રથમ પ્રથમ તો મુખ ઘુમટામા ઢાંકી રાખજો જેને તેને દેખાડ્યાથી નિર્લજ્જ ગણાઇ નિંદા થશે તેથી જ એમ જણાય છે કે, સાધુજનોએ વારવાર કહ્યુ છે કે—

" આપણી ભજનની કથા
કરવી નહી જ્યા ત્યા "

માટે કહુ છુ કે, મહાશય, મારી આ જ માત્ર ખાસ માગણી છે, કે જે કાંઈ પણ કરો તે ગુપ્ત રીતે જ કરજો જેમ કે આમાહારનો ત્યાગ જો કરવો હોય તો જમની વેળા ઉલટી થવાનો ઢોગ કરજો અને એક બે દિવસ એ પ્રમાણે કર્યાં પછી કહેજો કે માસ વિષે અરુચિ થઇ છે આ જાતની ચાતુરી તો બધીએ ખેતરી પડે છે ત્યારે જ વિના અડચણે ઉન્નતિનો પથ જડશે, નહિ તો

અનેક વિટંબણાઓ અને અનેક કષ્ટો સહન કરવા પડશે. સંસારમાં રહીને હરિ–ભજન કરવું હોય તો ચાતુરીની જરૂર છે; સંસાર છોડયા પછી તેની તેટલી જરૂર નથી. સંસારમાં રહીને હરી–ભજન કેવી રીતે થઈ શકે તે દેખાડી આપનાર આદર્શ તે વ્રજલીલા છે. તેથી જ સામાન્ય-દૃષ્ટિએ તેમાં આટલી બધી ચાતુરી દેખાય છે. મહાશય, પાગલનો પ્રલાપ ગણી આ બધાં અસંબદ્ધ લખાણુ તરફ દુર્લક્ષ્ય દઈ મને કૃતાર્થ કરજો. માને સાક્ષાત્ ઈશ્વર માનજો; તેમના ચરણામૃતનું રોજ પાન કરતા રહેજો. જો મા સંતુષ્ટ થશે તો વિના કલેશે તમારા સાધનનો માર્ગ સરલ થઈ પડશે. મા સાક્ષાત્ દેવતા છે.

આપનો જ

હર

પત્રાંક ૩૮

મારાં પરમ સ્નેહમયી મા!

(કૃષ્ણકામિની દાસી. વૃંદાવનવાસિની)—

મા! આપનો સ્નેહથી પરિપૂર્ણ પત્ર મળ્યો. મા કોઈને પુત્રને પ્રણામ કર્યાથી પુત્ર અપરાધી થાય છે ત્યારે શા માટે, મા, આપે મને પ્રણામ લખ્યા છે? પુત્રે માને પજવ્યાથી મા જ્યારે વિરક્ત થાય છે ત્યારે જ માત્ર દુઃખથી તે પુત્રને પ્રણામ કરે છે. એ તો ઇચ્છાપૂર્વક તેને અપરાધી ઠેરવવા માટે. તેથી કહું છું, કે, મા, મને ઘણો ભય રહે છે, કે, મેં શું કાંઈ અપરાધ કર્યો છે, કે, આપ મારા ઉપર અસંતુષ્ટ થઈ આ પ્રમાણે લખો છો? ગમે તેમ હોય, મા, પણ હવે પછી મને પ્રણામ કરી દોષિત કરશો નહિ. હું તો આપના ખોળામાં ખેલવા લાયક બાલક છું. આજે હું માત્ર નામનો બ્રાહ્મણ થયો છું, તેથી શું આપ, આ પ્રમાણે કરો છો? માની પાસે તે વળી બ્રાહ્મણ શું મા? કૃષ્ણ જગતના સ્વામી છતાં જ્યારે ગોપઘરે યશોદાના નીલમણી થઇ રહ્યા હતા ત્યારે મા યશોદાએ તો કદી પણ તેમને પ્રણામ કર્યા ન હતા. ત્યારે શા માટે મા, આપે મને પ્રણામ લખ્યા? ત્યારે શું આપ મને ચાહતા નથી મા? તેમ હશે તો હું ખરેખર જ રડીશ. મેં તો આપને

પ્રથમથી જ કહ્યું છે, કે, હું ઘણો રડકણો બાલક છું; રડી રડીને આપને પજવીશ. મા, મને રડાવશો નહિ. જો આપ મને આવી રીતે બ્રાહ્મણ સજાવશો તો પછી મારાથી નિર્ભયપણે આપના ખોળામાં બેસીને તો દૂધ પી શકાશે નહિ; કારણ કે તેવે સમયે "હું બ્રાહ્મણ," "હું બ્રાહ્મણ,' એવું મનમાં થશે. માટે આપની પાસે નિવેદન એ જ કે મા, મને જાતિ નથી. હવે પછી મને બ્રાહ્મણ બનાવશો નહિ. હું તો મા, ચંડાલથી પણ અધમ છું. કોઈ પણ સ્થળે પેટ ન ભરાયાથી આજ આપની પાસે આવ્યો છું. ગોપાલની મા પાસે તો પુષ્કળ દૂધ ખૂબ પેટ ભરીને પીવા મળશે, એ આશામાં તો આજ આપની પાસે આવ્યો છું. જો જો, મા, નિરાશ ન કરતા. અત્યંત ભૂખ લાગી છે, મા! જે વ્યક્તિ પગે અનેક ભારે જણુસો બાંધી નાચી શકે તે જ તો સારું નાચી જાણે છે. જે મા રડકણા બાલકને ઉછેરી શકે તે જ તો સારી માતા કહેવાય. આપ ગોપાલનાં મા છો એમ જાણીને તો હું આપની પાસે આવ્યો છું. માટે પ્રાર્થના એ જ કે નિરાશ કરી મને કાઢી મેલતા નહિ. હું જેમ આપને "મા, મા" કહેતો આવ્યો છું તેમ આપ પણ મને "પુત્ર" કહીને ખોળામાં ઉંચકી લઈ લ્યોને મા! આપને "મા, મા," કહેતાં પ્રાણને અત્યંત શાંતિ મળે છે ત્યારે જ તો આટલી બધીવાર "મા, મા," કહીને પજવું છું, મનમાં કાંઈ લાવશો નહિ અને બાલકને અપરાધી કરશો નહિ મા! ગર્ભમાં ધારણ કર્યો

વગર શું પુત્રપ્રાપ્તિ નથી થતી? યશોદાએ તો કૃષ્ણને ગર્ભમાં ધારણ કર્યાં નહોતા તો પછી એઓ માતા શી રીતે થયાં? માટે કહું છું, કે, મા, આપ મને આપના પેટના દીકરા તુલ્ય ગણી મારા ઉપર સ્નેહ રાખજો. મા, હું ઘણો અધમ છું માટે જ મને લાગે છે, કે, આપે આપને પોતાને વિષે "તમારી અધમ મા" એમ પત્રમાં લખ્યું છે. બરાબર છે મા, અધમની મા તે વળી સારી ક્યાંથી હોય? મારે તો આ અધમ માતા જ સારી. માટે કહું છું કે, મા, મારી પાસે અધમનો સાજ કરતા નહિ. લોકની આગળ ભલે અધમનો સાજ કરજો, પરંતુ મારી આગળ તો મા, આપ રાજરાજેશ્વરી જ છો. વિજયાદશમીના પ્રણામ કરવા કરતાં આપે મને જો ખોળે લઈ મુખચુંબન કર્યું હોત તો કેટલું શોભન મા!

મા, મારા જેવો ભાગ્યશાળી કોણ છે? જે દિશામાં જોઉં છું તે દિશામાં આપની સ્નેહમયી મૂર્તિ જ નજરે પડે છે. તે જ ઉજ્જ્વલ શ્યામવર્ણ, તે જ મધ્યમ આકૃતિ, તે જ મૃદુ-સ્નેહપૂર્ણ દીર્ઘ નયન સદાએ મારા નયનપથમાં આવી મને મહા આનંદ આપે છે. મા! આજ બે દિવસ ઉપર જ આપના ખોળામાં બેસી આપના વાળની નાની નાની લટો હાથમાં લઇ હું કેટલું રમ્યો હતો! આપના વાળની લટો મારા મુખ ઉપર પડતી હતી અને તે હું હાથમાં લઇ હસી હસી રમતો હતો, તે જે કાંઈ આનંદ તે તો જેણે ચાખ્યો હોય તે જ જાણે. મા, આપના શ્યામ

નેત્રો જોઇ કોઇ કોઇવાર મને ભય લાગતો તો વળી કોઇવાર હિંમત પકડી હસી પણ પડતો મા, આપના નેત્રોમા તે કોણ જાણે શુ છે! હવે તો હુ આપનો ભારે લાડકો પુત્ર થઇ પડ્યો છુ મા, ખરેખર મને જાતિ નથી ગૌરાંગ મારી જાતિ ખાઇ ગયા છે મને જાતિ નથી, કુલ નથી, શીલ નથી લાજ નથી, ભય નથી, ત્રુએ નથી હુ તો એક પૂરેપૂરો પાગલ છુ! કલકત્તામા જ્યારે હુ રહેતો હતો ત્યારે પણ આવો જ હતો કોઇ કોઇવાર કૉલેજ બધ થઈ ગયા પછી અને બધા ચાલ્યા ગયા પછી જાણે ઉઘતો હોઉં તેમ બેસી રહેતો હતો સિપાઇ દરવાજા બધ કરવા સમયે મને કહેતો કે "બાબુ તમે હજી અહિં કેમ બેસી રહ્યા છો?" ત્યારે જાણે કે, ઉઘમાથી જાગ્યો હોઉ તેમ લજ્જિત થઈને હુ ચાલી જતો મા મેં તો મારૂ સર્વસ્વ ગુમાવ્યુ છે આશીર્વાદ કરો કે હવે જે જે કાઇ બાકી રહ્યુ છે તે પણ ચાલ્યુ જાય આ સસારમા શો ખેલ ખેલવવા માટે તે લીલામય કૃષ્ણે આ અધમને આણ્યો છે તે તો તેજ જાણે તેમનો નિયમ છોડીને ચાલવાની મારી શક્તિ નથી મા એક એક પુત્રને માટે એક એક મા આપેલી હોય છે, પરતુ મા! મને શા માટે અનત માતાઓ? ત્યારે શુ હુ ઘણો તોફાની છોકરો છુ? તેથી શુ મને આટલી બધી માતાઓના હાથમા સોપ્યો છે? હુ શુ જાણુ તેમની શી ઇચ્છા છે? તેમની ઇચ્છા તો તેઓ જ જાણે તો પણ એટલુ માત્ર તો મનને

લાગે છે, કે, તે દયામય મારી ઉપર અત્યંત દયા કરે છે અને કરશે. મા, આપે મને કણ્વમુનિનો પાયસ ખાવાની મના કરી છે પણ મા, ત્યારે મારે શું કરવું ? મા યશોદા પણ કોઇ પ્રકારની કસુર તો કરતાં નહિ. એટલે સુધી કે તેઓ વૃંદાવન છોડીને ગોકુલ પણ ગયાં, તે છતાં તેઓ કૃષ્ણને રાખી શક્યાં નહિ ઘરમાં પૂરી રાખતાં પણ તેમને રાખી શક્યાં નહિ. આવા તે તોફાની હતા છતાં પણ મા, યશોદાએ તો તેમના ઉપર ક્રોધ કર્યો નહતો. માટે કહું છું, કે, મા, મારાથી જે કોઇ પ્રકારનો અન્યાય થાય તો આપ ક્રોધ કરશો નહિ. માના પ્રેમમાં રહી ચિરજીવન સુખમાં ગાળું એ જ માત્ર પ્રાર્થના અને આશા છે.

હું મા! જેઓ કૃષ્ણને ચાહે છે તેઓ શું પાપ પુણ્યથી ડરે છે? તેઓને વળી પાપ પુણ્ય લાગે કયાંથી ? કૃષ્ણના રાજ્યમાં પાપ પુણ્ય છે જ નહિ. તે તો વૃંદાવન—નિત્યાનંદનું ધામ. ત્યાં પાપ પુણ્ય જઇ શકતાં નથી. ત્યારે શું કામ મા, આપ વારંવાર લખો છો કે "મને પાપ લાગશે, મને પાપ લાગશે ?" છટ, છટ, મા, આ ભ્રાંતને વધારે ભુલાવી દેતા નહિ. મા, આશીર્વાદ કરો કે પાપ પુણ્યનો વિચાર અમોને ન થાય, અમો કૃષ્ણ—કૃપાથી એ બેઉથી અતીત રહી શકીએ. પાપ પુણ્ય જેઓને મારે છે તેઓ ભલે તેનો વિચાર કરે, અમોને એ બધાની શી જરૂર છે, મા ? કશી ચિંતા કરતા નહિ. પાપ જેવું કશું છે જ નહિ. અરે મા ! આપની છાયા જેટલે દૂર સુધી

પહોંચે છે તેટલે દૂર સુધી સર્વ પરમ પવિત્ર થઈ જાય છે, આપ દૂર પલાયન કરી જાય છે કશો ભય નથી, મા

મા, આપે *ક્રોધ વિષે લખ્યુ છે તો તેને માટે આપ ચિંતા કરશો નહિ આ ક્રોધી છોકરાના હાથમા આવ્યા પછી આપને પણ અનેકવાર ગુસ્સે થવાના પ્રસંગો આવશે 'રાગ" એ જ તો મા, પ્રેમની સરાણ છે જેમ તલવાર વગેરેની ધાર બુઠ્ઠી થવેથી તેને સરાણ પર ચઢાવવી પડે છે તેમજ મા, "રાગ" પ્રેમની સરાણ છે એકવાર 'રાગ" થયા પછી કોઈપણ પ્રકારે તે છુપાવી શકાતો નથી મુખ, મુખ, નાક, ઈત્યાદિમા તે પ્રગટ થાય છે આનુ નામ જ મા, "મૃગમદ" કપડામા ઢાંક્યાથી શુ મૃગમદની ગંધ કદી અટકાવી શકાય? એ જ પ્રમાણે મા, જીવ જ્યારે "રાગ"મા મત્ત થઇ જાય છે ત્યારે તે પોતે પોતાને છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરતા છતા પણ પ્રકટ થઈ જાય છે મા, આપ લોકો તો રાગ"થી ભરપૂર છો આપ લોકોની પાસે રહીને હુ આપ લોકોને પાર્થિવ "રાગ" આપીને આપ લોકોના તે અપાર્થિવ "રાગ"નું જ્ઞાન મેળવીશ પુત્ર મૂર્ખ હોય તોપણ મા તેને મારવા ચાહતી નથી પરંતુ મા, મારા શિક્ષકો તો મારી દાદીમાઓ છે તેઓ તો આપની પેઠે દયા કરશે નહિ, નહિ શીખુ તો

*મૂલ બંગાલીમા 'રાગ" શબ્દ છે જેના ક્રોધ અને અનુરાગ એવા બે અર્થો થાય છે આ અર્થદ્વયને લઈને જ શ્રીઠાકુરજીએ આવુ સૂચક લખાણ કર્યું છે

પત્રાંક ૩૯

મારાં પરમ સ્નેહમયી મા !

આપનો સ્નેહથી પરિપૂર્ણ પત્ર મળ્યો. મા, ભાગ્યહીન માણસના ભાગ્યનો ગુણ એવો હોય છે, કે, જ્યારે તેને પાણીની ઘણી જરૂર હોય ત્યારે સમુદ્ર પણ સુકાઈ જાય છે. મને આજ તેવું જ થયું છે. આપે દયા કરીને અને જતન કરીને શ્રીવૃંદાવનની રજ મોકલી ખરી પણ મારા દુર્દૈવે કરીને તે સુકાઈ જઈ ઉડી ગઇ છે. ગમે તેમ હોય, મા, પણ આપના પત્રને માથે અને મુખે અડકાડી હું પરમ પવિત્ર બન્યો છું. મા, આપ આજકાલ કુશલ છો જાણી મને જે સુખ મળ્યું છે તે તો તે અંતર્યામી જ જાણે છે. મા, આપના હુકમ પ્રમાણે રજ-રાણીએ બરફ ઓગળાવી રસ્તો ખુલ્લો કર્યો છે. અગીઆર બાર દિવસ સુધી ટપાલ તદ્દન બંધ હતી; બરફથી સઘળા રસ્તાઓ એકીવારે બંધ થઇ ગયા હતા. પરંતુ આપનો પત્ર આવતાજ રસ્તો ખુલ્લો થઈ ગયો. આપના પત્રને રસ્તામાં એક દિવસનો પણ વિલંબ થયો નથી. બીજા સર્વે પત્રો પણ મને આપના પત્રની સાથે જ મળ્યા છે. કોઇને બાર દિવસનો, તો કોઇને દશ દિવસનો એ પ્રમાણે બધાને વિલંબ થયો છે. મા, ધન્ય છે

વજ્રજની શક્તિને અને ધન્ય છે મા, આપના સ્નેહના પ્રભાવને! હનુમાનની માએ પર્વતનો ભેદ કરીને હનુમાનને સ્તનપાન કરાવ્યું હતું અને આપે તો મા, આ પર્વતની પરંપરા અને બરફરાશિનો ભેદ કરીને વાનર જેવા આ પુત્રને સ્તનપાન કરાવ્યું. મા, હું ધન્ય થયો છું આ હતભાગ્ય ઉપર આવી જ દયા ચિરદિનને માટે ગખજો.

આપનો લાડકો પુત્ર

હર

*પત્રાંક ૪૦

મારા પ્રિય ચિરંજીલાલ સાહેબ !,

તમારો પત્ર વાંચી મને જે આનંદ થયો છે તેના એક અંશ માત્રનું પણ વર્ણન કરવું તે મારી શકિતની બહાર છે. તમારી સુધારણા સત્વર થતી જાય છે જાણીને ઘણો હર્ષ થાયછે. આ પ્રમાણે આગળ વધતા રહેજો અને તમે તૃપ્ત થશો. માતા ઉપર પ્રેમ રાખતાં શીખજો. એ એકલા વડે જ તમને શાશ્વત કલ્યાણ મળશે અને સંતોની પરમ મધુર સંગતિ પ્રાપ્ત થશે માતાઓ આપણા જેવી મર્ત્ય છે એમ સમજતા નહિ. તેઓ મનુષ્યદેહધારી દેવતાઓ છે. આખું જગત્ માતાનું મહારાજ્ય છે. પ્રાણીમાત્રની તે એકલી માલિક છે. માતાઓ પ્રચ્છન્નવેશે દેવતાઓ છે. હાલમાં તમારાં માતુશ્રી તમારી ઉપર પ્રસન્ન છે એમ જણાયછે અને તમારામાં જલદીથી અને યોગ્યકાલે થયેલી આ સુધારણા તે તેનું જ પરિણામ છે. તમારા માતુશ્રીને અને તમારાં પ્રિયપત્નીને મારા યથાયોગ્ય કહેજો અને મારા પ્રતિ કૃપાયુક્ત રહેવા તેઓને કહેજો. તેઓજ મારી એકમાત્ર આશા અને મુખ્ય સહાયતા છે. તેઓની ખાસ કાળજી

*મૂલ પત્ર શ્રીઠાકુરજીએ અંગ્રેજી ભાષામાં લખ્યો છે.

વિના જગતમા હું કોઇ ચીજ નથી. વળી હાલમાં તમારાં પત્ની પણ તમારા પતિ સાનુકૂલ હોય એમ જણાય છે. તેને સદાએ આનંદિત રાખવા પ્રયત્ન કરજો. પ્રિય, આજે તમને હું કાંઇક વિશેષ કહેવા માંગું છું; હું આશા રાખું છું, કે, તે તમને રૂચશે. પ્રિય, તમારે સ્મરણમાં રાખવું જોઇએ, કે, મનુષ્ય ભૌતિક તેમજ આધ્યાત્મિક આહાર ઉપર જીવેછે. અંતરાત્માના પોષણ માટે આધ્યાત્મિક આહારની જરૂર છે અને ભૌતિક દેહની પુષ્ટિ માટે ભૌતિક આહારની જરૂર છે. હાલમાં તમને તમારા માલેકો પાસેથી ભૌતિક અન્ન મળેછે માટે શરીર અને બુદ્ધિથી તેમની સેવા કરજો; પરંતુ તમારા આત્માને તો શ્રીકૃષ્ણપ્રભુની સેવામાં નિયુક્ત કરજો, કારણ કે તેનાજ થકી સર્વ આધ્યાત્મિક શક્તિ અને સહાયતા મળેછે. આત્માથી આત્માની સેવા કરજો અને ભૌતિકથી ભૌતિકની સેવા કરજો. જો ભૌતિકની સેવામાં આત્માને પણ પરોવશો તો થોડા સમયમાં તમો જોશો કે તમારો આત્મા જડ જેવો થઈ જશે. ભૌતિક પદાર્થના સંબંધમાં પણ તેવું જ છે. ભૌતિક પણ આત્માના સંસર્ગમાં હમેશાં રાખ્યાથી શુદ્ધ થઈ આત્મામાં બદલાઈ જશે. માત્ર આ જ કારણથી શાસ્ત્રો આપણને કાયા, વાચા અને મનથી પ્રભુની સેવા કરવાનું શીખવેછે. જેમને ભૌતિક સહાયતા જોઇએ તેમને ભૌતિક દ્રવ્યથી મદદ કરજો, જેમકે ભૂખ્યાંને અન્ન, ઉઘાડાંને વસ્ત્ર અને

નિર્ધનને ધન પરંતુ પતિતોને આધ્યાત્મિક સાહાય્ય આપજો, એટલે કે તેઓના હિતનું ચિંતન કરજો, તેમને સહાય કરવા શ્રીકૃષ્ણને વિનંતી કરજો અને શ્રીકૃષ્ણને પ્રાપ્ત કરવાના અને તે વિશ્વના સ્વામી ઉપર પ્રેમ રાખવાના માર્ગ શીખવવાનો પ્રયત્ન કરજો પતિતોને ઐહિક સહાયતાથી કાંઇ લાભ થશે નહિ તેઓના અવગતિ પામેલા આત્માની પુષ્ટિ માટે આધ્યાત્મિક આહારની જરૂર છે કૃષ્ણથી બીજે નંબરે સર્વ આધ્યાત્મિક શક્તિઓનો અને સહાયતાનો અખૂટ ઝરો માતા છે જ્યારે પણ તમને આ આધ્યાત્મિક શક્તિઓની જરૂર પડે ત્યારે તે માતા પાસેથી માગી લેજો માને સતુષ્ટ રાખજો એટલે તે તમને જે સઘળુ લેશે તે આપશે માતા પછી પત્નીનું સ્થાન છે એમ સમજજો તે પણ તમને દરેક પ્રકારે મદદ કરવા ચૂકશે નહિ

અત્યત મધુર અને શક્તિમાન્ એવુ શ્રીકૃષ્ણનુ નામ કદી વિસરતા નહિ સ્વપ્નમા પણ તે નામ જપવા પ્રયત્ન કરજો નામજપથી જ તમે મુક્તિ પામી શકશો જ્યારે પણ અવકાશ મળે ત્યારે શ્રીકૃષ્ણની લીલા સબધી પુસ્તકો વાચજો કદી પણ તમારો વખત નકામો ગુમાવતા નહિ દિવસ એકવાર ગયો તે ગયો જ, જગતનું ગમે તેટલુ ધન ખર્ચતા પણ તે પાછો મેળવી શકાતો નથી ગરીબોને સહાય કરવાને હમેશા પ્રયત્ન કરજો

દરેકની મદદ ન આપી શકાય તો મધુર વચનથી પણ તેઓને સંતુષ્ટ કરવા ચૂકતા નહિ. પાપીઓને ધિક્કારતા નહિ, તેમના પ્રતિ દયા લાવજો અને શાશ્વત સુખનો માર્ગ બતાવવાનો પ્રયત્ન કરજો. સાધુઓને ઉપયોગી થવાનો હમેશાં પ્રયત્ન કરતા રહેજો. તેમનાં શીલ અને વર્તન વિષે વિચાર કરતા નહિ. તેમનાં દુઃખ ઓછાં કરવા ખરા દિલથી પ્રયત્ન કરજો. એટલું યાદ રાખજો. કે રાજા અને પ્રજાની બરોબર મધ્યસ્થાને પોલીસ છે. તેથી કરીને પોલીસ પ્રજા ઉપર વાજબી અથવા ગેર-વાજબી રીતે સત્તા ચલાવી શકે તેમ છે. જાણતાં અજાણતાં આ ગરીબ પ્રજા ઉપર જુલમ કરવાનો પ્રયત્ન કરતા નહિ. એટલું હમેશાં યાદ રાખજો. કે, આ

અમો અત્રે કુશળ છીએ.

તમારો સ્નેહાધીન

(રેવાશંકર)

H A R A N A T H
Always Pray To HIM — A
Remember HIM — R
Always Think Of HIM — A
Never Forsake HIM — N
Always Love HIM — A
Take HIS NAME — T
H A R A N A T H

"પાગલ હરનાથ
અર્થાત્
શ્રીહરનાથજીની અપૂર્વ પત્રાવલી"ના
પ્રથમ ખંડમાના
પત્રોની સૂચી

<u>પત્રોની સૂચી</u> (ચાલુ)

પત્રોની સૂચી (ચાલુ)

આ પુસ્તકમાંથી ટિપ્પણ અથવા નોંધ કરવાનું

ખાસ પાનું

આ પુસ્તકમાંથી ટિપ્પણ અથવા નોંધ કરવાનું

ખાસ પાનું

આ પુસ્તકમાંથી ટિપ્પણ અથવા નોંધ કરવાનું

ખાસ પાનું

"ધી હરનાથ સોસાયટી"ના થોડાક મુખ્ય આશયો -

(૧) શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજીના વિશ્વપ્રેમના સિદ્ધાંતનો જનસમાજમાં પ્રચાર કરવો

(૨) સદાવ્રત, આશ્રમ, *દવાખાનું, ગૌરક્ષા સભા, વગેરે અન્ય ધાર્મિક તથા સાર્વજનિક સંસ્થાઓ સ્થાપવી

(૩) દુષ્કાળ, રેલ, ભૂકંપ, રોગચાળા તથા આકસ્મિક આવી પડેલા દુઃખના પ્રસંગે સહાય આપવી, અને

(૪) ઉપલા આશયો ફળીભૂત કરવા માટે યોગ્ય પગલાં લેવાં

*"ધી હરનાથ સોસાયટી" તરફથી ચલાવવામાં આવતી સંસ્થા:-

"શ્રીકુસુમહરનાથ બે-આના ડિસ્પેન્સરી"

'પિતળે બિલ્ડિંગ" રી પી ટેન્ક,

વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ

જીવનના કોઈ પણ પ્રસંગે હૃદયમાં અપૂર્વ શાન્તિનો સંચાર કરી હૃદયવ્યથા શમાવતા અને માર્ગદર્શક સમા થઈ પડતા શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજી મહારાજના નીચેના અપૂર્વ પુસ્તકો અવશ્ય વાંચો –

ગુજરાતી

૧	'શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો પોતાના પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ'	રૂ ૦–૧૨–૦
૨	'શ્રીહરનાથ વચનામૃત"	રૂ ૦–૩–૦
૩	"ભક્તિ રસાયન" (શ્રીમધુસૂદન સરસ્વતી કૃત)	રૂ ૧–૪–૦

English

1	Letters of Pagal Haranath" (Parts 1 and 2 combined)	Re 1-0-0
2.	Upadeshamrita '	Re 1-0-0
3	Teachings and Sayings of Haranath '	Rs 1-4-0
4	"Shree Haranath Lilamritam"	Rs 1-8-0
5	'Shree Haranath Tattwa"	Rs 1-8-0
6	Shree Gauranga Lilamritam"	Re 1-0-0

मराठी

१	'श्रीहरनाथ ठाकुर , खंड १	रु ० १२ ०
२	'श्रीहरनाथ ठाकुर ', खंड २	रु ० १२ ०

બંગાલી

૧. "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી"
(ખંડ ૧-૨ સાથે) ... ... રૂ. ૧-૦-૦

૨. "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી"
(ખંડ ૩) ... ... રૂ. ૧-૦-૦

૩. "પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ ઠાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી"
(ખંડ ૪) ... ... રૂ. ૧-૦-૦

૪. "ઉપદેશામૃત" ... ... રૂ. ૧-૦-૦

૫. "શ્રીહરનાથ ચરિતામૃત"... ... ... રૂ. ૧-૦-૦

૬. "શ્રીહરનાથ ગીતા" ... ... રૂ. ૧-૦-૦

૭. "આમાર દેવતા" ... ... રૂ. ૦-૮-૦

ઉડીયા

૮. "ઉપદેશામૃત" ... ... રૂ. ૧-૦-૦

પ્રાપ્તિસ્થાન :-

"શ્રી હરનાથ સોસાયટી"
"કૃષ્ણ કુંજ", રીજ રોડ, મલબાર હીલ,
મુંબઈ.

ધી હરનાથ સોસાયટીનાં વિનામૂલ્યનાં પ્રકાશનો.

ગુજરાતી

૧. શ્રીઠાકુર શ્રીહરનાથજી (સંક્ષિપ્ત પરિચય)
૨. શ્રીહરનાથ જન્મોત્સવ (રેડીયો-કથન)
૩. "પ્રકૃતિનાં વિવિધ સ્વરૂપ" (રેડીયો-વાંચન)
૪. "શ્રીહરનાથજી મહારાજનો અપ્રસિદ્ધ પત્ર" (રેડીયો-વાંચન)
૫. પાગલ હરનાથ—સોનામુખીના સંત (રેડીયો-કથન)

English

6. *Krishna Prem and Pagal Haranath* (A Radio Talk)

मराठी

७. "श्रीहरनाथ ठाकुर याचे अपूर्व पत्र" (रेडीयो-वाचन)

ગુજરાતી

૮. જગજ્જનની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી (સંક્ષિપ્ત પરિચય), જેમાં સમાયેલા છે :
   (૧) શ્રીઠાકુરાણી શ્રીકુસુમકુમારી દેવી (આલેખન)
   (૨) દયાળુ મા ! – હૃદયોદ્‌ગાર (પ્રવચન)
   (૩) જગત્તારિણી શ્રીકુસુમકુમારી દેવી (રેડીયો-કથન)

૯. ગોપીપ્રેમ અને શ્રીકુસુમહરનાથ (રેડીયો કથન)

૧૦. શ્રીપાગલ હરનાથ–એક નારીહૃદયના ઉદ્‌ગારો (રેડીયો-કથન)

૧૧. પ્રેમ-ભક્તિ અને શ્રીહરનાથજી (રેડીયો-કથન)